

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla, Horváth
Antal, Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Proza: Bíró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvzemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyműhely: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Szerkesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon: Majoros Sándor
és a Nézőpont vendége: Lengyel János

Betlehemből visszafelé

Továbbra sem bírtuk eldönteni: ki mosogat el, ha hazaérünk, mert az égi szózat teljesen készületlenül ért minket. Ültünk az asztalnál – halászlé, mákos guba – és ezerféle más dolog járt az eszünkben. Legkevésbé a dicsőség a magasságban. Meg hogy az Ige testté lett.

„Idén sem havazik,” bökte közbe Józsi, akinek szakvizsgája is volt a pásztorságból. „Vagy ha mégis esik valami, az legfeljebb ónos eső. Nem igaz, hogy erről fogalmuk sincs odafönt. Az angyaloknak mármint.”

És már itt volna az ideje felrakatni a téli gumit.

Igen, pontosan ez járt az eszünkben, hogy holnapra, holnaputánra hétköznap lesz. Legkésőbb negyednapra. A karácsonyfa csillog-villog tán még egy hétig a nappaliban, de előbb-utóbb csak kiég valamelyik égő. Aztán a második, harmadik. Végül egy zárlat, és kész öröm, hogy nem kell a tűzoltókat hívni.

„És a többieknek mit mondtunk?” A Kisbojtár folyton úgy viselkedett, mint aki most jött le a falvédőről. „Az Üzenet. Tudjátok.” „Miféle Üzenet?” Holott magunk is tisztában voltunk vele: át kell adnunk szóról szóra. Sem elvenni, sem hozzátenni. És nem rakni idézőjelbe.

Szívesen elmagyaráztuk volna neki: mi magunk sem értettük pontosan. Illetve mégiscsak, de nem emlékszünk rá kristálytisztán. Azazhogy nem merünk emlékezni. Ilyenkor ugyanis bekattan mindaz az emberfiának, amivel adós maradt addigi élte során.

De mosogatni mégiscsak kellene valakinek. Meg a fenýöt leszedni. Legkésőbb február végén. Rettentően lehangoló látvány Újév táján a sok-sok fityegő szaloncukorpapír.

Majd a Kisbojtár. Ő ügyis üzeneteket hall folyton, melyek vagy léteznek, vagy sem.

Persze attól még mondanunk kell valamit a többieknek. Haza ne jöjünk hír nélkül, így eresztettek el minket. Akár jó, akár rossz, csak legyen. Annyiszor átvágták már őket, ne pont most, ne ezen az éjszakán vetődjenek árnyékra. Emberből vannak ők is, és oly sokat reménykedtek már hiába.

Szó se róla, kezdett az egész kissé kényelmetlenné válni. Mások tán éppen csillagszórót gyújtanak, meghatottan dúdolják a Csendes éjt vagy a házimozi szavatossági céduláját böngészik. Mi pedig itt bóklászunk fel s alá a nagy pusztaságban, és beismerni is alig merjük: jószerevel elfelejtettünk mindent. Hogy miért, hová és mikor.

„Menjünk vissza, kérdezzük meg újra.” Akárkinek is pattant ki az agyából, nagyon kezdő lehetett. „Mégis, hová? És kitől? Azóta ők is felmálházhattak a számárra, hazamehettek rég. S ha összefutunk velük csak úgy, váratlanul, akkor sem biztos, hogy el tudnánk mesélni, mi történt, mi fordult azon az éjszakán. Úgy lehet, pont azért, mert róluk szólt minden. A Kicsinyről legfőképpen, aki most még csak ordítani tud, ha éhes, meg a pólyát telerondítani.”

„Mondjuk azt, hogy félreértettük az egészet.” A mondat, amely egyik korosabb, tapasztaltabb társunk száján kibukott, elsöre nem is hangzott oly ijesztőnek. „Bárkivel megeshet ott, a nagy pusztaság közepén. A nélkülözés. Az egyedüllét. S hogy az őrző ember élete állandó feszültség. Rabló, ragadozó lépten-nyomon rátörhet a nyájra. Csoda-e hát, ha néha káprázik a szeme, cseng a füle?”

Egészen épékézláb áthidaló megoldásnak tetszett. Csak a Kisbojtár ingatta a fejét konokul. „Olyan nincs, hogy mindnyájan ugyanannak az érzékszálódásnak áldozatai legyünk. S a többiek! Akik odahaza vacognak, s reszketve várják a híreket. Ezzel állunk majd elébük?”

„Más ésszerű magyarázat nem létezik.” Igyekeztünk idomítani magunkat a rideg tapasztaláshoz. Az emberi anyag védtelen. Tudomással bír a Nagy Felbomlásról. Hogy szó, dallam, kép ezen nem segíthet. Minden sár. Minden feledés.

Hirtelen fel sem fogtuk a jelentőségét. Annyi a bejglinek. Diósnak, mákosnak. Azazhogy csaknem. Hiszen az esztendő bármely napján, korlátozás nélkül fogyasztható. Honoluluban például a nagy kánikulában állítanak karácsonyfát. Erre varrjon gombot, aki bír!

A Kisbojtár szólni sem mert már. Ült csak magába roskadva az országút szélén. Még motyogni is csak befelé, hogy ő megmondta, ő megmondta...

A csuda tudja, honnét jött a mentő ötlet: el kellene tévedni. Visszatérni a jászolhoz, a rongyos istállóhoz, az már nem megy. A mieink szeme elé kerülni pedig nincs bátorságunk. Ők éppen azon spekulálnak, mekkora hitelt kell felvenni, hogy az előző hiteleknek csak a kamatait legyenek képesek törleszteni. Máskülönbén akármi megeshet a nagy bolyongás közben. Még az is, hogy bekattan az Üzenet.

Csak legyen, aki elmosogat, ha hazaérünk.

Horváth (EÖ) Tamás

Horváth (EÖ) Tamás: <i>Betlehemből visszafelé</i>	1
LÁTHATÁR	
Kenéz Ferenc: <i>Eltűnt névtáblák emlékére; Jól megvoltunk együtt; Nem passzol semmi; Almazöldben, szilvakékben</i>	3
Ködöböcz Gábor: „ <i>Anna örök, mert Annát én szerettem</i> ” (Juhász Gyula szerelemképe az Anna-versek tükrében)	5
Sulyok Vince: <i>Lemondás Ithakáról; Por, vagy por se</i>	9
Weiner Sennyey Tibor: <i>Ramayana (A Nap útja és a jelen kérdései)</i>	10
Szálinger Balázs: <i>Én is könyvtárszobában; Kömnyű</i>	17
Petőcz András: <i>Zárójelvers op. 80.; Zárójelvers op. 81.; Zárójelvers op. 82.</i>	18
Mohás Livia: <i>Prokopiosz jegyzetei a titkos történetekhez (Félelmeim múlásáról és néhány pribék előkelőségről)</i>	19
Ébert Tibor: <i>Uszályok</i>	25
Lázár Bence András: <i>A Deák Ferenc utca és a bíborfák története; Egyszer elég</i>	26
Benke László: <i>Mozdonyisírató</i>	28
Borbély András: <i>Nagyapám és a veje; Bukovina; Hidegség, állat; Stáció; Szögvers</i>	32
NYITOTT MŰHELY	
Zágonyi Ambrus: <i>Az utolsó bácskai történet (Beszélgetés Majoros Sándorral)</i>	34
NÉZŐPONT	
Lengyel János: <i>Megmaradni magyarnak?</i>	44
KÖNYVSZEMLE	
Urbán Péter: <i>A szomorúság novellái (Ferdinándy György: Csak egy nap a világ)</i>	46
Wutka Tamás: <i>Eb ura...? (Szalay Károly: Egy boldog életű törpetacskó emlékiratai)</i>	48
Rózsássy Barbara: <i>A történet megszelídítése (Bene Zoltán: Év-könyv)</i>	49
Thimár Attila: <i>Jutalomjáték (Köszeghy Péter: Balassi Bálint. Magyar Alkibiadész)</i>	50
Falusi Márton: <i>Cselekvő igényű elkötelezettség (Görömbei András: Azonosságtudat, nemzet, irodalom)</i>	52
<i>Lapszemle</i>	55
EURÓPAI FIGYELŐ – Holland irodalmi mozaik	
Hagar Peeters: <i>Holland vízözön; Ugyanaz a tenger; Ha majd; Álomkép; Az utolsó szoba; Tenger; az örök suttagó</i> (Gera Judit fordításai)	59
Tommy Wieringa: <i>Két perc</i> (Pusztai Gábor fordítása)	60
Jaap Scholten: <i>Zelda – avagy hogyan éljünk</i> (Szabó Emese fordítása)	62
Harry Mulisch: <i>Hasonlatosság</i> (Kántor-Faragó Márta fordítása)	65
Adriann Jaeggi: <i>not even the train; Wolfgang és én; Ima</i> (Daróczi Anikó fordításai)	68
<i>Szerzőink</i>	70
<i>Hírek</i>	71

Számunkat Varga-Amár László festményeivel illusztráltuk

*Holland irodalmi válogatásunkat a
Foundation for the Production and Translation of Dutch Literature
(www.nlpvf.nl) támogatta*

KENÉZ FERENC

Eltűnt névtáblák emlékére

Márványasztalkák.
Vaníliagömbök.
Sárgaréz rudak.

míg ültem a márványasztalkánál,
mindig azon gondolkodtam,
pontosan mit is jelent az a fess?

És édesanyám otthon azt mondta
édesapámnak: milyen fessül néz ki
ez az Osszaczky Olgi!

Az üzlet fölött tábla lógott:
„Osszaczky-cukrászda”.

Aztán attól kezdve
ahányszor csak ott láttam
Osszaczky nénit a fagylaltospult
mögött,

Aztán egy este hirtelen
megjelent nálunk nagyapám.
Ilyen nagyapát addig én nem láttam.
Egy megijedt nagyapa volt.

kissé puffadt, púderes arcával,
kissé puffadt kacsóival,

„Visznek a Duna-csatornához!”
Ennyit mondott.

Márványasztalkák.
Vaníliagömbök.
Sárgaréz rudak.

Jól megvoltunk együtt

A románok röplabdáztak.
A magyarok kosárlabdáztak.
A románok az újtelepen laktak.
A magyarok a régi házakban.
A románok benne voltak a történelemkönyvben.
A magyarok nem voltak benne.
A református templom vasárnap tele volt.
A román templom csak esküvőkön volt tele.
A templom mellett volt a Kossuth-szobor.
A románok kérdezték: Hát ez meg ki lehet?
A magyarok a magyar tévét nézték.
A románok is a magyar tévét nézték.
A magyar határ pár kilométerre volt.
A román határ egy picit közelebb.
„A békeharc legyőzhetetlen!”
Jól megvoltak együtt.
A magyarok kosárlabdáztak.
A románok röplabdáztak.

Nem passzol semmi

*Nincs senki a házban.
Nézi magát a tükörben.
A tükör mélyén öreg bútorok.*

*Sifonok. Három darab.
Cserépkályha. Mellette fászláda.
Duplaágy. Végében sezlón.*

*Az ágy fölött régi esküvői kép.
Készült 1936-ban.*

*A szekrény aljában régi öregek.
Nagyapák, nagyanyák egymásra dobálva.
Öreg magyarok, fekete keretben.*

*Kilóg minden ebből a délelőttől.
Amit talál, semmi nem passzol.
Tizennégy éves.*

*Megjönnek a szülők.
Nem mer rájuk nézni.*

*Hetekig nem tudja elfeledni
azt a nevetséges kis papírtasakot,
amit apja éjjeliszekrényében talált.*

*Nagy vörös tűzhányó, s
„Vulcanus” felirat díszelgett
az óvszeres-tasakon.*

Almazöldben, szilvakékben

*Le-föl.
Végig a korzón.
Minden vasárnap.
A két selyemcukor-nővér.
Egymást karonfogva.
Az egyikalmazöldben.
A másik szilvakékben.
Az egyik lippegett.
A másik lippeget.
Az egyik neve Anasztázia.
A másik neve Crescencia.
Az egyiknek
egy öreg vasutas lett a férje.
A másiknak
egy másik öreg vasutas.
Aztán mindketten
szalagmunkások lettek
a Vasút-utcai szalámigyárban.
A korzót meg valaki
bekente
marmaládéval.*

KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
**„Anna örök,
 mert Annát én szerettem”**

Juhász Gyula szerelemképe
 az Anna-versek tükrében

Juhász Gyula a magyar irodalom panteonjában a teremtő fájdalom áldott emlékü klasszikusai között foglal helyet. Az értékteremtő magány megannyi artisztikus szépségű költeménye (*Tiszai csönd, Szeged, Trianon, Testamentom, Gulácsy Lajosnak, A tápai Krisztus, Magyar tél, Ének Kőrösi Csomáról, Várad, Képzelt utazás Váradon*) éppolyan emblemikus és kultúrhistoriai jelentőséggel bíró darabja ennek az életműnek, mint ahogy a liturgikus egzaltációban született Anna-versek vonulata (*Megölt szerelem sírkövére, Áldott a bánat..., A régi Anna, Coronatio, Milyen volt..., Profán litánia, Odüsszeusz búcsúzik, Arany napok..., Glória, Anna örök*) is a magyar szerelmi líra legragyogóbb csúcspontjai között jelöli ki a helyét.

A holnapos és kortárs költők által oly sokszor megénekelt „drága Várad”, a „város, kinek nem látni mását”, Adynak megadta Lédát, Juhász Gyulának pedig elérhetetlen, örök múzsaként elküldte Annát. Az ezer-szer áldott város megadta a költőnek az „egyetlen és kegyetlen drága kincset”, az „imáandó és énekelendő” istenasszonyt, aki dantei és petrarcai sorsképletre valló végzettségűvel „emlék lett, édes, ékes, / refrén örök zenéhez”, s aki a versvilág abszolút viszonyítási pontjaként és a magánmitológia centrális elemeként a költő legeszményibb vágy- és célképzeteit foglalja magában.

Sárvári Anna, aki a „daloknak anyja, kínoknak szülője” volt egykoron, Juhász Gyula verseiben egy örökké vágyott, távoli éden hibátlanul megálmodott, enigmatikus ősalakjaként lett a kagylótürelemmel föl-épített költői mennyország magánnyal és boldogtalansággal dacoló letéteményese. Az örök égi szépség imaginárius közegében egy szebb lelki világot álmodó költő az emlék és képzelet közös dimenziójában teremti meg a beteljesületlen örömök miatt örökké sajtó hiány művészi ellenpontját. A számos kínálkozó példa közül két szöveghelyet idézek: „Azért szeretlek, Anna, mert nagy emlék, / A tünde múlt örök hárfája vagy, / Mert föl-zokog egy szép, bús végtelenség, / Ha visszazendül távozó szavad.” (*Azért szeretlek, Anna...*) „Szépség, szüzesség, ifjuság virága, / Mint tépett párta, hullhat föld porába, / Örökkön él én édes, büszke, drága, / Mennyei mély szerelmem ciprusága. / /

Annának már a koronája készül / Aranyból és gyémántból szűz egekben, / Ő nem szédülhet már le semmi égből, / Anna örök, mert Annát én szerettem!” (*Coronatio*) Az epekedő várakozások, az el nem csókolt csókok, a féltékenység és megalázottság összes gyötrelme transzponálódik ebben a szerelmi lírában, amely a szerző számára egyfajta művészi értelemben vett vigaszt és kárpótlást adhatott a viszonzatlanság és beteljesületlenség fájdalmáért.

A versekkel folytatott dialógus persze a férfi-nő (Animus-Anima) viszony lényegét érintő, általánosabb létfilozófiai tanulságokkal is szolgál. Az életmű fő kutatója és gondozója, Péter László ennek kapcsán a következőket írja: „Költészetében Juhász újra meg újra megörökíti az eszményt. Sőt ugyanebben az időben fordítja le a jeles osztrák poétának, Anton Wildgansnak egyik szonettjét: a bécsi költőnek Ead iránti rajongásában tulajdon Anna iránti vágyódását ismeri föl. A Wildgans lírájáról írott kisszójében is tanulságosan vall a maga szerelemfelfogásáról. A férfi csalódása a nő – mondja, de mégis vele és általa egy epizód nagy szimbólummá nőtt, és örökkévalóvá lett egy múltó tavasz. A férfi magát keresi a nőben.” Bakucz József *Judit könyvéről* értekezve ehhez társítható gondolatot fogalmaz meg Hegedűs Mária is, amikor azt fejtegeti, hogy minden konkrét férfinak van egy árnyoldala: belső, pszichikai nőalakja, Animája, minden konkrét nőnek pedig belső, pszichikai árnyalakja, Animusza. A *Judit könyvének* kulcsmondata szerint „A jó szerelem a szellem és a test tápláléka és a lélek vakító fényű ékszere.” És ehhez kapcsolódóan „a szerelem tehát a dolgok kezdete és vége, és amikor vége van, az értelmes világba nem lehet visszatalálni többé. „... Hisz az élet: / Szeretni s veszni szerelem híján!” – vethetjük közbe Juhász Gyula *Ovid levele Júliához* című verséből idézve. Ebben a szertartásos és küzdelemre épülő misztériumban „a költő áldozat és áldozópap egy személyben. A költészet, az álom, a képzelet világában Judit a mítosz, a szerelem a mítosz: Bakucz József és a költészet általi teremtés irreverzibilis, az időben megismételhetetlen, kimondhatatlan és visszafordíthatatlan mítosza” – mondja a már említett Hegedűs Mária.

Régi tapasztalat, hogy minden ember annyit szenved, amennyit elbír; annyit viszont feltétlenül szenved. Juhász Gyula életművének legavatottabb ismerői (Péter László, Borbély Sándor, Szalatnai Rezső, Vadai István, Kilényi Irma, Indig Ottó, F. Diósszilágyi Ibolya) változó hangsúlyokkal ugyan, de egyetértenek abban, hogy Juhász Gyula eredendően passzív, szemlélődő, aszkézisre és szenvedésre hajló lélek volt, így aztán verseit is a sóvárgás, a lemondó szomorúság, a vereség- és veszteségtudat többé-kevésbé állandónak mondható rezignált-

sága határozza meg. Költészetében, ezen belül szerelmi lírájában a szomorúság szüntelen szívárgását nemcsak a magánélet kudarca, hanem az emberi létezés alaphelyzetéből fakadó ontológiai természetű bánat is mélyen és lényegileg motiválja. Az a fajta Adynál, József Attilánál és Pilinszknél is gyakran megszólaló egzisztenciális szorongás, amely riadalom és reménykedés kettősségében artikulálja a változó intenzitással mindannyiunkban jelenlévő súlyos dilemmát: jaj, ki válthat meg a szenvedéstől, avagy ki adhat értelmet neki...? Juhász Gyula költészetében a magával hozott örök és atavisztikus bánat a szerelem, a szépség, a költészet és a halál élményköreivel és a hozzájuk rendelt érzékenységgel érintkezve számtalan versben jelenik meg a Mozart zenéjét idéző variációs ismétlődés elve szerint. A kínálgató példák közül idézünk néhányat: „E bánatot magammal hurcolom, / Ez ódon poggyász ősi utitársam, / Tartalma: szerelem és unalom, / És nem fáradok el az utazásban, / (...) Valaki megvert egy gonosz napon, / Valaki elment, hogy örökre várjam, / S hiába vár a ciprus és halom, / S az égtelen sötét az éjszakában, / E bánatot magammal hurcolom / Az életen s a végtelen halálban!” (*Mégis...*) „Nagyon is jól tudom, hogy minden földi tájon / Egy nagy szerelem él, és egy nagy fájdalom, / És minden romokon csak magamat találok, / Merengő Máriust kartágói romon / (...) Ha vérzón égető lelkünk mélyébe nézünk, / Mely vak örvényeit kitarja szüntelen, / S melytől, ha ránk mered, nincsen menekülésünk / Sem tűnő tájakon, sem tündöklő egen.” (*Gyászpompa*) „E fásult zugban élt fájó vágyak zenésze, / Szívében szent tavasz dalait őriző, / Itt élt, sötét szemét e sötét gyászra vetve, / Derűt, Itáliát keresve hasztalan, / Míg elpártolt barát, ifjuság, jószerencse, / És messze élt a nő, ki dalai-ba van. / Itt élt, itt álmodott, itt várta kora végét, / S nem látta a világ, mily szörnyű élet ez, / Mert gyásza férfibú, s az örök égi szépség, / A művészet sebet s örvényt mind befedez.” (*Sírvers*)

Az Anna-versek egyneműen elégikus, alapvetően sztoikus nyugalomú értékvilága a lírai alany anatómiájáról (az életkedv és hangulat belső drámaként megjelenő alakulásáról) azt üzeni, hogy – ha nem is lineáris módon – mégiscsak vággyá lesz a lemondás és lemondássá lesz a vágy. Bizonyos, hogy a körülmények szerencsétlen összejátszása és saját alkata miatt is sokat szenvedett a költő, de semmiképpen sem többet annál, mint amit még éppen el tudott viselni. A Gondviselésben bízó, keresztény lelkületű emberként ezt ő maga is nyilvánvalóan érezte és tudta. Talán ezzel is magyarázható, hogy az Anna-versekben nincs jelen az átok és a lázadás, ám igen gyakran ott van az áldás és a belenyugvás. Sőt a művek metaforikájában és hangszerelésében

nemegyszer a liturgikus imák és Mária-himnuszok jellegzetességei bukkannak föl. Olyan finoman árnyalt érzés- és hangulatminőségeket kifejező versekre gondolok, mint például a *Dicsőség, Amor, Coronatio, Májusi áhítat, Profán litánia, Orgonaszó, Kései ragyogás*. Ezek a nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró opusok is bizonyítják, hogy a szimbolizmussal és impresszionizmussal érintkező, enyhén szecessziós holdudvarú parnasszista költészetnek a korabeli magyar irodalomban Juhász Gyula volt az egyik legkiválóbb művelője. Az egymást követően három ízben neki ítelt Baumgarten-díj is ezt támasztja alá. Juhász Ferenc, az idén nyolcvanéves, kétszeres Kossuth-díjas költő *Juhász Gyulához* című versében a művészi-emberi teljesítmény nagysága előtt tisztelegve a példaadó előddel fölsímt sorsközösséget és szellemi rokonságot is megvallja: „Testvér-neved nekem a hűség, / nekem a példa, az egyszerűség. / Hányszor volt nekem intő üzenet / képen lehajló szép szakállas fejed! / (...) Egyhangú volt, mondják, a nóta, / a tücsöké is egy-jegyű kóta, / de tőle zeng az alkony, az arany, / de mégis örök és ezer színe van.”

A beteljesületlen szerelmek és sajtó emlékezőek költője egy bizalmas levelében így ír: „Volt már vagy öt ideálom, de a versírásnál többre sohasem merészkedtem”. Egy másik, privát titkokról valló írásban pedig ez áll: „Mindig olyan nőkbe voltam szerelemes, akikről tudtam, hogy nem viszonzák az érzéseimet. Az olyan nők különösen vonzottak, akiknek valami rossz hírük volt”. Juhász Gyula életében és költészetében viszonylag szép számmal találunk fontos és kevésbé fontos nőalakokat (Klima Ilona, Eörsi Júlia, Zöldi Vilma, Tamás Anna, Hajnal Finike, Tonhaiser Aranka, továbbá verseinek kiváló tolmácsolója Étsy Emília, valamint legfőbb bizalmasa, Kilényi Irma, aki 1919-től a költő önkéntes „titkára” volt. Ez az illusztris névsor is jól példázza, hogy a szerelem örök, csak a múzsa változik. Jóllehet, a költőnek több szerelmi tárgyú ciklusa van (Júlia-versek, Hermia-versek), líratörténeti jelentőségük miatt az Anna-versek az igazán fontosak.

Juhász Gyula az életre szóló, reménytelen szerelmmel Sárvári (Schall) Anna képében találkozott Nagyváradon. Sajátos lelki alkata és szerelmi attitűdje magyarázhatja, hogy érdemtelenül, sőt méltatlanul, de mégiscsak Anna lett költészetében a magasztos szerelem tárgya és az örök nő jelképe. „Szerelmi költészete kezdetől a reménytelen vágyakozást fejezi ki »az élete kudarcát« hozó örök asszony iránt; ennek az érzésnek Anna csak tárgyat és igazolást adott” – írja lényeglátóan Péter László. Az Anna-versek élményi háttérben és pragmatikai kontextusában meghúzódó közepszerű szí-

nésző az emlék, az álom és a képzelet imaginációja, illetve oszcilláló szintézise révén lényegülhetett át metafizikai tartalmakat hordozó ideáltípussá, elérhetetlen messzeségből imádott istenasszonnyá. Egy olyan, erősen mitizált, eszményített nőalakká, aki a földi és égi szerelem dimenzióját összekapcsoló minőségében egyáltalán nem vagy csak alig-alig emlékeztet arra a valóságos Annára, akit Juhász Gyula 1908 őszén megismert.

„Anna örök, mert Annát én szerettem” – írja a költő pár évvel később Szakolcán, mintegy harminc Anna-vers birtokában. A téma avatott ismerői egyként osztják azt a felfogást, amit Juhász Gyula nagyváradi éveit bemutató könyvében (*Költő a Holnap városában*, 1994) F. Diósszilágyi Ibolya igen találóan és pontosan megfogalmaz: „Anna sosem volt az, akinek a költő látta, vagy szerette volna látni. Még ha akart volna, sem tudott volna az lenni, mert hiányzott belőle az ehhez szükséges okosság, finomság, nem utolsósorban tehetség. De nem is akart: Anna nem istennőnek született és nem múzsának. Nem tehetett a költő reménytelen vonzalmáról”. A versek Annáját tehát szakadéknyi távolság választotta el a valóságos Annától.

Akár a sors különös dramaturgiájú fintoraként is felfoghatjuk, hogy a költővel szemben mindvégig ridegen elutasító nő milyen talányos-tragikus forogatókönyv szerint fejezte be földi pályafutását. Amikor Pesten élő nénje, Schall Mária 1938. július 25-én este hat óra körül hazaért a bevásárlásból, hűgát eszméletlenül találta. Bizonyos, hogy gyógyszerrel lett öngyilkos. (Mindez egy évvel Juhász Gyula öngyilkossága után történt.) „Talán így vált az életében méltatlan múzsa halálában méltóvá a nagy költőhöz?” – teszi föl a választ aligha igénylő kérdést Péter László. A Nyolc Órai Újság egykoron ezt írta: „Az ágya mellett, a földön Juhász Gyula verseskötete feküdt, a könyv leesett a földre, éppen az első oldalon olvasható volt a költő dedikációja: »Annának örök szerelemmel. Juhász Gyula« A szerencsétlen színésző a legutolsó pillanataiban is az Anna-verseket olvasta”. Korábbi viselkedéséből ítélve meglehet, hogy csak akkor. Talán a halál közelségében, a mindennel számot vető meghasonlottság pillanataiban élte bele magát „a Költő Szerelme” szerepébe, megkomponálva az enyhén teátrálisnak tetsző tablót. A hányatott életű, sok mindenben csalódott Sárvári Anna talán haláltusája közben döbbenhetett rá arra, mi mindent vétett szóval, tettel és mulasztással; azzal, hogy semmibe vette, közönyösen kezelte, esetenként pedig kigúnyolta és megalázta a költőt. Azt a boldogtalan művészbembert, akinek irodalmi halhatatlanságát köszönhette, illetve azt a fölöttébb elfogult színikritikust, aki az egyik váradi lap hasábjain „szimpatikus,

szép és talentumos színészlányként” aposztrofálta őt. Ennek a jóindulatúan feltételezett kései megvilágosodásnak persze akkor már különösebb jelentősége nemigen volt.

Az első Anna-vers (*Régi szerelmes vers*) 1908-ban, az utolsó (*Jubileum*) 1929-ben született, így az azonos vagy hasonló élmény-, gondolat- és hangulatkörben fogant versek keletkezéstörténete húsz évet ölel át. A Péter László által szerkesztett és hibátlan architektúrájú építmény benyomását keltő *Anna örök* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990) egy híján száz művet tartalmaz. Távolról sem állítható, hogy ezek mindegyike remekmű, hiszen Juhász Gyula számára a költészet afféle életelixirként működött, s a költő nem mindig küzdött meg kellő szívóssággal a legmegfelelőbb művészi formáért. Az *Anna örök* című versgyűjtemény csak alig néhány (6–7) valódi szerelmes verset tartalmaz, a többi (92–93) ennek a meghatározó élménynek a felidézése, elemzése, megőrzése. A szakítást a *Megölt szerelem sírkövére* című vers jelenti be, rögtön első sorában kimondja: „Anna meghalt, és Annát eltemettem...” A keserű kiábrándulás után már nem Annához írja az Anna-verseket, hanem az Anna-szerelemről, múltidőben. Erről a témáról *A félrecsúszott nyakkendő* címmel (Megjegyzések Juhász Gyula *Anna örök* című verséről) a Tiszatáj című folyóirat diákmellékletében (2003. február) Vadai István írt kitűnő, az eddigi kutatást több újszerű szemponttal gazdagító tanulmányt.

Az Anna-versek többé-kevésbé azonos poétikai kód és hasonló partitúra jegyében fölépülő tematikus tömbjén belül a dalszerűség és elégikuság túlsúlya mellett a himnikus és liturgikus kifejezésformák is megjelennek. A szonett formában írott Anna-versek (*Múzsa, Amor, Régi operett, Színház, Anna, A többi néma csend, Fohászokodás, Télutó*, stb.) száma közel húszra rúg, az összes költeményei között pedig hozzávetőleg háromszáz szonettet találunk. Ez volt tehát Juhász Gyula egyik kedvenc műformája, melyben a maga alkotásideálját és poétikai eszményét a leginkább realizálni tudta.

Miközben a méltán preferált versek (*Megölt szerelem sírkövére, Milyen volt..., Profán litánia, Glória, Coronatio, Anna örök, A színésző*) állnak érdeklődésünk középpontjában, a kevésbé kanonizált, periférikusabb művek sokszor beszédesebben vallanak a költő szerelemképéről és nőeszményéről. Olyan versekre gondolva, mint például *A régi Anna, Elégia, Szerelem volt, Melankólia, Egyetlen és kegyetlen, Dulcineának, Emlék, Szerelem, Japán módon, Vallomás, Japánosan*. Ezek a versek hol rejtettebb, hol közvetlenebb formában arról győzhetik meg az olvasót, hogy Juhász Gyula férfi-nő kapcsolatról vallott felfogása és szerelemképe

egy sajátosan rá jellemző életérzésnek, világlátásnak, mondhatni a létezés egészéről alkotott átfogó víziónak rendelődik alá. Szemléltetésképpen álljon itt néhány mondandókhöz kapcsolódó szöveghely: „Egy régesrég hercegnőt imádok, / Akit nem csókolt földi ajk soha, / Aki e tájon szerelemre vágyott, / S e dalban él elhervadt mosolya...” (*Japán módon*); „Szép, ősi szó, mámoros messze illat, / Távoli akkord, fájó és örök, / Beárnyékozod borús álmainkat: / Égi követ liliumok között.” (*Szerelem*); „Örök tájfun dül sorsom óceánján, / Vágyak hajóit elsüllyesztve mind, / És nézem e dülást dalolva, árván, / S szemed kékjéből üdvök ege int.” (*Japánosan*); „Egy régesrég operettben / Egy kis színésznőt megszerettem. // Játszott a távol rokokóban, / Szívemmel is játszott valóban. // Nekem olyan szent volt ez a játék; / Az irigy sorstól bús ajándék. // Lelkembe villant szökesége... / De a játéknak vége, vége. // Egy melódia él szívemben, / De a szövegét elfeledtem. // Fáradt, unott, szomorú néző, / Tudom már: minden nő színésznő!” (*Emlék*)

Hogy a tisztán megőrzött melódia miként és milyen művészi hatásfokkal képes földidézni az elfeledtnek hitt szöveget, azt a két legsikerültebb, egyszersmind az irodalmi köztudatban leginkább benne lévő Anna-vers (*Milyen volt...*, *Anna örök*) igen jól példázza. A Juhász Gyula művészi védjegyének számító alkotások talán azt is megmutatják, hogy „a dallam nem változtat szövegén”, de a szöveg olykor-olykor változtathat dallamán.

Az Anna-versek legnépszerűbb darabja (*Milyen volt...*) 1912-ben jelent meg a Hétben, eredetileg *Örökség* címmel, majd az 1914-es kiadású *Új versek* kötetben látott napvilágot. A kontemplatív technika mintadarabjának tekinthető alkotásban a szín- és hangeffektusokra épülő szinesztéziás eljárás, az atmoszférikusan jelentés hangszimbolikai eszköztár, az érzékletes alliterációsor és a tökélyre vitt verszene az artisztikus hatást szolgálja, a gondolatritmusra, illetve a fokozásos párhuzamosságra épülő anaforikus szerkesztés pedig a hibátlan formarendet teremti meg. Az emlékké távolodott, szinte minden erotikától mentessé vált szerelem panteisztikus természetvízióvá, szinte kozmikus jelenséggé alakul. Az asztrálszerűen megfoghatatlan és ködképpé szublimálódott nőalak a személyes élmény metafizikai horizontjában jelenik meg, nem annyira az életremény, mint inkább a halálhívás partitúrája szerint. Ahogyan azt Juhász Ferenc nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, revelálóan élményszerű poemája (*A köd-kép igézetében*) is kifejezi: „Igen, láttam őt, Juhász Gyulát a sírja fölött / merengve állni, mint egy megaláztott, kicsúfolt, / kisemmizett ősi medve-istent, bozontosan és / hallgatagon, s láttam Annát is, fehér lovon ülni

a / temetői ködében, a köd-képet, akinek vak / igézetében született újjá és halt meg véglegesen a / költő, Annát, a senki-asszonyt, a senki-Annát, a / köd-rózsát, aki örök-ké ott virágozik köd-rózsa / alakban a lét üvegkockájában, mint csiszolt / gyémánt-rögben levegőbuborékrózsza, a Juhász / Gyula átlátszó tiszta ének-gyémántjába / üvegesedve, hogyha századok múlva is / fölemeljük, megérteni-akarov kíváncsi szemünk elé / emeljük a hatalmas költészet-gyémántot, a benne / virágzó ködrózsasszonyt,(...) azt mondjuk tűnődve (...) ez Anna volt, ez senki / volt, köd volt és füst volt és pára volt, virágzó / szitakötőszárnyú kis köd-kanca volt, / ködrózsából font kanca-testű / táltos-asszony-utánzat, ködkép, nem csillag, nem / halhatatlan csillagképlet, csak / pára-csillagutánzat, a hűség igéző ködkép-hiánya (...) És mégis, Anna örök, mert Annát Juhász Gyula szerette, / mert Annát ő akarta, mert Anna a hit volt, a hit / valamiben, a hit a maradandóságban, az életben / és a szerelemben (...) Mert Anna az a rózsakötél volt, égő rózsalánc, az / isten kezére kötött rózsák füzére, amibe a költő / kapaszkodhatott, hogy az életbe rajta / visszamásszon, az a rózsalánc, amit ő dobott az / isten, a világegyetem lüktető szívére, hogy azon / másszon boldogan kapaszkodva a lét értelmének / öröme felé”.

Az *Anna örök* (1926) az utolsó Anna-versek leggyakrabban emlegetett darabja, amely a költő szerelemképét és nőeszményét letisztultan transzparens értékjelképekben és a feszültségeket oldó, klasszicizált nyugalom szerkezetekben fejezi ki. A körültekintő műgond és a hézagatlan zártság jegyében született kompozíció az Arany Jánosnál, József Attilánál és Kosztolányi Dezsőnél is jellemző idő- és értékszembesítő verstípus egyik legmaradandóbb költeménye. A három hatsoros egységben három idősíkot megragadó létösszegző vers három többszörösen összetett mondatból épül föl. A sorsszerű múlt, illetve a magánmitológia költőileg megmunkált és elrendezett emléktáráiban a halhatatlan szerelmet s az örök nőt szimbolizáló Anna, az örökkévalóság istenasszonyaként jelenik meg. A zsoltár- és litániaszerű retorizáltság a himnikus képzetkörrel együtt úgy mozdítja el a verset a szakrális beszédformák felé, hogy eközben a liturgia költészetét a költészet liturgiájává avatja. Az *Anna örök* művészileg kiküzdött hitvallása ezáltal válhat a képzelet égi álmát hitelesítő végső pecsétté, olyan mélységesen megszenvedett költői igazsággá, amely az örökkévalóság képzeletén keresztül a továbblépésre és helytállásra képesítő erőforrásként, sőt vigasztalóként is szolgál. A tragédiák, a világlátás közepette jó tudni, hogy „Anna örök”, hiszen – a létrontás és létabszurditás erőivel dacolva – töretlen hittel hisszük, hogy „a halál keze nem éri azt, ami örök”.

SULYOK VINCE
Lemondás Ithakáról

*Az egykori, a másmilyen életből
 akárcsak megvadult bika,
 együttesen szorított, űzött ki
 Hatalom és Politika.*

*Ott volt, az volt az én Ithakám
 dombokkal, szőlőkkel, gyümölcsösökkel,
 belső békével, boldogsággal és
 nagy lelki csönddel.*

*Fölvillan olykor egy-egy emlék
 a gyermekkor tengermélyeiből.
 Melegítő forrásuk olykor még ma is
 a felszínre buzogva tör.*

*De az utat, ami hazavinne,
 az évek során elfeledtem,
 mikor Nausikaa tálaiból
 magam teleittam és teleettem.*

*Most naphosszat tengeröbleinek
 langyos vízfodraival játszom,
 s már nem fáj az se, amikor
 Ithaka átszól*

*A vízzúgáson át, s gyerekkoromról
 regél, üzenget és kér,
 noha tudhatná, hogy innen Ithakába
 az itt partot ért már vissza nem tér.*

*Mert Ihaka sincs többé, a régi:
 olajfáit-szöleit tönkretették
 a kérők, s Penelope gazdag
 konyháját is fölélték.*

Por, vagy por se

*A porban, az útszélien
 (ki tudja, hogy hány napja már)
 élettelenül, ziláltan összekuszált
 tollakkal madárka hever.
 Testébe mindörökre beledermedt
 már a szárnyalás részegítő és boldog
 öröme, a fölfelé ívelés
 gyönyöre kék eget alatt,
 habzó, fehér felhők alatt.*

*Rövidke kis idő még és belém is
 belém dermednek a szavak,
 belém fagy a szavak szárnyalása,
 a boldog ének,
 maga az élet,
 az élet, a gyönyörűséggel teljes,
 a vissza többé soha nem térő,
 a megismételhetetlen.*

*S akár ez a kis madártetem itt:
 por leszek majd én magam is
 s por lesztek ti is mindannyian,
 vagy por se...*

WEINER SENNYEY TIBOR

Ramayana**A Nap útja és a jelen kérdései**

„Gyöngyökből varrt fűzőjében fiatal lány az Égbolt,
Könyörgő kövek előtt messzire rejtve a mennyet.”

(Mpu Yogiswara: Ramayana. Jáva. 870.)

1.

A világfán felfelé kell elindulni, bár a lent és a fent ugyanaz. Összekötni lentit a fentivel. Törekedni az ég felé, az isteni felé, a transzcendens valóság felé. A gunungan nem karakter, nem figura, hanem az életfa vagy világfa, melyet a dalang, avagy a mesélő a történet kezdetén, az epizódok között s végén is megpörget, megtáncoltat a vászon és a szereplők felett a wayang előadás alatt. Valójában a nézőket emlékezteti. A közösség emlékezete a gunungan. Jelenthet erdőt, fát, hegyet, tüzet, házat, vihart, a vész közeledtét, a csata kezdetét, különleges képességeket, sőt magát a sorsot is. Nevezik még kayonnak is. Több fajtája van, ám most csakis az alapról szólunk. Alakja akár egy örök fáról hullott ős falevél. Benne alulról három lépcsőt látunk, amelyeket a hármasszoros követ, középpütt zöld kapu, s ezen tető. A lépcsőzet két oldalán két földi őr földi fegyverekkel, a tető két oldalán két kék-asztrális ördémon felfelé szegezett szemekkel. A tető tetején vörös arcú, göndör tetőőr, amely mintha az alatta lévő kaput magát figyelné. Mellette balról tigris, jobbról bika. Középpütt nyílegyenesen mutat felfelé a fa, a két oldalra szertekigyzó ágakkal, melyeken majmok, különböző színű madarak, pillangók, virágok, s a törzsön tekeredő kígyó. Mindez ma már csipkés, gyönyörűen kidolgozott, sűrű jelentésekkel fölruházott. Itt és most nem a wayangról esik szó, hanem egy óind eposz ragyogó horizontjához közelítünk, ezért a részletes elemzés és az árnyjátékban való szerepének kibontása helyett inkább csak figyeljük meg még egyszer. Lépcsők, örök, kapu, ház, tető, fa. Balról tigris. Jobbról bika.

Az Indus-völgyi műveltség Kr. e. a IV. évezredben bontakozott ki, tehát még jóval az indo-árják Hét Folyó vidékére érkezése előtt, éppen akkor, mint az egyiptomi vagy a mezopotámiai. Ebből a korból Mohendzsodáró és Harappa városának leleteit ismerjük, köztük a pecsétet, amelyeket talán mint talizmánt is nyakukban hordtak készítőik. Csak egyetlen pecsétről kívánok beszélni, amelyen ülő emberi alak látható, s amely már Baktay Ervin számára is az egyik legérdekesebb ábrázolásnak számított, mert „itt jelenik meg először a jögi és a jóga-ülőhelyzet típusa, amely később az indiai művészet leg-sajátosabb elemeként válik általánossá”. A pecséten az alaktól balra tigrist, jobbra bikát látunk. A többi pecséten

is legjellemzőbb jelkép a bika, de itt éppen, mint a máig használatos indonéziai gununganon, balról tigrist, jobbról bikát láthatunk.

Ismert csillagászati tény, hogy a Naprendszerünk az ekliptikán, vagyis az Állatkörökön halad át, ugyanis a Nap precessziója, vagyis a tavaszpont, a tavaszi napéjegyenlőség évről-évre nem ugyanazon pontján áll a zodiákusnak. Az ősi kultúrák megfigyelték ezt az ötven ívmásodpercnyi hátrálását Napunknak évről-évre, s mivel a tavaszi napéjegyenlőség az év kezdetének számított, mint ahogy Keleten, Indiában – vagy Bali szigetén ma is az –, kiemelkedő jelentőséget kapott. A tizenkét csillagkép egy-egy szakaszán 2160 év alatt halad át. Ez a világhónap. A teljes kör 25 920 év. Ez a világév. Mondják, hogy ennyi Isten egy napja. Amikor az említett pecsét készült a Kr. e. V. és a III. évezred között, a tavaszpont a Bika jegyében járt. Nevezik ezt a Bika korszakának is. Ha a sarkalatos pontjait jelöljük ennek az asztrális szimbolikának, akkor azt látjuk, midőn felnézünk a pecsét viselőjének szemével az éji égboltra, hogy középpütt a Tejút, jobbról a Bika, balról az Oroszlán csillagjegy ragyog. Az Oroszlánt sok keleti asztrológiában, így például a kínaiakban, mindmáig Tigrisnek is ábrázolják. Balról Tigris. Jobbról Bika. Indonézia legizgalmasabb művészeti ága, vagy inkább művészi hagyománya, a wayang „szub-figuratív” eleme a gunungan, az Életfa, a Világfa, a világhegy, a csillagos ég és az ember viszonyára emlékeztet, és félreérthetetlen analógiával arra a kezdőpontra mutat, amikor az ember felismert valamit, leült és szemlélődni kezdett egyszerre kifelé és befelé. Magát jöginak, az istenivel kapcsolatban lévőnek ábrázolta, később ez lesz a jögi jelképe, a jógésvara, és így ül Buddha a ginkófa alatt, Jézus a sivatagban. A gunungan azt a kort jelöli, ahonnan minden művészet és bölcsélet ered. Azt a viszonyulást, amely az embert az éghez, a magasabb hatalmakhoz köti, amely maga a sors, a csillagok, az életünkben és halálunkban reánk boruló nagyon-nagy, csillagos égbolt.

Amikor az indonéz művészetről vagy annak egyik alapvető történetéről, mese és mítoszgyűjteményéről beszélünk, mely még ma is élő és szerves része az emberek mindennapjainak, érdemes ennyit legalább tudni. Amikor újra és újra kérdések fogalmazódnak meg a jelen és annak művészete, bölcsellete és tudománya kapcsán, akkor legyen a kiindulás és visszazérkezés pontja: a gunungan – a Világfa. Amikor mesélni kezdünk, emeljük ezt fel, táncoltassuk az egyes epizódok között, s szúrjuk a középpontba a végén. Nem arról van szó, hogy a halálra kell most emlékezni, hanem a csillagos égre. Akárcsak a többi történet, úgy a Rámájana legmelye, a szerelem eposzának kezdeti lényege is ott van már a pecsétet hordó nyakában, aki felnéz az éji

égre: középtűt a Tejutat, a Világfát, az Életfát látja. Balról Tigris. Jobbról Bikát.

És akkor hatalmas hordákban megjelennek a Hét Folyó völgyében az új jövények.

2.

Négyezer évvel ezelőtt az indoeurópaiak felégették városokat hagytak maguk után, amerre vándoroltak: Görögországban, Kis-Ázsiában és Mezopotámiában. Az akkori Tróját Kr. e. 2300 körül érik el, majd sok száz anatóliai helyen gyulladnak ki az elemésztő lángok. Kr. e. 1200 körül az árjak az Indus és a Gangesz síkságán nyomultak előre, az irániak Perzsia urai lettek, Görögország és környéke pedig indoeurópai népeké lett. A kutatók úgy vélik, talán a Fekete-tenger partjáról származtak, s így terjedtek el végestelen-végig Európa nyugati szegletétől egészen Indiáig. Az istent jelölő szavukban kezdettől fogva fel lehet ismerni a „deiws” – „ég” – gyököt, mint a latin „deus”, a szanszkrit „déva”, az iráni „div”, a litván „dievas”, az ógermán „tivar” szavakban, és a főistenek nevében: Zeusz, Jupiter, Djausz. Esméjük az istenről az égi szentséget jelöli, a fényt, a magasságot, továbbnyitva az atyai erőt, az uralkodást, s végül a teremtést. Szinte egészen bizonyos, hogy kezdettől ismertek olyan szokásokat és eszméket, melyek kitérték előttük a hely szentelésének lehetőségét, az avatást, a tér megtisztítását és spirituális kiterjesztését, kozmikussá tételét. Talán már hittek a világ körforgásában, a megsemmisülés utáni megújulásban. Az ősi Indiában már kasztokba rendeződve élnek. Vezetőik a bráhmanok, a papok, az áldozók. A ksatriják, a katonák, a védelmezők. És a vaisják, vagyis a termelők. Csak később, az őslakosok beolvasztására jelenik meg a negyedik kaszt, a sudrák, vagyis a dolgozók. Hasonló tagozódást figyelhetünk meg az iráni szkítáknál, a keltáknál, s talán hasonló volt a kezdetekben Róma alapításakor is. Mircea Eliade mondja ki, hogy *„A védikus Indiában csakúgy, mint Rómában, ugyanarra az indoeurópai rendszerre ismerhetünk rá, ám a két »ideológiai sík« nem homogén.”* – Dumézil ezt úgy mondja, hogy *„A rómaiak történelmében, míg az indiaiak meszeszerűen gondolkodnak.”* Vagyis a rómaiak nemzetien, míg az indiaiak kozmikusan. Ez a különbség azóta is megmaradt a kulturális és nyelvi szer-

Bali táncosok

teázásban, csak talán már nem Rómát és Indiát, hanem Nyugatot és Keletet mondhatunk. Nem csekély túlzással tehát a Nyugatot a történet felől igyekeznek a valóságra következtetni, míg a Kelet a valóságból következtet a kozmikusra, a teljes egészre – és fordítva. Valahol a kettőt együtt lenne értelme alkalmazni. Történelem és mese, ember és világ – ugyanazon érme két-két oldala. E két érmét bizonyosan az emberiség szemére teszik majd, ez lesz a ladi-kos bére, melyért áthajózik, nézi majd, igazi-e, valódi-e, szép-e, amit magunkkal viszünk. E kettő között öröklődik a szabad ember, a művész, a tudós, a pap, az alkotó, kinek segítségül kell hívnia azt a régi istent, akinek nevében az ég lakott, aki a magasságot, a transzcendens valóságot jelenti, hogy legalább a helyes kérdésfeltevésig eljussunk.

Meg tudjuk kérdezni, ki a szabad ember? A művész? A tudós? A pap? Az alkotó? Mert még kérdéseink is elértéktelenedtek mostanra.

A magukat „nemes embernek” – árjának nevezetett hódítók a Hét Folyó országába betörvén, harcokat folytattak a régi Indus-völgy civilizációját továbbvivő dásza néppel. Romvárosokban élő varázslónőkről vallanak védáik. Szeretik a zenét és a táncot, hangszerük között lantot, fuvolát és hárfát találunk. Kockajátékot játszanak. Eltelik öt-hatszáz év a védikus kor után, s a kuruk és a pándavák nagy harcát regélő

Mahábháratát mesélik egymásnak, míg a Dél felé tovább áramló árja befolyásról tanúskodik a Rámájána.

Igen nagyra értékelik a szómát, amelyet madár ragadott el az égből, s hozott a Földre. Másutt pedig úgy találjuk, hogy ez az a növény, amely a föld köldökén, a hegyekben terem. Talán nem mellékes, hogy minden ősi ország, amely magát valaha szentnek tartotta, a világ köldökeként gondolt magára. A szent országban, a hegy gyomrában nő a szóma, amely leginkább előrelátó, bölcs, győzedelmes, nagylelkű istenség. Csak később azonosították a szómát a Holddal, mikor már rég nem tudták, melyik volt az a növény – ha ugyan valóban növényről van itt szó –, amelyet magukhoz vettek. E növény, az amrita, „a halhatatlanság” itala, melytől extatikus élményekben volt részük. Ahogy mondják *„Megittuk a szómát...”* – (Rig-Véda VIII, 48) – *„...halhatatlanná váltunk; a fényre kijutva megleltük az Isteneket. Ugyan mit is tehetne velünk most már halandó istentelensége vagy gonoszága, ó, halhatatlan?”*

Ákár valamilyen növényt fogyasztottak, akár spirituális jelentőséggel bíró esemény leírásáról van szó, annyi bizonyos, hogy feltárult egy szűk csoport előtt a teljesebb és tökéletesebb élet lehetősége, mert szinte biztos, hogy nem gyakorolták a szóma-áldozatot szélesebb körökben. Később, már más eszközökkel igyekeznek elérni e kitaruló tudást, akár az aszkézis, akár az orgia, akár a meditáció, akár a jóga, akár a misztikus áhítat révén.

Ugyanakkor nem lehetünk bizonyosak afelől, hogy a szóma-áldozat nem éppen az előbb felsorolt gyakorlat és szemlélet része vagy együttese volt. Ami bizonyos, hogy az indiai tudatot, gondolkodás irányát alaposan meghatározta. A bölcsélet és a tudomány legfontosabb célja a világ lényegével való misztikus egyesülés vagy közösség lett.

Vajon ez lenne maga a bölcsélet és a tudomány? Persze ebben az irányban művészet és költészet értelme kiterjed, nem csak kérdéseket, hanem válaszokat is lelünk, ott, ahol a legmélyebb kérdések felmerültek. Elsősorban önmagunkban.

3.

Valmíki, egykoron bráhma – pap volt, de rablóvá lett a sorsnak odahajítva lelkét, melyet visszaszerezvén megtért, vezekelt és magas szellemiség fokára lépett. Nárada risitől hallgatta végig Ráma történeteit, majd a Tamaszá folyó partjára ment rituális fürdőt venni. A vadonban szeretkező kócsagpárt látott, s mélyen megérintette a madarak násza, midőn vadász tört elő a dzsungelből, s a kócsagpár hímjét leölte. Valmíki szívében nagy harag ébredt, és megdöbbenésében, bánatában és felháborodásában megátkozta a vadászt. Elragadtatásában átka ihletett szavakként, versritmusban fogant:

*„Má nisáda pratisthám tvam agamah sásvatih számáh
Jat kraunyca-mithunád ékam avadhíh kámamóhitam!”*

*„Ne találj nyugalmat soha, vadász, az idők végéig,
Mert a szerelemtől ittas kócsagpár hímjét megölted!”*

A hagyomány szerint ez az átok volt az első slóka. Valmíki megtalálta a ritmust, s isteni sugallatra ez volt az, amelyen aztán nagy énekéhez foghatott. „A dal (slóka) bánatból (sóka) született, s az ősi hagyomány ezzel jelképesen azt fejezi ki, hogy a költő alkotása mindig szenvedésből, fájdalomtól ered” – írja Baktay Ervin.

Magát Valmíkit az első költőnek nevezik (ádi-kavi), s az első költeménynek (ádikávjának) művét: a Rámájanát.

Már e két elnevezést sem értelmezi azonosan Baktay és Schmidt, míg előbbi Valmíkit és a Rámájanát „ősi-

költőnek” és „legősibb” műnek, utóbbi „első műköltőnek” és „első műkölteménynek”.

Kettejük Rámájana olvasata között más eltérés is van. Igaz ugyan, hogy ugyanazt a művet olvasták, ugyanúgy mindketten az óind-irodalom csúcának tartják, mégis mást láttak meg benne. Mint ahogy minden alkalommal, minden olvasónak mást és mást mond Ovidius, vagy megint mást Shakespeare, és mégis ugyanazt, ez történhetett részben itt is. De csak részben. Míg Baktay Rámáról rögtön az élő hagyomány legfontosabb elemét ragadja meg, mégpedig, hogy Visnu avatárja – megtestesülése, addig Schmidt a nemzeti hőst látja. Baktay szerint Ráma „a férfiaság, az önuralom és önfegyelmezés, a hősiesség, a törvénytisztélet, rendíthetlenség és igazságosság példája”, míg Schmidt úgy írja, hogy „a legtökéletesebb, mondhatni emberfeletti ember, szerető fiú, testvér és hitves, verhetetlen hős és hozzá mindenbe belenyugvó, jámbor ember, a papok szájze szerint való ember (...) azonkívül poétikus, melankolikus, szentimentális lélek”.

Baktay rámutat, hogy Ráma felesége, Szíta „a nőieség, hűség, jóság, önmegtágadás, megingathatatlan ragaszkodás és odaadás mintaképe”, míg Schmidt Szítáról úgy szól, hogy ő „minden női tökéletesség mintaképe, jószívű, mint egy gyermek, gyöngéd és szemérmes, mint egy leány, szerető, hűséges és hőslélkű feleség”.

A Rámájanát az, aki irodalomként közelítette és igazán nagy szakemberként, Schmidt József, joggal nevezte „főhő-költeménynek”, melynek keletkezésének hátterét az indo-árják dél felé való terjeszkedésének ősi idejére teszi, s melynek morális üzenetét abban látja, hogy benne „elejétől végig a maga tökéletességének teljes tudatában lévő, szelídséggel és bölcsességgel párosult erényesség uralkodik.” Rámát ezen erényesség példaképének tekinti, Szítát pedig méltó életpárjának.

Ám a Rámájanát kár úgy nézni, mint holt anyagot, befejezett és aranyba foglalt költői művet. Élő költemény, amely ma is alakul. Része a sötétség is, nem csupán a fény. Átkozott vadász az irodalmár, aki a szerelmeskedő kócsagpár egyikét lövi ki, mikor műveket ridegen „ismeret” vagy „szétszed” és „szételemez”. Tette után örökké bolyong, s a régi gyönyörűséget meg nem lelheti.

Baktay az élet és a tapasztalat felől közelítvén átlátja, hogy a Rámájana nem egyszerűen költemény, hanem Nap-mítosz. Olyan mítosz, amelynek szerelmesei, Ráma és Szíta még ma is „a hinduk szemében tökéletes eszményképek, s a Rámájana a legelterjedtebb és legáltalánosabb olvasmány egész Indiában”. Tegyük hozzá, hogy a legismertebb történet Indonéziában is.

Az eposz egyik magyar tolmácsolója Jánossy István írja, hogy „Európában ma már elképzelhetetlen, hogy

irodalmi mű ennyire áthassa és betöltse az emberek mindennapi életét.” Mert a keleti ember talán soha nem vált a mi általunk felnőttnek nevezett rabbá, aki már nem látja a valóság és mese közötti hidakat. A felnőtt sokkal inkább az, aki felnő a látáshoz, ahhoz, hogy lássa és megérezze költészet és élet összefonódását, egybezsongását.

Nem lealacsonyodni a felnőtt szerepekhez, hanem felnőni. Felnőni az Ezeregyéjszakához, a Kalevalához, az Ossziánhoz, a mítoszokhoz. Felnőni Valmíki szent meséjéhez.

4.

Hogy egy mesét több helyütt, többféleképpen lejegyeznek, arra millió példa akad, de hogy különböző korokban felmerül ugyanaz a magas igény egyetlen történettel kapcsolatban, vagyis hogy nem csak a legnemesebb módon le kell jegyezni, hanem a legnagyobb templomok falába vésní, az: különleges. Rögzíteni, mint törvényt.

Ez történt a Rámájánával. Valmíki *költötte* Indiában, s ezeröttszáz évvel később Mpu Yogiswara *lejegyezte*, majd Prambanan templomainak falába vésték jeleneteit Jáván. Csak részben és már jóval Yogiswara utáni és a kawi nyelven írott jávai kekawin költészet alkonyán vált igazzá az, hogy a Rámájana népmesei jelleget öltött. Vagy megfordítva is igaz: méghozzá, hogy a Rámájana mindig is népek meséje volt. Ráma és Szíta mesés, sőt annál kicsit több: kozmikus története.

Ez az első és legismertebb mű Indonéziában is, melyben Ráma és Szíta szerelmén túl a feltáruló világlátás kibontakozik, és át- és átszövi az indonéz kultúrát és művészetet. Ráma és Szíta a bölcsességet tanulja az epikus cselekményen keresztül. A Nap és a Föld bölcsességét. Mert a szerelemben, a férfiban és nőben – Nap és Föld öleli egymást. Ezt az őstudást hordozza az ind-kultúrkör alapműve. A szerelem eposza.

A kekawin Rámájana az, amely alapján Kern 1900-as kritikái kiadása készült, vagyis amit sok nyugati Rámájana-fordítás követ. Ezt Yogiswarának, a kawi költőnek tulajdonítja az irodalomtörténet. Talán nem mellékes, hogy egy jávai nyelv, a kawi, szanszkritül azt jelenti, hogy költő. Yogiswara körülbelül 825 és 903 között készíthette el művét, melyet hét kandhára, avagy könyvre osztott, s 24 000 slókából áll.

Az első a Bala Kandha, amely Dasarata, vagyis Kósala királyának története. A második az Ayodya Kandha, amelyben Ráma, Szíta és Laksmana Dandaka erdejében bolyong. A harmadik az Aranya Kandha, midőn Szítát elrabolja a démonkirály, Ráwana. A negyedik a Sundara Kandha, mikor a Szél-isten fia, Hanomán, a majmok vezetője Szítához megy. A Kiskendha Kandhában Ráma és seregei átszelik a tengert, hogy

Alengkába érjenek, s kiszabadítsák Szítát. Itt aztán Alengka seregeivel ütköznek meg, melyet a Yudha Kandha ír le. Az utolsó könyvből, az Uttara Kandhából azonban különös végkifejlet bontakozik ki: miután Ráma és Szíta visszatér, Ayodya népe nem hiszi el, hogy Szíta tiszta maradt, s Ráma bizonytalanságát látva, Szíta a tűzpróbát állja ki, ez az úgynevezett Sinta Obong epizód. Melyet túlél, bizonyítva tisztaságát, de a Föld visszaveszi lányát. Yogiswara itt fejezi be – a magyarok honfoglalásával közel azonos időben – a Jáva szigetére honosított óind őseposzt. Ezt a nevet egyébként a balinézek adták a Rámájana szerzőjének, amely annyit tesz, hogy a jóga isteni mestere. Jógiswara, aki az Indus-völgyi pecséten meditációs ülésben ül. Balról tigris. Jobbról a bika.

A következő évszázadokban széthulltak a hindu-buddhista királyságok, megerősödött az iszlám, és ötszáz év múlva az utolsó hindu királyság is Bali szigetére menekült. A Rámájana azonban megmaradt, nem csak a wayangban, hanem az emberek tudatában. Viszonyulni a történethez, amely nem horizontális, hanem vertikális. Felfelé mutat. Nem előre.

A Rámájana szellemiségének gyökerei bizonyosan egészen a Kr. e. II. évezred környékén keletkezett himnuszgyűjteménybe, a Rig-védába nyúlnak, vagy még korábbra. Valószínűleg több mint négyezer éves énekek, a Rig-Véda, a korai indo-árja törzsek vallási énekei, s kicsit talán még ennél is többek. Szerepük bőven túl nyúlt az irodalmi hagyományon, a rituális szokásokon, túl a valláson. A véda az igaz tudás, még máig is a bráhmanok, vagy papok szemében (is), kiknek elődei a titkos tanításokat, az upanisádokat állították össze, melyeket szintén nehéz azzal leírni, hogy mindössze vallásbölcsélet.

Tudás a világról: ez a védák. A tudás értelmezése: ez az upanisádok.

Ennek a védikus tudásnak magjai azonban termékeny talajra és a Hét Folyó völgyének csodálatos géniuszára hullottak, melyből részben a hatalmas Távolság-Kelet szellemisége, lelkisége, kultúrája és művészete fakadt. Ebből ered és fejlődött tovább Jáva és Bali különleges világa, ebből a tudásból, amely a gununganba is, a Rámájánába is bele van oltva.

De mi az, amit a Rámájana a most emberének adni tud, a művésznek és az alkotónak? Ugyanaz, amit a pecsétet hordozónak: megtanít helyes kérdéseket felvetni. A bölcsélet és a tudomány útján indít el. Éppen olyan a Rámájana költészete, mint a szóma, sőt ez maga a szóma kelyhe. S ha olvasod, mit és mire is kérdezhetsz?

5.

A Rámájana második könyve, az Ayodya Kandha meséli el, hogy midőn az erdőbe vonult Ráma, a Nap herce-

ge, a testet öltött isten, élete virága, szerelmese és házastársa, Szíta követte őt, boldogan hátrahagyva gazdagságot és fényűzést, csak azért, hogy férjével lehessen. Ráma testvére, ki gyermekkorá óta játszóháza, barátja, szerető vére volt, Laksmana elképzeltetlennek tartotta, hogy fivérét és fivérének asszonyát egyedül engedje a vadonba, ezért ő is velük tartott. A tér megváltozása Ráma körül nemcsak a lelki út kezdetét jelenti, hanem a világidő megváltozását is. Ebben az eposzban is, akárcsak minden őskölteményben, a szereplők archetípusok, a történések pedig allegóriák a világban zajló változásokra. Mert csak a változás állandó a történetben elmerült világban.

Amint Ráma az erdőbe ér, lényege megmarad, de feladata megváltozik. Hiszen életidőnkkel azonosak vagyunk, akárcsak élethelyünkkel. Mikor a városban, házunkban vagyunk, a várossal, idejével s lakásunkkal vagyunk azonosak, mikor végre erdőbe érhetünk, mert mi még találhatunk erdőt – bármily pusztulófélben is, akkor Rámává változunk, aki egy az erdővel, akinek ideje kitágul a fák és madarak idejévé.

Az időt érzékeltetni a művésznak nem feladata, hanem lényegében maga a stílusa. Az a művész, amely nem érzékeli az időt, az elmúlást és a megújulást, a pusztulást faragja kőbe, a mulandóság rabja, szenvedésének tört maszkjának hordozója. Úgy is mondhatnánk, hogy alvó. De milyen az a művész, aki képes a városból is erdőt varázsolni, aki újra és újra visszatér Rámához, vagy nevezze bárhogy, milyen az, aki forrást keresi? Milyen az, aki az eredetet keresi?

Újra meg kell kérdeni: ki a művész? Aki alkot? Az alkotás nem elég! Az, akinek képeit kiállítják, szövegeit megjelentetik? Jelent-e bármit a kiállított kép, mikor bezár a terem, s a villanyokat leoltja az unatkozó teremőr? Jelent-e bármit a szöveg, midőn a könyvet becsukja a magányos elalvó, visszateszi az éjjeliszekrényre, s lekapcsolja a lámpát?

Tudjuk jól, hogy vannak versek és vannak képek, amelyeket nem olt ki az éji sötétség. Vannak képek, melyek túlélnek kép létüket, és vannak versek, melyek túlélnek a leírt szót. Vannak versek és képek, amelyek akkor világolnak igazán, mikor minden más fény kihunyt. Mert ezek a versek és képek abból a forrásból szerzik a fényt, mely el nem apad. A forrás és az eredet egy. Az Egy.

„Vajon nem éppen az a művész, aki közvetlenül iszik a forrásból, aki a forrást felismeri, aki csak az első hangra figyel?” – kérdi Kemény Katalin, s a továbbiakban vele együtt kell ezen gondolkodnunk. Vajon nem az a művész, aki „örökké a kezdetet, a meg nem rontottat, az elsőt” keresi mindenütt és mindenben? Talán mert e kereséssel éppen arra emlékezik.

Ekkor az erdőben Szíta, a gyönyörű asszony meglátja a csodás állatot. Az egyik magyar fordításban antilopként írják le, a másikban fehérpöttyös őzként, ha a tradicionális jávai tánc előadóit nézzük, akkor láthatjuk, hogy az állatot táncoló aranylő ruhában szarvast táncol, nem mást vesz észre tehát ekkor az ősi eposzban Szíta, mint az aranyszarvast.

Meglátni az aranyszarvast, a csodát, az ősképet a művész első és legnagyobb feladata, melyet kezdetben minden földre születő ember megkap. Gyermekként csodálkozva bámulja a fák őszi leveleinek hullásában, a másik embernek a szemében, a gyümölcs ízében, az idő végtelenségében, a fű zöld foltjaiban a nadrágon, amint megjelenik az aranyszarvas. Mert ő mindenütt jelen van, csillog, szarvai között tízezer gyertya ég, ahogy ez a tízezer gyertya a fa felfelé növvő ágai, ahogy ez az ágak hegye, ahogy ez az éji csillagos ég, mely minden kisgyermeknek ösztönösen a legnagyobb élmény.

A fa az álló, a szarvas a mozduló tengely. A világfa a Tejút egy pillanata, de a Tejút ideje, mozgása: a szarvas. A tengely, amely körül lényegében megfordul a világ.

Amikor azt mondjuk, hogy „a művészet önmagán túlvezet”, arról beszélünk, hogy a gyermek ösztönösen érzi, a művész felismeri, vagyis felismerteti a tengelyt, amely a lentit a fentivel köti össze. Ahogy Jakob Böhme mondta: „Az égi vizek ugyanazok, mint a földi vizek.” Az ég vize, a csillagok valamennyi őseposzban, mondában a földi vizekkel egybeérnek, s így biztosítják folyóink a kapcsolatot eredetünkkel és végcélunkkal. Gangesz. Nílus. Alpheiosz. Tiberis. Szajna. Duna. Tisza. Minden folyó a csillagokból ered, a föld mélyéből ébred, a tengereken át a csillagokba hull vissza. A Tejútba. A művésznak észre kell vennie mindezt, mert ő „az, aki olyan emléket idéz, aminek nincs emléke, amit még senki sem festett, mondott, énekelt, és ami oly magától értetődő, hogy mindnyájan ráismerünk”.

Akkor hát mégis a tízezerszer elmondottat, megfessettét, előadottat mutatja a művész? Igen, mert mindig és végtelenszer újra és újra elő kell adni, ezerféleképpen akár, mindig ugyanazt az egyet, mert ez az egyetlen remény, és ez az egyetlen a mindig megújuló.

Amikor Szíta, a csodálatos szépségű asszony meglátja az aranyszarvast, rögtön felébred benne a vágy, hogy közelében legyen, vagy ha mást nem, akkor fekhelyét, hol férjével alszik, legalább azt leborítsa a gyönyörű aranylő bőrrel. Kérleli tehát Rámát, hogy eredjen utána, hozza el neki. A vágy, az asszonyban éledő vágy, az elérhetetlen után, a szépség után, az illúzió után ekkor feltámad, mint a művészből, hogy meg kell örökíteni, fekhelyemre kell teríteni, hol álmodok, az aranylő anyagot, otthonom részeként kell léteznie a világ eme gyönyörű elemének.

Vagyis mit akarunk bevinni otthonunkba? Az arany-szarvast, amely maga a tengely, a csillagos égbolt, a világfa, a csoda. Az arany-szarvast, amely természetesen a legnagyobb illúzió, varázslat, csalás, hiszen Szítában benne él mindaz, és ő benne él mindabban, amit ágyára sosem is teríthet, álmodni azon Rámával nem fog, mert már ráterítették, már benne álmodik.

A mai művészek Szítát még megértik, a meglátást és a vágyat ismerik, de Rámának, a dicsőségesnek tettét a legkritikább esetben, csak néhány festő, táncos, szobrász, építész, zenész, s még kevesebb költő.

Ráma fejet hajt asszonya kérése előtt, és útra kel, üldözőbe veszi az arany-szarvast. Mikor Rámát örömmel tölti el, hogy asszonya, Szíta végre kér tőle valamit, akár azt, hogy hozza neki a csillagos eget, mi már felette ragyog, hogy lője neki a tengelyt szíven, megmutatva, a tengely merre dobog, akkor Rámában a hivatásának és rangjának megfelelő nemes művészt látjuk. Aki tisztelettel és bölcs mosollyal hajol meg a láttatás vágya előtt, s a nagy kalandba veti magát. Mert „szertesnek lenni, vagy költőnek, festőnek a szó szoros értelmében hivatás annak számára, akit arra a magasabb szellem elhív.

Hivatás és rang. Az alázat legmagasabb rangja, hogy az, akinek megadatik, nem lemond a világi rangról, hanem azt valamiféle idegen, rátapadó rangként viseli magán.”

És ahogy Ráma vadászata, éppen úgy a művészet önmagán túlvezet. Vajon hány mai művész van, aki utána veti teljes lényét az arany-szarvasnak?

Utána vetni magunkat pedig éppen nem azt jelenti, hogy elmerülünk a kor nyújtotta kényelemben, a kor illúzióban, erdejében, hanem éppen hogy lemondunk mindarról, amit adhat, s magasabb korszerűséget képviselünk. „Mert a korszerű nem az az ember, aki a kor formai vagy eszmei áramlatába kapcsolódik, ahogy mondani szokták, aki »megérti a kor szavát«, mert ezek legtöbbször még a meglátásig sem jutnak el, vagy elmerülnek a vágyban, hanem az, aki a jelen káoszában az el nem avuló örök kérdést fel tudja tenni”, vagyis „az időt az időtlennel összeköti”. Ki az ma itt, aki az időt az időtlennel összeköti? Vajon ki az, aki Rámaként az arany-szarvas után ered?

A nap fia, a világ ura, Ráma egyre távolabb kerülve kedvesétől, Szítától és testvérétől, Laksmanától, kit asszonya őrzésével bízott meg, már majdnem beérte az arany-

szarvast, midőn az mindig, újra és újra megugrott tőle. Egy alkalommal végtelenül szép virágos mezőn állott meg a csodaszép szarvas, ekkor Ráma rávetette magát, de az csak újra kiszökött kezei közül. Nemde az a kevés művész, aki Rámaként a vad után veti magát, folyton így jár, s így járunk valamennyien a teljes igazsággal. Látjuk, vágyunk rá, utána eredünk, de megragadni nem tudjuk.

Szép, ó végtelenül gyönyörű az igazság, s fénylő akár a csillagos égbolt, ahogy előttünk szökken, mégsem érjük soha teljesen el. Aki azt hinné, hogy az igazság valami nagyon bonyolult dolog, amit csak ügyvédek vagy bírók tudnak teljes egészében, nagyot téved. Az igazság éppen olyan, mint Ráma előtt az arany-szarvas, mindenki látja és „mindenki érti”. Szépsége éppen abban ragyog, hogy Igaz, s ezzel tudta a gyönyörű Szíta szívét is feltüzeleni, s ezért szaladunk Rámaként utána.

Ráma, mikor látja, hogy el soha nem érheti, isteni eredetű íját megfeszíti s célra tartja. Nemde épp ilyen a kérdés, amit a művész feltehet ma, „mert aki kérdez, az eredetre kérdez, saját eredetére, saját ősképre”.

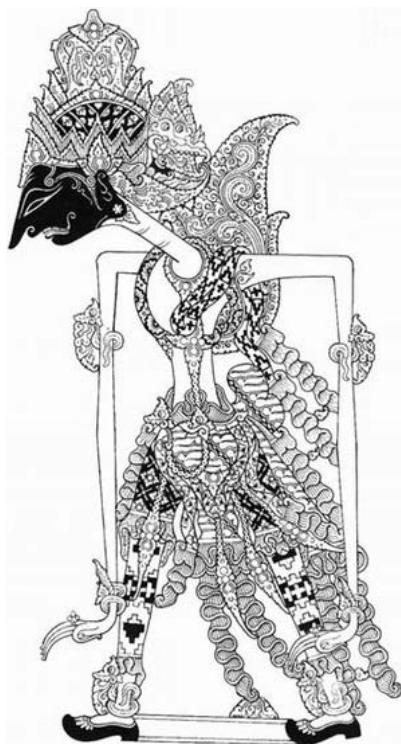
A kérdés tehát Ráma kezében a megfeszített és célra tartott íj. Ez a kérdés azonban olyan szavakból van kovácsolva, melyek fegyverré tudnak

válni, melyek célt sosem tévesztenek. Ha ma valaki kérdezni akar, akkor annak újra meg kell tanulnia a szavak helyes használatát. Hiszen „olyan korban, melyben a filozófusok, akiknek pedig egyetlen feladata a szavak helyes használata lenne, az ideáról azt hiszik, hogy »elvonatkoztatott elv«, mit várhatunk a nagyközönségtől”?

Várhatom-e azt, hogy a kortárs művészek, már ha eljutnak a meglátásig, már ha eljutnak a fellobbanó vágyig, már ha utána erednek az arany-szarvasnak, midőn látják, hogy megragadni nem tudják, várhatom-e tehát, hogy kérdésüket helyes szavakból kovácsolják? Vagy továbbra is az az érzés fog el, ha bemegyek egy kortárs galériába, ha kinyitok sok kortárs könyvet, ha belépek egy most épült házba, hogy arcom az úr hidegbe feszítem, s abba a nagy semmi harap?

A mai művészet itt elbukott, mert legfontosabb feladatának a szavak elrontását, az anyag roncsolását, az idea deszakralizálását tűzte ki célul, s teljesítette majdnem sikeresen. Nincs, aki a szavak helyes használatával pontosan az igazságra mutató kérdést tegyen fel.

Nincs anyag, amelyből minőségi létezés fakadna.

Krsna wayang-kulit bábként

Nincs idea, amelyben a lélek nyugalomra lel, mert nincs szakralitás.

Nincs hit.

A kortárs művészet már nem kell, hogy modern legyen. A sok tévedésből ez az egyik. Járhatja saját útját, miként Ráma. Nem kell szembemennie a modernség változataival, hiszen „*a valódi művészet sohasem ellenművészet, nem irányul senki ellen. Iránya nem lehet más, mint felfelé törő.*”

Ha Ráma céloz, az erdőben csönd van! Ha Ráma lő, az aranyszarvas megáll! A nyíl pontosan a szívet metszi át.

Mikor Ráma utoléri a meglőtt vadat, meglátja, hogy az ráksasza, egy démon. Illúzió volt hát az aranyszarvas, hogy elcsalják őt kedvese mellől, s ekkor a vad utolsó erejéből még megszólal Ráma hangján: „Jaj, Szíta, Laksmana!”

Amikor Szíta lent az erdő mélyén meghallja Ráma hangján a kiáltást: kétségbeesik, s könyörög Laksmanának, hogy eredjen testvére után, segítsen neki. Laksmana azonban leül a földre, s elmondja, hogy ő mindvégig sejtette, most pedig egészen bizonyos afelől, hogy ez csalás, trükk, illúzió, semmi több.

Ekkor az asszony tehetetlenségében haragra gyúl férje testvére iránt, átkozni kezdi, s megvádolja, hogy valójában Ráma vesztét akarta mindig is, hogy övé legyen fivére asszonya. Laksmana meg sem lepődik az asszonyi észjáráson, de a sértést el nem tűrheti. Az erdőt hívja tanúként arra, hogy ő előre megmondta, mi fog történni, s Ráma után ered.

Laksmana Ráma lelkének különleges, érinthetetlen, befolyásolhatatlan és éteri része, aki itt a történesnek kiszolgáltatva már nem az aranyszarvas illúzióját üldözi, hiszen tudja, hogy az illúzió, hanem magát Rámát követi, tudva, hogy az ég urát le senki nem győzheti, tudva, hogy mi is történik valójában, tudva, hogy mi az igazság: mégis az ösvényre lép. Laksmana tisztában van imaginációjának helyességével, s azzal is, hogy az mennyire szemben áll Szítának apokaliptikus kényszerével, amely miatt a vesztébe rohan. De Szíta az asszony, ki ekkor még útjának hajnalán azt teszi, amit minden igaz asszonytól elvár az ember. Vágyakozik a szépre. Még nem tudja, hogy a szépség ő maga. De nem

Ráma, hanem Laksmana a most művésze, mert ő az, aki a szarvas után szökkent Ráma nyomába ered.

(Ez az a pillanat, amikor az eddig rejtegetett gyanú, hogy a Rámájana ezen része talán az előképe lehet a mi csodaszarvas mondánknak, végképp teret nyerhetne, s talán tegyük hozzá, hogy itt kicsit úgy is mondom el az eposz ezen fejezetét, hogy az illúzió még teljesebb legyen. Ha úgy is van, ennek az írásnak nem feladata e különös párhuzamnak utánajárni. – „Hej regő-rejtem!”)

Hiszen Laksmana útra kell, mert úton kell lenni, mert meg kell menteni, ha mást nem, legalább a becsületünket, míg Szíta saját magának teremti meg a szörnyű tragédiát, ezzel az eposz történetét végül is beindítva és felgyorsítva. Ugyanis míg a két testvér odavan, Ráwanna, ki mindenben ellentettje Rámának: tíz feje van, s az istenek sem tudnak sebet ejteni rajta, Ráwanna, a démonkirály – elrabolja Szítát.

Rámának és Laksmanának tehát magát Szítát kell kiszabadítaniuk, miután rájöttek, hogy a szarvas csak illúzió volt, ami szertefoszlott, széthullott, mikor a kérdés célba talált. Az illúzióknak ezt a lefoszlását láthatjuk a modern művészetben. Azt, hogy „a képek már-már érdektelenné lettek”, hogy „minden összefüggést elvesztve szétdarabolódtak”.

Mégis „*a végleges szétesést viszont épp a bomlás akadályozza meg: kiderül, hogy elhagyva mindazt, ami foszló és mulandó, megmarad az el nem foszló – az, amit a Bhagavad Gíta szavával nem fog a kardél, a leggyengébb, a legerősebb, amiről, ha akarnánk, se tudnánk leoldódni*” –, mert amikor lebomlik az illúzió, Ráma már az igaz valóság nyomába ered. A legnagyobb harcra készül, hogy ellentettjét, a demont, Ráwannát, a ráksaszák urát legyőzze, hogy kiszabadíthassa, s hogy övé legyen szíve hölgye, szerelme, Szíta, aki ekkor már éppen tévedése belátásával az égi nővé nemesedik. Olyan lesz, mint Sophia, mint a bölcsesség. Mint a szellem tükre.

Rámának és Szítának az aranyszarvas illúziója tárta fel a legfontosabbat. Azt, hogy a világfán felfelé kell elindulni, bár a lent és a fent ugyanaz. Össze kell kötni a fentit a lentivel. A valódi csillagos eget, a valódi világfát, a valódi hazát, a Nap és a Föld útját.

Egymást.

IRODALOM

Rámájana. Vekerdi József fordítása. Terebess. Bp. 1997.

Rámájana. János István fordítása. Móra. Bp. 1978.

Vajang – Jávai báb- és árnyjáték. Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum. Bp. 1991.

DR. PURWADI, M. HUM: *History of Java*. Tanah Air. Jogjakarta. 2007. *Indonesian Heritage – Language and Literature*. Archipelago Press. Jakarta. 1998.

SCHMIDT JÓZSEF: *A szanszkrit irodalom története*. Atheneum. Bp. 1923.

BAKTAY ERVIN: *India művészete*. Képzőművészeti Alap Kiadó-vállalata. Bp. 1963.

BAKTAY ERVIN: *India bölcsessége*. Kairosz. Bp. 2000.

MIRCEA ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története*. Osiris. Bp. 2006.

VÁRKONYI NÁNDOR: *Sziriat oszlopoi*. Magvető. Bp. 1972.

KEMÉNY KATALIN: *Maszk és valóság*. Ernst Múzeum Füzetek 3. Bp. 2006.

WEINER SENNYEY TIBOR: *Kawi*. Esszé és versfordítások. Irodalmi Jelen 2008/7–8.

SZÁLINGER BALÁZS
Én is könyvtárszobában

*Lehetnék én is könyvtárszobában
Macskára omló tekintetesség,
Kinek leromlott véráramában
Csalóka vérrög volna a szentség.
Koccintanék az ablaküveggel
Talányaimból régen kifogytan –
Minden percében ünnepi ember
Már ne vadásson ízre a borban.
Minden kiváló dunai férfi
Hordalékként a Dunántúlé lesz,
Azt, mi felé tart, mind félreérti,
Messze nem gondol, közelre érez,
S ősrégi énje írná le szebben,
Ahogy egy isten sorvad a kertben.*

Könnyű

*Tiszta nő ül egy kis szobában
El kéne érte menni
Könnyűbort locsol rá egy férfi
Aki szeretnél lenni*

*Nem issza tisztán lepedőt csavar
A fejére most az a férfi
Viháncol egy nő akit te tisztán
Sosem fogsz már elérni*

*Ne félj megkapod egykettőre
Megállapodtok a napban
Borízú lesz a nyelve a bőre
Borfoltos lesz a paplan*

*Testesebb lesz és fanyarabb lesz
Rágyújt de tüzet nem kér
Mosatlanul tesz a küszöbön túlra
Mert egyszer nem siettél.*

PETŐCZ ANDRÁS

Zárójelvers op. 80.

((Az idővel arányosan megy össze a test. Öreg-
koromban egészen apró leszek. Kicsinke ember,
4 aki életet játszik, a konyhában csendesen
kaparász, pizmog az étellel, edényekkel.
Az ijedt szeme! Csak az ijedt szeme árulkodik,
hogymég akart volna netán valamit, és emiatt
szorong: az el nem végzett feladat, miként egy
8 zsák, ott van a hátán – nyomja össze. Szorongás
árad a szeméből, a meg nem valósított élet rémülete:
hogymennyi volt, nem több, egészen apróra megyek
11 össze, nem tudok, soha nem tudtam megharcolni
magamért, a testem
egyre kisebb, és én csak
14 nézek a magasba, az elérhetetlen, égbe növekedett istenek felé.))

Zárójelvers op. 81.

((A futásomat még nem tudom befejezni. Próbálom
lassítani a lépteimet, de nem sikerül, egyre csak
szaporázom. A lelegzetvételem túlságosan gyors.
4 Nem! Nem tudom lassítani a lépteimet, bárhogy
szeretném, van még bennem futás, és van még bennem
akarata is a futásnak. Ezt az akaratot képtelen vagyok
felügyelni. Valami tőlem független futás ez: kifeszítem
8 a mellkasomat, karjaimat behajlítom, és egyenletes
tempóban, de elképesztő iramban futok, meghazudtolva
hajlott koromat. Az évtizedek! Inkább csak fásultság
11 volna bennem, ha ez az akarat nem lökne előre tőlem
függetlenül. Nem. A futásomat, még,
nem tudom befejezni. Majd később!
14 Azon a napon, mikor a testem a célszalaghoz ér ---))

Zárójelvers op. 82.

((Zárójelek közé szorítom magam, hogy felkészüljek.
Mire is? Mintha valami formába helyezném a testem...
Zárójelek között veszem a lélegzetet. Csak lassan...
4 Mintha valamiféle fedél és nyughely lenne ez, úgy
bújok ide, zárójelek és számok közé, szinte menekülök.
Ennyit akarok mindösszesen. Ennyit, nem többet,
de nem is kevesebbet. Felkészülök a jövőre, és
8 emlékezem a tegnapi napra is. Nagy-nagy lélegzetet veszek,
formába szorítva, gúzsba kötve majdnem, mégis örömmel:
ennyi az országom, mondom, de ez a kevés csak
11 az enyém, el nem vehetik tőlem. Mondhatja valaki
a zárójelre, hogy koporsó-
fedél. Az is. De étellel teli
14 menedék, ahol is boldogan nyújtózkodom ---))

MOHÁS LÍVIA
Prokopiosz jegyzetei
a titkos történetekhez
 Félelmeim múlásáról
 és néhány pribék előkelőségéről

Elmúlt. Nem félek. Kísértettek pedig születésem óta kínos szorongások, árnyak. Ültek a vállamon, akkor is, ha boldog voltam és részeg, a kettő néha egymásba csúszott, és tudtam, akkor is ülnek, figyelnek. Máskor a hátam mögött állnak. Figyelnek. Ma reggel elpárologtak, mint forró kőről a víz.

Csillog az erdő, csillog a nap.

Előbb csak lazulni kezdett a vaspánt, azután halkan elpattant és lehullt. Ekkor megmozdultak mellemben a kőmadarak, lendültek és elszálltak mind.

Nyomoztam éveken át sokat, mitől félek ennyire, persze titokban. Csakis titokban. Mert mutatni nem szabad a félelmet, ha római vagy és büszke. Méghozzá a nagy Belizárt kísérheted a hadjáratain! Az ég szerelmére, hogy venné ki magát, ha a tanácsadó úr reszketne. Pedig rettenetesen szorongtam, legjobban a vadállatok lihegésétől, meg a nálam erősebb, brutális férfiaktól. Kutakodom titkolt nyúlászívűségem után, és arra jutottam, mivel hiszek a reinkarnációban, talán őseim közül többeket beterelhetek akkoriban a kiéhezett vadak elé az amfiteátrumba, az ősök öröksége termeli bennem a félelmet. Vagyis még én vagyok ők. Pedig hát a milánói ediktum, azaz 313 óta nem bánthatnak bennünket, keresztényeket, ennek mintegy százhatvan esztendeje immár, azóta nem kellene reszketni a vadállatoktól, ragaszkodhatsz nyugodtan a hitedhez. No de Istenem, teremtom, mi az a százhatvan esztendő? Moszat az idők tengerén. Ha behunyom a szemem és figyelek befelé, még jól hallom az oroszlánsuszogást, még látom a börtönrácson át azt a csapatot, amelyet előttünk tereltek kifelé, köztük egy erős hátú idősebb férfi, vaskos, hatalmas a farizomzata, látom, amint az oroslán mögéje kerül, függőlegesen ugrik fölfelé, felejthetetlen, majd visszahuppan négy lábra, a hórihorgas erős férfi lerázta, a vad lelapul, majd kirobban, és mint aki létrán fut fölfelé, kapaszkodik előbb a monstrum férfi lábikráján, tomporán, hátán, és végül mégiscsak homokba rántja. Ma reggel már nem féltem ettől az emlékképtől, úgy személtem az ősi, minden bizonnyal belém égett egykori jelenetet, hogy nem remegtem bele. Reggelim után próbából felidéztem az oroszlánsuszogást, akkor sem rándult meg a gyomrom. Bennem a nyugalom és a béke.

Áldja meg ezért Isten a Milvius hidat, meg aztán áldja meg a monofizitákat. Ez a kettő és a köréjük fűződő erőkör, avagy fluidum mentett meg a szorongás nyomorától. Van ezeken túl egy harmadik, ami feloldotta félelmeimet. Ez a harmadik dolog Theodorához kötődik meg a vénségemhez, a hetvenedik évem felé járok, Theodorát már tizenkét esztendővel túléltem, de jó! Hanem erről majd később fogok írni.

Most előbb a Milvius hídról, ami olyképp segített rajtam, hogy Konstantin császár annak idején a nagy csatája előtt, 312-ben, a híd fölött látta meg az égen azt a bizonyos jelet, amit ő, a pogány, a keresztény Isten kedvezésének tulajdonított. Az égen ez állt: In hoc signo vinces – e jelben győzni fogsz –, és a Nap fölött megjelent a kereszt. Ettől megdöbrent Konstantin, mert éjjel álmában szelíd, ám határozott utasítást hallott, ami úgy szólt, hogy Krisztus monogramját (XP, a görög chi-rho betűkből) tűzze minden hadilobogóra. Nos, ezt az utasítást megfogadta, és ott a hídnál valóban győzelmet aratott. Megújult a császár lelke, felfrissült a győzelemtől, és ami még fontosabb, „keresztényi” hangulat kerítette a hatalmába. Előzménye mindez a milánói rendeletnek, ami a keresztények felszabadításának sarköve.

Nem tette ugyan hivatalos államvallássá a kereszténységet, de feltűnően támogatta, komoly kiváltságokkal halmozta el az egyházat: visszaadta a keresztényüldezősek alatt elkobzott vagyonokat, adómentességben részesítette az egyházat, császári birtokokat, arany és ezüst kegytárgyakat adott. Jeruzsálemben és Rómában hatalmas bazilikákat építtetett Krisztus és az apostolfejedelmek sírja fölé, és a Lateránt, császári palotáját Róma püspökének ajándékozta. Elrendelte, hogy a vasárnap ünnepnap legyen. Mindez jó és szép, hanem az én szerénységre nevelt és eredetileg szorongó természetemnek mégis az a legfontosabb, hogy most már kikopik belőlem az ősi félelem, ami a keresztényüldezőskor belém maródott, mert cipelték őseim, és javulásom Konstantin győzelmével kezdődött a Milvius hídjánál.

Hálám Konstantin, a nagy szláv iránt kikezdhethetlen, ezek a kerekfejű szlávok mélységes küldetésstudattal élnek. Annyira azért mégsem kikezdhethetlen, hogy el ne vigyorgjam magam korábbi látomása fölött. Három esztendővel a Milvius hídi események előtt ugyanis Apolló, a Nap istene jelent meg álmában. Jól értesült körök szerint akkor Konstantin sugalmazására egy szónok nagyhírű beszédében azt mondta: „Megláttad Apolló istent, ó Konstantin, és az ő alakjában önmagadra ismertél, saját képedet fedezted föl benne, kinek hivatása, mint a vatesek mondják, hogy királya légy a világnak.” Hát, édes Istenem, a nagy embereknek nagy

álmokat küldesz, hol pogány istennel álmodik, hol meg kereszténnyel. Elhiszem, de azért vigyorgok.

Káprázatos utat tett meg ez a törvénytelen gyerek. Szerbiában szülte egy hadifogságba esett ágyas, Heléna. Apja az akkori tetrarchatus, azaz négy császár közül az egyik, Constantin Chlorus. Ennek halálakor (Britanniában) Konstantin apjának seregeivel császárrá kiáltatta ki magát. Igaz, ami igaz, ez törvénytelen lépés volt, mert Constantin Chlorusnak voltak ám törvényes fiai is! Ha meg ezt nem számítjuk, ott a másik hiba: az akkori alkotmány szerint vérségi utódlás tilos a trónon. Konstantin mindezen átlépett. Mindegy már. Azaz dehogyis mindegy, hiszen annyi, de annyi áldás származott ebből az „átlépésből”, hogy alig lehet felsorolni a rangos következményeket. Rómában megkezdik a S. Pietro Vecchio kegyhelyének kialakítását, a Szentföldön, Palesztinában a betlehemi Jézus Születése templom építését, épül a Szent Sír kultuszközpont, mert Heléna megtalálja Krisztus jeruzsálemi sírját, a Kálváriát meg a Szent Keresztet. Nem vigyorgok, elakad a lélegzetem. Hanem Helénáról, más szóval Ilonka néniről majd később.

Ez a mai boldogságos kora nyári reggel!

A hatalmas és pogány császár talán sosem tér meg, ha a kereszténység megmarad annak a világtól elfordult, önmagába zárkózott, furcsa kis zsidó szektának, amilyen volt. Ha nem fordul rugalmasan kifelé, ha a világ arcára nem figyel. Van nekem egy tudós barátom, vén, mint én, és röhög rajtam, Prokopiosz, te naiv barom, mondja kedveskedve, a te szeretett Konstantinod megtérése ropant kétes érték a kereszténység számára. Hiszen akkor egy csapásra minden udvari léhűtő keresztény lett, utánozták őt rögvest a gerinctelen talpnyalók, a vihógó nagy senkik, a sunyi, ravasz paraziták, akik a birodalom vagyonán élösködnek. Mondhat vén barátom bármit, hódolatom Konstantin iránt kikezdzhetetlen.

Tehát sokáig és sokat féltem. No de ki nem fél ebben a szent birodalomban? Az öreg császár, a bolgár parasztból és katonából lett Jusztinosz, a mai császár bácsikája milyen rettentően szorongott. Láttam, reszketett a keze, a feje, ez a vénségtől van, vén, akár az országút, hadd reszkessen, hanem amint Vitaliánusz, a gót belépett vagy akár csak közeledett, és a közeledését suttogva jelentették a csúszómászók, közel hajolva az öreg szörpamacsos füléhez, nos, akkor szegény vénségnek még a mája is remegni kezdett. Csak úgy ugrált köntöse a hasánál. Noha nem valószínű, hogy épp a gót törne az öregember életére; nem a kard, hanem más miatt reszketett ő Vitaliánusztól. Ez a gót okos, sima a nyelve, és olyan művelt, amilyenek a régi urak gyerekei, akiknek távoli ősei már a bölcsőben a legcsiszoltabb nyelvezetű beszédet hallották, és később oly simán társalogtak, hibátlan gráciával, mintha vérük-

ben és a tüdejükben lett volna minden szabály, minden hang, a hangzók árnyalata, a nyelvtan és a verses fordulatok. Míg ez a vén paraszt csak makogni tudott szegény. Közben meg kevély volt a vén fukar, nem mondom, vitte valamire, feljutott a császári trónra, élet-halál ura lett, bár műveletlen maradt, mégis nagy ember, és szorongott attól, aki láthatóan, hallhatóan nála sokkal magasabban állt szellem és modor dolgában. Az ilyenektől félt, mintha a leleplezéstől tartana, pedig mindenki tudta a Palotában, hogy az öregot a balkáni kecskék mellől szalajtották ifjonti korában a hadseregbe, ráadásul ez a gót valami hercegi sarj, nohát, ezt aztán kibírni igazán nehéz lehetett. Upravda is látta, amit én, hogy a vénség mája reszket, amikor Vitaliánusz közeleg, hullámszik az öreg hasán a köpönyeg, mintha öve fölött az ingében békák nyüzsögnének. Upravda cselekedett. Majd máskor elmondom, hogyan ölte meg Upravda a művelt herceget.

Upravda szláv, mint császár nagybácsikája, kerekfejű és küldetéstudatos persze, neve azt jelenti: Igazság. Más régi írásokban meg az olvasható, hogy eredetileg Petrus Sabbatius névre keresztelték, amikor Nissos közelében megszületett egy alacsonyrendű, latin nyelvű családban. Az Upravda nevet komolyan veszi, sosem kételkedik abban, hogy ne lenne igaza, minden döntését isteni sugallatnak véli, azt hiszem, démonikus tulajdonságokkal rendelkezett már akkor, ha nem démon ő maga. A nagybácsi nem mondta ki, hogy öld meg a herceget, de Upravda érzi mások szándékát, diplomáciai sikereinek ez az egyik erőssége, és megtette azt, amire nagybácsija vágyott. Ekkor kezdődött Upravda felemelkedése, magiszter, konzul, patrícius, majd nobilissimus lett, és végül a domesticusok parancsnoka.

Termete alacsony, széles vállú, fehér bőrű, nagy szemű, piros arcú, szakálla nem nőtt, kopaszodó fejét göndör haj övezi. Ilyen ma is, nem fog rajta az idő. Egyszer csak Jusztiniánuszra változtatta a nevét. Jellemét nagyon nehéz leírni. Gonosz, könnyen befolyásolható, senkihez nem őszinte, szavait, lépteit mindig hátsó gondolatok vezérlik, mégis be lehet csapni, érdekes keveréke az ostobaságnak és a gonoszságnak, a zsenialitásnak és a butaságnak. Gúnyos, ravasz, álnok, ezt látom, félelmetes ember, mert haragját és mindenféle érzelmét nagyon el tudja rejteni, könnyet nem ejt sem örömeiben, sem bánatában, de akkor igen, ha úgy ítéli meg a helyzetet, hogy most könnyekre van szükség a cél érdekében. Sokat hazudik, de nem csak úgy vaktában, mint a komolytalan emberek, hanem akár írásba is foglalja hazugságait, esküvel erősíti meg, aztán esküit könnyű szerrel megszegi, mint a rabszolgák, amikor kínvallatásnak vannak kitéve. Kötekedő, örök nyugtalan, megszállottja a kincsnek, és nem fél a vértől. Mintha a

természet az alávalóságokat sok embertől elvette volna, hogy Jusztiniánusznak jusson a legtöbb belőle.

Az élőlények láncában vannak fénylő és vannak sötét istenek.

Gyors, mint a tűz, imádja a rágalmakat, nem bajoskodik az igazság kiderítésével, hanem ítélt, ítélezik, habozás nélkül ad ki rendeleteket akár országok leigázására, városok felgyújtására.

Templomaink, mint a repülő aranyfácán széttárt tolazata. Szeretett, ma is szeret bennük térdelni ez a kopaszodó démon.

Feleségül vett egy nőt, s hogy ez milyennek született, miképp nevelkedett, és házasságra lépve ezzel a démonnal, miképp rontotta a római államot, erről aztán tudnék regélni. Most csak annyit, hogy élt Bizáncban egy állatápoló, Akáciusz, a Zöld párt alkalmazásában, egyik öre azoknak a vadállatoknak, amelyeket a zöldek viadalra szántak. Medvevetőnek nevezték őket. Ez az ember még Anasztásziosz császár uralkodása alatt meghalt. Három leánygyermeket hagyott hátra, Komitót, Theodorát és Anasztasiát. A legidősebb sem volt több hétévesnél. Elvesztvén támaszát az özvegy összeállt egy másik férfival, aki ellátta az elhunyt férj munkáját. Volt azonban valaki, egy másik ember, aki megáhitotta a medveápoló munkáját, lefizette a zöldek főnökét, és ő kapta meg az állást. Az asszonyt meg elbocsátották. Látta egyszer az asszony, hogy az emberek állatviadalra sereglenek, odaültette lányait koldulni, fejükön és kezükben virággal, hogy könyörüljenek meg rajtuk, de a zöldek nem engedtek a könyörgésnek. A Kék párt emberei azonban fölverték őket ugyanerre a munkára, mert akkoriban halt meg az ő medveápolójuk. Ahogy a lányok fölserdültek, az anyjuk színpadra küldte őket, persze nem egyszerre, hanem sorban, ahogy növekedtek, szemrevalók voltak mind. Komitó hamarosan hírnévre tett szert az akkori hetérák között. Theodora vitte utána a zsámolyt, kiszolgálta, figyelte, a rabszolagyerekek ujjas pendelyét viselte, de még éretlen volt akkor, és nem tudott férfival hálni. Azokkal bujálkodott, akiknek a férfiasságával baj volt. Ráadásul még rabszolgákkal is, akik urukat kísérték a színházba, és várakozás közben ocsmányságokat műveltek merő szórakozásképp. Ez a lány a bordélyban is ilyen természetellenes testgyakorlatokkal foglalkozott. Mikor felserdült, ő is beállt a színházi nők közé, hamarosan olyanná lett, akit a régiek ringyónak neveznek. Nem fuvolázott, csupán a testéből élt, annak adva magát, akivel éppen összeakadt.

Részt vett a színészek minden munkájában, a bohócokéban is, fellépett velük, és trágár dolgokat művelt. Szellemes volt, tudott érdekesen csúfolódnival, hamarosan híre ment, hogy nincs benne semmi szemérmesség.

Olykor megállt a színpad közepén, a közönségnek háttal, ledobott magáról minden ruhát, előre hajolva, kidugta fejét a két lába között, aztán onnan szórta csúfolódását azokra, akik már háltak vele, és azokra is, akik még nem. El lehet képzelni, hogy a közönség milyen harsányan élvezte némely urak ordenaré leleplezését. Soha, senki nem látta szégyenkezni, olyan volt, mint aki még akkor is tréfál és nevet, amikor verik vagy pofozzák, meglehet, ez volt a lelkének védelme, a nevetgélés meg a csúfondároskodás. Néha meztelenre vetkezett az utcán, megmutatta magát elől is, hátul is. Közösülés közben egyre újabb figurákat talált ki, miközben ő maga közönyös maradt, ezzel bizonyos kéjsóvár ügyfeleinek szinte az eszét vette. Különösen a tapasztalatlan ifjakkal bánt el csúful. Kéjelgésben nem volt nála erősebb, gyakran tíz ifjúval érkezett a lakomára, akik szeretkezésre termettek, csak úgy dagadtak az erőtől, Theodora végigszeretkezte velük az éjszakát, és amikor azok már elhárították, akkor lement a szolgálkhoz, és lefeküdt azokkal is.

Mesélték, hogy vendégségben, amikor mindenki őt nézte, föllépett az egyik kerevet ormára, fölhúzta combján ruháját, ott mutatta be a többiek feje fölött a maga féktelenségét. Szerette nevetve ócsárolni a természetet, hogy csupán három testnyílást adott a szeretkezésre, legalább a mellén nagyobbra alkothatta volna a nyílást, akkor az is szerelemnyílás lehetne.

A tisztességesebb emberek messze elkerülték, nehogy a nőszemély ruhájának érintése miatt még azt gondolja valaki, hogy közük van hozzá, balszerencsés jelnek számított, ha valaki előtt feltűnt az utcán.

A tyursi Hekebolosz, amikor magához ragadta a hatalmat Pentapoliszban, akkor Theodora mellé szegődött, de valamin összekülönböztek, mert egy jó esztendő múltán elpárolgott a férfi mellől, Alexandriába ment, majd az egész keleti vidéket bejárta. A sátán nem tűrte volna, hogy Theodora erkölcstelensége egyetlen vidék számára ismeretlen maradjon, így bizvást gondolhatjuk, végigszeretkezte a keleti országrészeket. Bár vannak, aki másképp vélekednek, és azt mesélik, hogy Alexandriában sokat éhezett, híjával volt minden földi jónak, és megváltozva tért vissza Bizáncba.

Jusztiniánus az akkor szeretett bele féktelen szerelemmel, amikor megváltozva és sápadtan visszatért Bizáncba. Még karecsúbb lett, mint volt, mondják, a bokája is vékony, akár a vadaskertekben a gímszarvasoké. Először csak szeretője lett Jusztiniánusznak, aki a patrikiosz méltóságot adományozta szerelmének, és Theodora értett ahhoz, hogy egyre nagyobb hatalmat kaparintson meg magának. Nincs nagyobb öröm, mint megajándékozni az imádottat, így lehetett ezzel Jusztiniánus is, legszívesebben azonnal feleségül vette

volna, de óvatosan kellett eljárnia, mert még élt az öreg bolgár paraszt, Jusztinosz, a császár nagybácsi, aki bigott volt, borzasztóan erkölcsös, távol állt tőle minden kicsapongás, és bár Bizáncba visszatérve Theodora már nem üzte a hetéra életet, de még sokan emlékeztek a múltjára. Bizonyára a császár nagybácsi is.

Van valami az életemben, amit soha nem bocsáthatok meg magamnak. Akkor történt, amikor Joannes tragédiája bekövetkezett. Kocsiversenyző volt ez a legény, Theodora valami homályos ok miatt kivégeztette. Közvetlen a kivégzés után terjeszteni kezdtem, hogy ez a fiú Hekebolosz fia volt, kinek anyját senki sem ismeri. Ám azt mindenki tudta, a kocsmákban rigmusba szedve énekelték, hogy Theodora tizenöt esztendőskorában Hekebolosz ágyasa volt, akitől hamarosan elvált. Sokak gondolták, hogy Theodora lehetett a kivégzett kocsiversenyző anyja, akit csecsemő korában Hekebolossal együtt elhagyott. Gonosz örömmre szolgált, és kedvtelve ábrándoztam azon, hogy ez a hír a dicsőséges császárnő fülébe fog jutni. Reméltem, megrázza. Még ha nem is igaz a pletyka, se ellene, se mellette nincsen bizonyíték. Somfordáltam a belső cselédek körül, megtudtam, a császárnő bezárkózik, fájdalmai vannak. Egy hét elteltén örületig fokozódott a fájdalma. Pár hónap elteltén 548-ban a császárnő meghalt. Méhrák vitte el, mondták az orvosok.

Micsoda erős nő volt pedig. A Nika lázadás alatt fejletlenül viselkedett. Jusztiniánusz azonnal kereket akart oldani, nagyon megrémült a csöcselék őrgönghésétől, a tenger felé szabad volt az út, és ott állt a hajóhad, de Theodorának eszébe se jutott a menekülés. A nagy tanácsban csillogó, erős hangon kijelentette, menj, császárom, menekülj, ha akarsz, ez könnyen megoldható, de a magam részéről áll a régi szabály: halotti szemfedélnek legszebb a császári bíbor.

No és az öszvérhajcsár lánya! Ez az Antónia! Hogy jön ez ide, ebbe a fényességes udvarba! Pedig itt van, de mennyire jelen van, Belizár hadvezér felesége lett. Nemcsak az apja, már a nagyapja is öszvérhajcsár volt Thesszalonikiben, majd Bizáncban, az anyja meg híres színházi szajha. Mondhatom, díszes népség. Antónia alávaló életet élt sokáig. Lábbal taposta az erkölcsöt, szeretett méregkeverők között forgolódni, és elsajátította azok tudományát. Már több gyermek anyja, amikor törvényes felesége lett Belizárnak. De nem vette komolyan sem a hűséget, sem magát a nagy hadvezért, Belizárt. Csábító, butító mérgeivel tudta talán kiterjeszteni hatalmát a férjére. A mérreg körüli tudománya másban is segítségére volt. Theodora császárnő az első időkben nagyon utálta, később azonban összebarátkoztak, mégpedig azért, mert kappadókiai Ioannészt Theodora kislánykora óta veszettül gyűlölte, és végül Antónia

észrevette, mivel hízelegheti be magát a császárnő kegyeibe. Azzal, hogy felajánlja, Kappadókai Jánost úgy mérgezi meg, hogy senki sem fogja gyanítani halálának valódi okát. Ez aztán összehozta a két asszonyágot.

Amitől eltátoztam a szám, pedig láttam már egy és más dolgokat az udvarnál írnoki szerepemben meg a hadjáratokban Belizár mellett jegyezve az eseményeket, az a szép trák ifjúnak, Theodosziosznak esete Antóniával. Ez a fiú előkelő családból jött, az udvarnál forgolódott, és Belizár kedvelte. Elhatározta, mielőtt Afrikába indul, szent keresztségben részesíti a legényt, keresztapja lesz, Antónia meg a keresztanyja. A hadvezér saját kezével emelte ki a trákot a keresztelő medencéből, és feleségével a keresztény szokások szerint örökbe fogadták.

Leégett a mécses, megyek aludni.

A kereszténységben az isteni tan szerint szeresd ellenségedet, még azt is szeresd, aki odaterel az oroszánok elé. Ha a reinkarnáció igaz, akkor én valóban láttam régi életemben azt a vastaghatú erős férfit, akire ráugrott az oroszán, és aki bőven kikerülhette volna ezt a halált, ha felesküszik a császárra. De ő nem és nem. Ez a nem félés. Ez a különös. Azt tenni, amit tenni akarunk, miközben szeretem, akitől félnem kellene. És elpárolog, el a félelem. Nem értem, pedig nem vagyok részeg, csak boldog, amiért eltűntek vállamról az árnyak. Nagy Konstantin megértette, még a milánói ediktum előtt észrevette: itt van ez a bátor népség, ez a zsidó szekta, ahogyan ezek lerázzák magukról a rettegést, és mennek az amfiteátrumba, és nem esküsznek másra, nohát ezek elszántak, ezekkel érdemes kezdeni valamit.

Ez a hit legyen megengedett, mondatta ki Milánóban, éljenek a nem ijedősek. Az természetesen nem igaz, hogy aki keresztény, mind bátor, és vígan megy a vadállatok elé, még ha nem is szólítják a rendezők. Ám ha közülük valaki erősen be tudott állni a végtelen irányába, annak minden könnyebb, kivált a félelemmel könnyebb.

Nos, az ariánusok, Áriusz hívei a mágikus rezgést csúful megzavarták. Azt mondja róluk az a monofizita pap, a császárnő titkolt kedvence, hogy húgyagyak, mert csak a húgyagyú gondolhatja az „egylényegű” és a „hasonló” közötti különbségről azt, amit ők, vagyis hogy nem is nagy a különbség a kettő között. Pedig óriási. Ha Ő egylényegű az Istennel, miközben ember, mint mi, akkor előttünk a végtelen. Csak imitálnunk kell Őt. Nem szolgáljan, nem öngyilkosan. Hanem megértve a lényegét: imitálni a végtelent, ezzel elindítunk bizonyos mágikus rezgést. Végigfut az emberiségen, fölerősödik, megvalósul. De aki azt mondja, csupán hasonló, az megzavarja ezt a mágikus rezgésfutatót. Ezzel minden teremtett lény üdvét zavarja meg. Épp a végtelent lopja ki belőlük,

mondja a monofizita, akit Antimusznak hívnak, ha jól emlékszem. Ha szabad erre egyáltalán emlékezni. De már úgy is láttam leírva a monofizita nevét, hogy Anthimusz, meg úgy is, hogy Antemiosz.

Imitálnunk kell Őt, és akkor előttünk a végtelen! Nohát ez az, ami szorongásomat elfűjta, azokat a testetlen félelmeimet, amik gyerekkoromtól rajta ültek mellemen, álmomban, ébrenlétemben, és amikor a fogatlan vén-asszonyok arról panaszkodtak, hogy éjjel megnyomta őket a boszorkány, rátelepedett a mellükre és nem mozdult, akkor bár alig értettem szavukat, pontosan tudtam, mire gondolnak. Később már beszélni tudtam, mondtam én is, hogy boszorkány guggol a mellemen, de csak kinevettek. Pedig tényleg. Később se hitt senki az én mellemen guggoló csendes kőmadaraimban, vagyis a rettegésemben. Ha céloztam rá, csak legyintettek. Hogy is hitték volna el, amikor Belizár hadviselési során, amikre el kellett kísérem, ugyancsak kemény volt a sorunk a katonai táborokban, és én majdnem úgy bírtam a gyötürődések, mint a legedzettebb harcos római. És amikor a monofizita pap kimondta, hogy imitálnunk kell Őt, és akkor megnyílik előttünk a végtelen, akkor – nehezen fogható fel, mégis így történt – elszálltak a kőmadarak. A boszorkányok nemigen telepedtek többé a mellemre, lehetett bármilyen az időjárás, mert megfigyeltem, hogy borús és szürke időben szívesen keresnek, ha bezzeg süt a nap, akkor meg alig. Így visszafelé következtetve kezdtem megérteni a kőmadaraimat, a boszorkányaimat, azaz a nyomasztó szorongásaimat és testetlen félelmeimet. Pontosabban mondván, mindezek okát. A haláltól féltam. Életem végétől, amikor éppúgy elakad majd a lélegzetem, mint a kőmadár és a boszorkány nyomására, de akkor végképp. Ezt idéztem fel minduntalan és akaratlanul a szorongásban, mintegy előre megéltem a vég és végesség borzalmát, röviden mondván: a saját halálom. Ez volt a testetlen félelem mögött. Aztán amint kiderült számomra, hogy egyszerűen végtelen vagyok, mert van ez az ajtó, amin át lehet lépni, az imitáció ajtaja, hát akkor minden rendben van, ezzel okafogyottá vált a szorongás. Nyilván ez játszódhatott le nagyizmú ösömben, akinek hátán felfutott az oroslán az amfiteátrumban, meg a többi vértanúban, nem mindegyikben, de sokakban, tudták, hogy végtelenek. Ezt láthatta meg bennük Konstantin császár.

Azt még mindig nem értem, hogy a másvilágba vetett hit, amiről folyton folyvást prédikálnak, miért nem így hatott rám. Ez nem űzte el a kőmadaraimat, talán mert ijesztgetéssel társult, azzal, hogy ott az a gyehenna meg az örök sírás, jajongás birodalma, a pokoli kínok, a sátán vasvillája, nohát ki a szent ne ijedne meg efféle ígéretek-től. Szó mi szó, a végtelent olyan gyalázatosan keserű lapulevélbe csomagolták, hogy attól még jobban szorong

a lélek, mint akármilyen másról. De ahogyan a monofizita találta, az valóban mágikus rezgést indított meg a szívemben, végigfutott a véremben, megerősödött, megvalósult.

Reszketve csillog az erdő, csillog a harmat.

Visszatérve Antóniára, aki a keresztele után úgy bánt Theodosziosszal, mintha saját szerelmes fia lenne, lát-szatra a vallás kedvéért pártolta, és mindent elkövetett, hogy maga mellett tartsa, valójában beleszeretett. Rettenetes vágy kerítette hatalmába, a szenvedélytől eltelve nem nézett már se istent, se embert, eleinte titokban szeretkezett vele, aztán már a szegényt is félrelökte, még a szolgálak jelenlétében is magáévá tette a fiatal fiút.

Ezt a szép arcú trákot, Theodoszioszt épp úgy hívták, mint a csodás császárt, a hispániai származású Theodoszioszt, aki istenáldás volt a Birodalom számára. A háromszázad évek végén a szekták küzdelmét elrendezte, és Róma püspökének vallását kötelezővé tette a Birodalom valamennyi polgára számára. Államvallás lett a katolikus kereszténység. Mert Konstantin a milánói rendeletében csak engedélyezte, és kimondta, hogy nem szabad üldözni, de ez a császár kötelezővé tette, ráadásul betiltotta a pogány vallásgyakorlás minden formáját.

Antónia egyszer szenvedélyes szerelmi elragadtottságában azt ordította a trák fiúnak, hogy benned szállt le a Földre a nagy hispániai Theodosziosz, fölismerlek, benned született újjá az a hatalmas. A szolgálak meghallották, és ez veszélyes lehetett volna, hiszen a császárról azt rebesgették, hogy ki akarja iktatni a keresztény vallásból az újjászületés eszméjét, ami akkor még benne élt erősen, de beszélni már nem mertünk róla, sejtve, hogy a császár utálja, és senki sem akarta megütni a bokáját. Antóniának szerencséje volt, hogy Jusztiniánusz nem értesült erről, és akkor is, hogy amikor Belizár rajtakapta őket Karthágóban a pincében, a nő elmésen kimagyarázta magát. Pedig akkor ott Belizár roppant haragra gerjedt, csak hogy ezt a nőt nem lehetett megijeszteni, a legnagyobb nyugalommal kifejtette, azért jött ide ezzel a fiúval, hogy a karthágói kincsek legjavát kiválogassák és elrejtésük, mert különben a császár, ahogy szokta, minden darabra ráteszi a kezét. Belizár ezzel talán egyetértett, vagy talán tényleg szerette a feleségét, és hinni akart a hűségében. Hanem Szicília elfoglalása után Szirakúzában mégis kitudódott a bűnös szerelem, az a nagyon buta Makedónia, Antónia egyik cselédlnya, fontoskodott. Előbb megeskette Belizárt mindenre, ami szent, hogy mondani fog neki valamit, ám azt soha el nem árulhatja az úrnőnek. Pedig ennek a gyatra eszűnek tudnia kellett volna, amit mindenki más tudott, hogy Belizár soha meg nem tartja az ígéreteit, annyi súlya nincs szavának, mint pelyvának a szélben. Megesküdött

persze a hadvezér. A cselédlány még két szolgálfiút is maga mellé vett, akik többször látták a szerelmesek üzekedését, és beárulták Antóniáékat. Belizár előbb titkos parancsot adott a szép trák fiú megölésére. Csakhogy a gyilkolásra kijelölt katonák ismerték Belizár ingatagságát, inkább Antóniának súgták meg a veszélyt, és Theodosziosz azonnal elmenekült onnan, gyors vágásban egészen Epheszoszig sietett.

A fontoskodó cselédlánnyal és a két szolgálival rettenetes dolog történt. Antónia varázsitallal előbb elhitette Belizárral, hogy ártatlan, majd kicsalta belőle a titkot, az árulkodó cselédek nevét. Mivel szólni mertek úrnőjük ellen, előbb kivágatta nyelvüket, aztán nem-sokára feldaraboltatta mindhármukat, és zsákba kötve a tenger mélyére kerültek.

Belizár jelleme nekem, szerény tollforgatónak máig alig érthető, pedig tudok figyelni az apró jelekre, amelyekkel az emberek elárulják lelkük és szenvedélyük titkát, ráadásul volt erre időm, hiszen mellette titkárkodtam sokáig, jegyzeteltem mindent, láttam csaták tervezésekor és csata közben, láttam oly fáradtan a harcok végén, mint egy kiszáradt óriás és szürke fatömböt, a jogi kérdésekben is eligazítottam, de ez mind nem volt elég ahhoz, hogy ennek a különös férfinak belső mozgását igazán kitanuljam. A neve, ha ez számít valamit, ahogyan sokan erősen hiszik, szépséges: Beli Car, ami Fehér Herceget jelent. A mesékben, mondákban, legendákban a Fehér Herceg a megmentő, a bátor, és mindenki úgy véli, ő maga a jóság és az igaz tiszta jellem. A megmentő jelző rendben lenne, ám a bátorsága olyan különös, mintha élne benne egy magát megadó gyenge és kiismerhetetlen nőszemély, aki közben csak úgy mellékesen zseniális hadvezér. A hadvezéri zsenialitását is mintha ez a benne élő és kiismerhetetlen női lény tervezte és irányította volna. A nők képesek arra a csavaros és gyökerükig rafinált gondolkodásra, ahogyan Belizár tervezte a harci tetteket.

Felejthetetlen, ahogyan ez a tömbnyi ember viselkedett, mikor járvány tizedelte Bizáncot, és úgy hírllett, haldoklik a császár. De hát, ugyan! Ez szóbeszéd lehetett, vagy ha tényleg haldoklott, és mint valódi démonhoz illik, kimászott a bajból, ami hús-vér embernek alig lehetséges, akkor valóban természetfölötti volt Jusztiniánusz ereje. Ez időn Belizárt rossz hírbe keverték, azt pletykálták, mintha kívánta volna a császár halálát. Vizsgálat követte a pletykát, noha nem bizonyult a vád, mégis felmentették Belizárt parancsnoki tiszte alól, elítélték, vagyonát elkobozták, elvették testőreit, fegyvereseit, háza népét, és a vad, alattomos démon még azt is megtiltotta mindenkinek, hogy Belizárt meglátogassa magányában. Hihetetlen látvány volt, ahogyan Belizár

keserű arccal járja az utcákat, hátra-hátra pillant, mint aki orgyilkostól retteg. Mondták, ha fölmegey szobájába, akkor némán üldögél az ágyán naphosszat, izzad, reszket, férfiatlan aggodalom ül homlokán. Hát nincsen egyetlen nyomorult ötlete, aminek segítségével kimászhatna a kútból? Hát nincsenek barátai, akik segíthetnének kitalálni valamit mentségére? Se ötlet, se jó gondolat, se emberek, se derék ismerősök sehol? Senki, senki nem kockáztatta még a kisujját sem Belizárért. Mindenki emlékezett arra, hogy Belizár bárkit vízben hagy, még ha korábban a keresztények minden esküvésével megígért valamit, azt is nyugodtan megszegi.

Megjelent ajtajánál egy udvaronc a gyötrelmes időkben, azt jelentette, hogy a császárnő küldi. Belizár úgy megijedt, mint egy gyermek, kezét, lábát felhúzta az ágyra, összegömbölyödött, aztán hanyatt esett, akár egy monstrozus bogár vagy hatalmas, szőrös embrió. Megadta magát, ahogyan a farkas, még a nyakát is odakinálta a belépő férfinak. Egyetlen cselédje mesélte akkoron. Egyszerűen nem hittem el: eszembe jutott a kép, amikor hátaslovan feszít a hadvezér, mögötte a megvert Gelimer és a katonasereg.

De az udvaronc nem gyilkolni jött, levelet hozott Theodorától. Azt írta az áspis nő, hogy sokban adósa vagyok Antóniának, a feleségednek, Belizár, elhatároztam hát, hogy neki ajándékozom életed, és ejtem az ellened szóló vádak, mostantól ne aggódj életed és vagyonod miatt, a tetteid fogják megmutatni, mennyire vagy hálás. A cselédlány szerint amint az elcsapott hadvezér motyogva, betűzve olvasta a levelet, rettegő, remegő állapotában alig értette, kigúvadt szemmel csak bámult, elolvasta újra és újra hangosan, így értesülhetett a cselédlány a levél teljes tartalmáról, és a nagy felolvasás közepette kinyílt az ajtó, belépett Antónia, zöld selyem köntösben. Csodásan volt felöltözve, ékszerekkel ékesítve. A monstrozus embrió fölkel az ágyról, fölemelkedett, akár Lázár, miután az Úr feltámasztotta volt, és odazuhant a nő lába elé, életem és üdvösségem forrása, ilyeneket suttogott neki, miközben ölelte Antónia térdét, csókolgatta bokáját.

Engem kilelt a hideg, miközben a cselédlány szavait hallgattam. Ha lehet, még jobban kezdtem félni a női nemtől, mint korábban. Amikor hatalomhoz jutnak, abban van valami természetellenes, mintha fordítva fújna a szél, nem a hegyek vagy az erdők felől, hanem a talajból vagy a pokolból. Pál apostol tudta, mit beszél, amikor megtiltotta a nőnemű lényeknek a tanítást. Tudta, mint csinál, amikor az ősi keresztény egyházból kiszorította őket. Hiszen érthetetlenek és ebből fakadóan félelmetesek, ráadásul az a lábak közötti szenvedély, amivel megőrjítik és összezavarják a férfi-

akat, amit valójában azért sem értettem soha, mert engem a természet sajátosan alkotott, testem lábközi szerve tudott ugyan ágasodni egy kicsit, ám ha még igen fiatal koromban megpróbáltam valamely cselédlánnyal vagy fiatal utcanővel, amire azok biztatnak, nekem ugyanis nemigen volt készítemem, de mert követelőztek, csábítottak, hát akkor aztán nagy csalódásomra olyan kellemetlen fájdalmat tapasztaltam azon a testrészen, hogy elmenekültem a próbálkozás helyszínéről. Nekem a Teremtő vagy többet adott ezzel a bőrredővel azon a kényes helyen, mint másnak, talán ezért volt égő fájdalmam, vagy kevesebbet adott, mivelhogy nem bírtam szeretkezni, mégis azt hiszem, inkább többet adott, máskülönben sem időm, sem erőm nem lett volna elvégezhető az irdatlan nagy mennyiségű jegyzetelést, amivel megbíztak.

Itt kacérkodik velem a könyvespolcomról közönséges latin címen a De bellis, az a nyolc könyv, amelyeket a hadjáratokról írtam, első kettő a perzsa háborúról szól, a harmadik meg a negyedik a vandál háborúról, az ötödik, hatodik és hetedik könyv a gót háborúról. A nyolcadik könyv az 551. évtől az 553. esztendőig látott eseményeket taglalja, amikor már nem élt a Csodás, a Gyönyörűséges, akit elítéltem, imádtam és utáltam egyszerre, nem, ez kevés, mert egyenesen gyűlöltem, és mégis izgatott égetően, akit úgy becézett a császár, hogy Igazgyöngyökkel Roskadozó Ajándékosár.

Ugyancsak itt kacérkodik velem az épületekről írt könyvem, görögül írtam ezt is, mint a többi, de a latin címen említtem, minthogy ez a hivatali nyelv, De edificiiis.

Beszámolok benne mindenről, amit a császár csak építtetett: templomok, erődök serege és környékük, földrajzi ismérveik. Mondhatom, próbára tették a szorgalmam és kitartásom, mert Jusztiniánusz fáradhatatlan építtető volt, és még ma is az.

Hanem amit mind között legjobban szerettem és szeretek írni ma is, aminek közönséges latin címe Historia Arcana, az bizony titkos munka. Ezt a világ nem láthatja, nem olvashatja, a magam szórakoztatására írom, meg néha, amikor patetikus hangulat környékező, úgy gondolom, az utókornak szánom. Csak magamnak valom be, ám habozás nélkül, hogy amiket összehordtam a híres személyiségekről az előbb említett könyveimben, azok bizony hazugságok. Tényszerűen igaz, amit az épületekről és a csatákról lejegyeztem, hanem amikor éég magasztalom a főembereket, azok hízlegések és hatalmas hazugságok. De ebben a titkos könyvben, amit most is írok, leleplezem őket. Bocsáss meg nekem, Tukididész, azzal a nagy demokrata lelkeiddel, és bocsánat, Plutarkhosz, te buzgó moralista, bocsássatok meg, bár példaképeim voltatok és vagytok, de értsétek meg: belerokkannék, ha nem írhatnám le pontosan, amit látok. Elég volt nekem a nyilvánosságnak szánt könyveimben gyakorolni a förtelmes képmutatást és a gyomorforogató hazudozást. Ezekkel a munkáimmal párhuzamosan írtam titkos történeteimet. Tudom, leírásaim teljes tagadásai annak, amit Jusztiniánuszról és a többiekről lejegyeztem történeti munkáimban. Boldog vagyok, hogy végre őszinte lehetek, nem magasztalom többé éég a pribékeket, az előkelő pribékek is pribékek.

ÉBERT TIBOR

Uszályok

*botjára dől a délután
a farkasok messze vannak
pihennek készülődnek
addigra a fény elindul
beburkolózva perceivel
s az órák nehezéke
nem csörömpöl majd
halkan lehúzza vonszolva
a karokat fejeket testeket
s a gondolatok pici uszályai
röpködnek némán
valahova szertesztét
áttetsző tavakról álmodoznak
beteljesülésre önáltatón*

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

A Deák Ferenc utca és a bíborfák története

G. S. emlékére

*Egy rajzfilmben képzellek el.
Tenyeredben ilyenkor halkán kúsznak a vonalak.
Mikor elképzellek.
Ma is hasonló érzés fogott el.
Mikor láttam azt a házat, melyben egy régi rokon,
kinek könyveit még ma is őrzöm, végleg lezárta szemhéjait.
A házat műemlékké retusálták azóta.
Szóval sétáltam a Deák Ferenc utcán, mert az egy viszonylag szűk utca,
és a szűk utcákban jó sétálni, a bíborfák meg összehajoltak,
mint a kisiskolások: „hogya nekem ő a párom, igen, most veled sétálok”,
meg amúgy is a bíborfák tavasz kezdetén szeretnek összehajolni,
ilyen a természetük, mint a férfinak és a nőnek.*

*Egy rajzfilmben képzellek el.
Vattacukrot eszel, mert a kislányok szeretik a vattacukrot, a rózsaszínt,
mert az habos és színes, és a lányoknak ilyenre van szükségük.
Melletted a bíborfák, akik szeretnek összehajolni,
mint a kisiskolások: „hogya nekem ő párom, igen most veled sétálok”,
mögötted meg a műemlékké retusált ház a Deák Ferenc utcában,
és a régi rokon könyveivel az ablakból vigyorog, és téged figyel,
férfi léteére nem csodálok.*

*Így gondolkodtam el ma is, hogy vagy és létezel,
és elámulok néha azon, hogy mennyire szeretnék idegennek érezni,
ahogy a születésemet,
de nem lehet, mert már összehajoltunk.*

*Rajzfilmben képzeltük el magunkat, a világot, mert a rajzfilm úgymond boldog,
vattacukrot képzeltem a szádba, masnit a hajadba,
mert te kislány vagy én meg kisfiú.*

*És mi együtt sétálunk a bíborfák alatt, akik szeretnek összehajolni,
abban a bizonyos Deák Ferenc utcában,
ahol én születtem és a bizonyos rokon,
kinek könyveit még ma is őrzöm, végleg lezárta szemhéjait.*

Egyszer elég

*Az ágyneműt kinn felejtetted,
úgy érezted, elég lesz nekünk egyszer.
Akárhogy is, messze vagy tőlem, s én messze tőled.
Bár ha ösztönösen végig gondoljuk, s elfelejtjük,
mikor, hogy, miért zuhognak az érzelmek
az egyneműség kudarcába,
talán mégis óhatatlan lenne az együttélés.
Hiszen szemeid, mintha gyümölcsöt érlelnének üres fedél-
arcomon, bár én nem tudom, milyen lehet
a tavasz termékeny köszöntések nélkül.
Rácsodálkozón, vállat vonva fektetem a kérdést magam mellé,
mégiscsak rólad van szó.
Köntösöket gyűrtem magamba, s kiszínesítetten
morfondíroztam a világ teremtéséről,
s most már rólad, tehát csak rólad.
Az ágyam neked az ösztönök udvara,
akárhogy is, csak erről van most szó,
de ha a szeretetről beszélgetnénk,
talán elég lenne csak egy köhintés a párnáim közt.*

BENKE LÁSZLÓ
Mozdonysirató

Nem volt a töltés mögött húzódo gyár portásfülkéjében egy lélek sem. Megállt egy sóhajtásra a bejáratnál, a gyáruvarra vezető lépcsők fölött, a vaskorlátokkal körülvett, dobogószerű placcon. „Olyan, mint a bokszolók ringje” – suhant át rajta. Bíró nem jelzi e jogállamnak hazudott országban, hogy ki a győztes és ki a vesztes. Nem volt kétséges az ő számára sem, hogy a munkásokat Angyalföldön is könyörtelenül kiütötték. Járt már itt két évvel korábban, munkanélküliséggel fenyegetett köszörűsként, azzal az elhatározással, hogy visszatér első munkahelyére, megpróbál mindent újrakezdeni.

Álldogált kicsit az üres portásfülke előtt, ahol valaha a bélyegzőóra és a viharvert tábla állt, amelynek rekeszeiben egymás mellett és egymás felett sorakoztak a számmal és névvel ellátott bélyegzőkártyák. Láta a vonatról libasorban érkezőket. Rákosrendező felől vonult a nép, ő is ott sietett közöttük tizenhat évesen, reménykedve. Munkalapját betette a bélyegzőóra nyílásába, csengetett, rábélyegezte a lapra az érkezés óráját és percét. Ötvenkilencben négy forint ötven fillért keresett óránként, havonta körülbelül kétszáz órát dolgozott.

Első útja a néptelen udvaron keresztül a kovácsműhelybe vezetett. Dobogó szívvel lépkedett a szürke macskaköveken, régi jó ismerőseként köszöntötte a hatalmas, zord és méltóságos lemezvágó ollót, összerozsdásott tagjait már meg sem tudta mozdítani. Pedig micsoda erővel vágta a hatalmas vastáblákat! Vele átellenben, a gépműhely lengő ajtaját egyelőre csak gondolatban lökte be a vállával, a megszokott mozdulat valaha az otthonosságot jelezte. És itt van, itt fordul el az egész gyáruvart behálózó kicsi sínpar. Érzi a tizenhat éves legényt, amint az udvaron át hol ebbe, hol abba a műhelybe segédmunkásként tolja a lemezekkel megrakott csillét.

A fürdőnél jobbra fordult. Megvillant előtte a zuhany vízsugara. Úgy vélte, hangokat hall a zuhanyozóból. Gőzölgő, meztelen testekre vastag sugárban ömlik a víz. Megborzongott. Érthetetlen, hogy a zuhanyrózsákat már megint ellopták. Nem érti, mit csinálnak annyi zuhanyrózsával. A síneken át a kovácsműhely felé vitt az útja. Fázva húzta össze a kabátját. Odaűzte a belső erő, ahol ötvenkilenc januárjában Felföldi várta. Ő szerzett neki munkát a Kapagyárban. Jó meleg volt a kormos, füstös kovácsműhely! Otthonosan izzott a parázs.

– Ez is az én földem – próbálta hinni. – Ez is a szülőföldem. Kezdődhettem volna itt is, véget érhetnék itt is – dörmögte maga elé.

Szétdobált vasakon, betontörmeléken lépkedett át; nem is akarta, hogy eljusson tudatáig a pusztulás. Érezte egyedülvalóságát, mégis könnyebb nem belenézni senki szemébe. Csak meg ne zavarja egy eleje álló lélek, hiszen mit mondana Miskának, Sanyinak vagy Pistának: mit keres itt?

Munkát?

Bolond.

Önmagát?

Duplán bolond.

A kovácsműhely hatalmas vasajtaja valamikor Rákosrendező felé nézett. Arra néz most is. Ahogy megállt a tárva-nyitva hagyott ajtóban, barátságos meleg helyett most a halál hidege húzott át rajta. Félve tekintett az elhagyott műhely szürke, kiégett belsejébe. Álldogált csak, nem mert beljebb lépni. Nem úgy, mint valamikor, abban a fiatal és kíváncsi várakozásban, a megérkezés pillanatában. Vád és büntudat járta át, és azt forgatta, amit nagyon nehezen tudott kimondani:

– Árulás!

Kinek mondja ezt? Nincs itt senki.

Imbolyogva álldogált a hatalmas és üres ajtóban, mint aki elvesztette lába alól a talajt. Ugyenezte érezte Csepelen, a szerelde nagy vaskapujában, amikor betopant az elhagyott és kifosztott üzembe. Hogy ez a pokol kietlen bugyra. Lángok lobbantak fel, belülről törtek elő gomolyogva és sercegve, égtek életükben, munkaruhájukban, gyászfeketén az emberek. De ez csak irgalmatlan lázalom, a valóság nem látványos. Elmentek mind, engedelmesen, egy kézlegyintés nélkül, tökéletesen mindegy, hogyan. Fokról fokra építették le az üzemet, küldték el a munkásokat. Magyar János ölni tudott volna, ahogy felemelt, átkra lendült karokkal megállt a többiek között. Tört képzelt a kezébe. De kit is ölhet meg a kiebrudalt ember? Legfeljebb önmagát.

– Ne fáraszd magad, öregem – beszélt magában –, nem tartozol a gyilkosokhoz. Csak téged ölnek.

Nem mert visszalépni az ajtóból, hova is léphetett volna, szakadék tátongott kapun belül. Nézte a hideg szörnyeteg száját, a hatalmas vaskaput, s az jutott eszébe, ami a kezdetekkor: ezen egy 424-es mozdony is befér. Ekkor mozdult meg a műhely, Felföldi jött feléje, pocakján olajfoltos köpenyben.

– Ez az a gyerek – mondta Felföldi a töprengő Kocsi úrnak. Ez a megszólítás egy kicsit mellbevágta akkor. Furcsán hangzott, mégis barátságosan. Kocsi úr prémes, meleg bundában járt, mintha egy régi világból lépett volna elő, folyton bundában szaladgált műhelyről műhelyre. Hó lepte az egész udvart, csengtek-zengtek az üllök, forgolódtak az emberek, feketék voltak a koromtól, de úgy pirosodott az arcuk, mint az alma. Dolgoztak szakadatlan.

Hárman szították a lángokat, de csak az első emberre tudott figyelni. Bementek Kocsi úr irodájába, felléptek a lépcsőn, zöld volt az ajtó, de ő az üvegen át is a kovácsokat bámulta. Azt nézte különösen, amelyik a monstrumnál hosszúszerű fogóval szorította a formában izzó vasat. Kiemelte a kemencében folyton izzó kokszzrakásból, rálépett lábával a föléje tornyosuló kalapács pedáljára, a kalapács nagy lélegzetet véve fölemelkedett, és villámgyorsan ütött a formára. A következő mozdulattal már röpiült is a síncsavar az ollóba szorított formából a többi közé.

Egy hangot sem hallat a műhely.

Égett kezük alatt a munka. Most meg hidegebb van, mint valamilyen kihűlt pokolban.

„Kovács sem lesz belőlem” – gondolta kényszeredett mosollyal, s az jutott eszébe, mennyire megdöbbsent frissen érkezett kölyökként, amikor Kocsi úr rámutatott a gombos villára:

– Előbb öltözz át, a sógorod megmutatja az öltözőt, kapsz szekrényt, s ha elintézték a felvételit, ragadd meg a villát, egyelőre ez lesz a dolgod. Rakd a síncsavarokat abba a talicskába, és told ki oda a határba.

A műhely ajtajától alig egy dobásnyira három hatalmas síncsavar-hegy emelkedett.

Még föl se tette a kérdést, bírja-e vagy sem, ki tudja-e tolni a síncsavarokkal megrakott talicskát, rögtön arra a furcsa, kísértő és lázító képtelenségre gondolt, ami a gombos villa láttán markolt a szívébe. Hogy is tudta volna, hogy annak a furcsa érzésnek sors a neve. Évekig, sőt évtizedekig nem akarta tudomásul venni, mit jelent a mondás, amely túl gyorsan elérte a kovácsműhely ajtajában: majd meglátod, téged is elér a sors keze!

Zavarban volt, hogy nem csúfság esett-e rajta máris. Pesten ugyanolyan gombos villát adnak a kezébe, amilyenel a falujában halomba rakták a krumplit... Dehogyan mondta, hogy nem ő, hanem apja fogta a villa nyelét! Nem árulhatta el, hogy a síncsavar-hegyet elvermelni való krumplihoz hasonlítja.

Hófoltokat látott emlékezetében, előtte és mögötte pedig szürkeséget. Ötvenkilenc márciusának elején még hó lepte a gyárudvart és a síncsavar-hegyet is. A felvétellel hamar végzett, irodáról irodára járkált, itt is kapott valamit, ott is figyelmeztették erre meg arra, aztán a kovácsműhelyben csak addig bámézkodhatott a fújtatóval szított parázs közelében, amíg megpakolta a talicskát s kitolta a többihez.

– Gyere, ülj a helyemre, nehéz az neked! – szólt a csavarhegy mellől Jóska bácsi, talán az ötödik vagy hatodik forduló után. A vasutas bundába bújt öregember ugyanazt a munkát végezte, amit ő. – Majd én hordom. Menj vissza Kocsi úrhoz, kérj tőle bundát és csizmát, aztán válogasd a csavarokat.

Akkora bundát kapott, majdnem elveszett benne. Bakancsára húzta a nemezcsizmát, rászíjazta a lába szárára, aztán ahogy az öreg tanította, a hibátlan csavarokat balra, a selejteket jobbra dobta. Az előtte levő határ napról napra, hétről hétre fogyott, mellette pedig két hegy nőtt ki a földből. Az öreg hallgatott, ő pedig nem merte megkérdezni, kinek kell ez a rengeteg csavar, hol van annyi talpfa és sín e világon, ami e sok-sok csavart elnyeli. Mikor betolták a vagonokat, azt sem kérdezte, minek kell megfogni még egyszer minden csavart, s kézzel dobálni fel a vagonokba. A gombos villa alig volt jó valamire.

Mire elolvadt a hó és a síncsavarok is elfogytak, egyszer azt mondta neki Jóska bácsi:

– Tanuld meg, hogy a társadalom legjobban ellenőrzött osztálya a munkásosztály. Ébredését vekkerhez igazítja a kötelesség, közlekedését menetrend szabályozza, minden percét kiszámítják, munkáját és keresetét normával szabályozzák. És edd a zsíros kenyeret.

– Maga is azt eszik, Jóska bácsi!

– Nem kell láncra fűzni minket, mint a rabszolgákat. Mégis láncra függünk. Nem kell hajcsár a hátunk mögé, nem is keressük a dolgok értelmét! Ha majd családod lesz, s hazavárnak a gyerekeid, megtudod, mi a függőség. Örüljünk, hogy süt a nap!

Az első tavaszon megismerte az egész gyárat, valamennyi műhelyben megfordult. Egyelőre hiába kérte Felföldit, hogy segítsen, szeretne elkerülni a kovácsműhelyből, unja a csavarválogatást, rengeteg a selejt.

– Azért kell válogatni!

– Azt ígérte, szakmát tanulhatok.

– Majd! Mindennek eljön az ideje. Ismerkedj!

– Legjobban a gépműhely tetszik, az esztergálás. Frici már elmagyarázta, mi a különbség a rapid és a vídia kés között. De a köszörülés, az nagyon szép és pontos munka! Ahogy szikrázik a forgó munkadarab, és ömlik rá a fehér folyadék, az valami gyönyörű! Miska is megengedte, hogy elálldogáljak mellette egy kicsit.

Azt is sokszor megbámulta, hogy a nyers kovácsolt vasból milyen fényes és pontos alkatrészeket gyártanak. A kés alól hol úgy fröcsög a tüzes forgács, mint a víz, máskor meg hosszan, méltósággal pöndörödi, hol kéken, hol fehérén és illatosan. Nincs a világon olyan jó szaga semminek, amilyen az égett vasforgácsnak meg a friss hűtővíznek!

Felföldi néhány nap múlva bemutatta az udvar felső sarkának tmk-műhelyében egy kis esztergapadon dolgozó embernek, aki maga mellé állította, s rögtön elmagyarázta neki az esztergálás minden csínját-bínját. Levette a fogaskerékszekrény fedelét, a gép oldalán levő kapcsoló állítgatásával megmutatta az egymásba

hol így, hol úgy kapcsolódó fogaskerekeket. A mester mindent elkövetett, hogy megfelelően szemléltesse, láthatóvá tegye a fogaskerek-számítás bonyolult műveletét, a különböző keménységű anyagok, kések és fordulatszám-változások összefüggéseit. Az esztergálás tudománya előtt akkora tisztelettel hajtott fejet, hogy majdnem elhagyta az önbizalma.

Az oktató tokmányba fogott egy kis rézdarabot, s néhány szakszerű mozdulattal pillanatok alatt elkészítette a kétlépcsős lámpacsavart. A csillogó kis sárgaság vékonyabbik részét ismét tokmányba fogta, majd egy varázslatos kattintással nem a kést, hanem a késtartóba fogott recézőt közelítette óvatosan a pörgő munkadarabhoz. Bár csak rézpor csapott a levegőbe, úgy látta, hogy az érintkezés pillanatában aranypor száll az orra előtt. A kicsi és homályos műhelyben behunyta szemét, nehogy belemenjen a rézpor, s amint ujjai közé fogta a lámpacsavart, egy régi lángocska fényében anyja jelent meg előtte az ő minden esti áhítatával, petróleumlámpát gyújtó mozdulatával s az elmaradhatatlan világosságnak szóló halk köszöntéssel: Dicsértessék a Jézus Krisztus.

– Mi lesz ez? – kérdezte az esztergályost.

– Vasúti váltólámpához lámpacsavar. Berecézve jobb rajta a fogás. Gondold csak el, éjjel igen sötét van a síneken! Így könnyebb föl- és lecsavarni a lángot. Lássák a fényt a mozdonyvezetők, nehogy egymásba rohanjanak a vonatok.

Hogy is gondolta volna akkor, hogy a Kapagyárban is elhagytuk a huszadik század közepét.

– Itt az ezredvég – igazította ki magát az udvaron, amint a romok között bukdácsolva ráeszmélt az időre és a helyre. Meg-megállt a szétrombolt és kifosztott műhelyekben, hol itt, hol ott lépett át egy-egy ócska, rozsdásodó vasdarabon.

„Mi történt itt? Kik pusztítottak itt és milyen parancsra? Milyen istentelen dühvel szaggatták-robbantották ki a földből felkunkorodó síneket is.” Didergett a zord időben.

Ha akkor esztergályos lett volna belőle, ötvenévesen talán könnyebben találna munkát. Mit sajnál ezen a helyen? Volt valami jóban része a kemény munkán kívül? Volt valami értelme? A mindennapi kenyérért ezeken a kitépett, felszaggatott síneken tolt a súlyos lemezekkel, U-vasakkal, sarukkal, váltólámpákkal, hol ilyen, hol olyan alkatrészekkel megrakott csillét egyik műhelyből ki, másikba be, ahol szükség volt valamire. Akivel csak lehetett, szívesen beszélgetett. Beszélgetni, kíváncsiskodni nagyon jó volt. Gyakran napok teltek el úgy, hogy nem akadt elég mozgatható anyag. Olyankor elküldték rozsdát pucolni. Drótkéfével kapargatta az odaégett barna port vasoszlopokról, U-vasokról, szállt a rozsdapor a levegőben, marta a torkát, de nem számított, mert hitte, hogy

előtte az élet. Most a lába alatt van. A festőknek is segített, lángoló míniummal kente az oszlopokat, mindent, amit csak kellett. A falusi élet után érdekes érzés volt az is, hogy a legtöbb ember lényegében ugyanolyan, amilyen ő. Bejárók, külvárosiak, legtöbben pestkörnyéki falvak lakói, félig munkások, félig parasztok.

Legszívesebben a gépműhelyben forgolódott, figyelte a forgácsolókat, a gépeket és az embereket, abban bízott, hogy valaki majd őt is megtaníja valamilyen komoly dologra. Megleste Bartha bácsit, a magas, derék, jó tartású fűrészeszt, s azt gondolta, ahhoz a munkához, amit az öreg végez, nem kell különösebb tudás. De milyen áldozatos munkás! Felnézett rá.

Maga előtt látta a primitív és mégis bámulatra méltó fűrészgépet. Aprította a vasrudakat, ahogy a bakon apja fűrészelte otthon a fát. Sugárban spriccelt a hűtővíz a felforrósodott vasfűrészszelekre, s ezen a képen átderengett egy másik, az apjáé, az ő fűrészelő mozdulataival és a fűrész alól sugárban spriccelő fűrészporral.

Ezek az emberek olyanok, mint ő. Valamennyien egy boldogabb világról álmodoznak. A levagdalt vasdarabokat ő szállította el a gyalusokhoz, marósokhoz, esztergályosokhoz, akik a durva darabokból nélkülözhetetlen, szép és jó alkatrészeket alkottak. Megelevenedtek a mozdulatai. Rendben felrakta a munkaasztalra a vasakat. Látta magát, fiatal, vézna, hajlongó alakját a munkások között, érezte az élet becsületét, most meg szégyenletes pusztulás veszi körül. Nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították.

A műhelyben a legnagyobb helyet a hosszgyalu foglalta el, Lajos azon munkálta meg az aláverőgépet. Az aljszállító szerelvény mellett az aláverőgép volt az országban egyedülálló üzem egyik legfontosabb terméke, a pályamunkások utódja.

A gépműhelyt is szétverték, kiszaggatták a betonból a gépeket, a használhatókat elvitték. De kik és hová? Megállt a kitördelt, rácsos üvegablakok mentén, nézegette a ledöntött köszörűt, s látta az esztergályosokat, a gyalusokat, akik e jószágnál köszörülték a késeket. Ez nem kellett senkinek. A meghajtómotorját leszerelték. A marógépek a műhely közepén felborogattak, az esztergapadok a szétbombázott fal mentén hevernek. Mintha tankok forogtak volna a fölszaggatott betonon. Pedig úgy látszik, nincs is háború. Ezt a háborút nem fegyverekkel vívják. A győzelmet bankokban adják-veszik. És a hódítók elérhetetlenek.

Tétovázott, megnézte-e a fehérvári köszörű helyét a túloldalon, a kis vasajtó mellett. Pista azt mondta a múltkor, Bartha bácsi meghalt, Frici is meghalt, Csekő nyugdíjba ment, a gépműhely művezetője, Harmat Mihály is nyugdíjas. Hogy sírna az a nagy darab ember,

ha ezt látná! Félt, hogy megbolondul. Összekeveredett benne az idő, megpróbált valahogy eligazodni, de nem tudta leinteni magában a kölyköt.

Itt reménykedett, idejött Vrácsikról – s mi lett belőle? Árnyék. Nevetséges és szomorú kísértet. Úgy megy, úgy lóbálja a kezét, ahogy apja. Lóg rajta a munkáskabát, kilóg alóla a derekán megkötött madzag. Milyen vézna alak! De az egész élet érdekelte, az egészet birtokolni akarta. A részt mindig keveselte. Szerette volna töviről-hegyire megismerni és megérteni az egész gyárat, mind a hét-nyolcszáz embert, aztán megértette, hogy a gyár is ember, Misinek, Mihálynak, Jósának, Pistának, Jolinak hívják.

Lehetetlen, hogy nincsenek, lehetetlen, hogy meghaltak.

Nincs munkás, nincs munka, nincs termelés. Sem városban, sem falun. Ha ez igaz, akkor meghal itt minden.

Azon a nyáron érezte először, hogy eltűnik szorongó lelkéből az idegenség, hazatalál. Ez lesz az otthona, itt feltámad, újjászületik. Azon a nyári reggelen a gépműhely, ahol a felnőtt életet kezdte, olyan lett, amilyen a szülőföldje. Bizalommal, reménykedő lélekkel állt oda a vékony, hórihorgas, folyton vidám, nála tíz évvel idősebb Tusják Misi mellé, a székesfehérvári köszörűgép dobogójára. Hitte, hogy végképp jó irányba fordíthatja sorsát.

Most meg olyan kifosztottan nézi az elrabolt, megölt életet, a köszörűgép helyét, ahogy a végrehajtók után nézte lesöpört padlásukon a poros fénysugarat. De már egy kis sugár sem maradt. Jön a tél és a fagyhalál.

– Tusják mester... – visszhangzott tompán, valahonnan a távolból.

Tusják mester kikérte magának a megszólítást.

– Kitekerem a nyakadat, ha mesternek szólítasz! – röhögött Miska, csak úgy zengett a műhely.

Miska két gépen dolgozott, síkköszörűn és hengerköszörűn, rengeteget túlórázott. A fehérvári gépet furatköszörülésre is használták. Felföldi közbenjárása folytán a gépműhely művezetője beleegyezett, hogy Miska keze alatt Magyar Jancsiból köszörűs legyen. A négy forint ötven fillér órabérért dolgozó segéd munkásnak világraszóló csoda volt, hogy 1960 augusztusában hét forintra emelték az órabérét.

A köszörűs szakmával való első találkozása olyan volt, mint az első szerelem. Gyönyörű és felejthetetlen. Léphetett egyet fölfelé. Harminchárom év távolából is érezte azt az első, boldog mozdulatot, ahogy a köszörűgép előtt fekvő, körülbelül húsz centiméter magas dobogóra fellépett. Miska kezét fogott vele.

– Nyugodt légy, majd belejössz! Megtanulod. Gyakorlat dolga az egész.

Ahogy a kifosztott műhelyben visszaemlékezett tizennyolcadik évének meghatározó pillanataira: az

előre-hátra mozgó munkadarab furatában a kő olyan piros szikracsóvákat vetett, amelyet az ő lelke az első szerelemben. És a kifosztott műhelyben felvillant a kegyelem pillanata, amelyben valamikor átélte, hogy ő is valaki: ember e világon.

Didergett. Mint a bűnös, behúzta vállát, sarkon fordult, átment az üres műhelyen és a gyárudvaron, s a kijárat felé vette útját. Túl a kirabolt és elhagyott gyárudavaron, a rákosrendezői síneken is túl, az ismeretlen és kietlen világban amerre elhaladt, dermesztő roncsokat látott mindenütt. Régi szép mozdonyok roncsai heverték a sínek mentén, hosszan és feketén. Ment és ment, követte a roncsokat.

– A mozdonyok... Bejött az állomásra a fekete angyal, s megállt. Hatalmasan és feketén. Kiengedte magából a gőzt, fehér titokba burkolózott. Füttyentett és prüszkölt, egész testében remegett, mint egy csodálatos paripa. Mennyire szerettem volna a lelkébe látni! Választ kapni a nagy miértekre. Képzelttem hatalmas gyomrába fekete szenet, vöröslő lángokat. Láttam a fűtő izzó szemét, láttam kezében szívlapátot, amint megállás nélkül rakja a tüzet, a mozdony két oldalán hatalmas és erős karjaival hajtja a kerekeket, s gyereknyelven beszél: csihuhu-csihuhu. Mennyien futnak utána! Kupék, kupék és kupék. És ablakok, mögöttük fülkefényben álmodozók, gondolkodók és hallgatagok, alvók és ébren levők. A mozdonyvezető bizony hogy hős! Pedig csak áll. Vagy ül. Észrevétlen dolgozik. Előre néz a szembefutó sínekre, mosolyog rejtélyesen. Tiszteli a sínek építőit, hallja a krampácsolók dalát, tiszteli a zúzott köveket is. Testvérek vagyunk a mozdonyban, feketék és fehérek, vérben-gyászban, ősök és utódok, a száguldás, megállás gondolkodó és cselekvő miértjei. Csak azt ne higgyük, hogy különbek vagyunk egy 424-esnél! Halljuk-e még az üllő és kalapács ősi csengését? Halljuk szívünk kattogását, felettünk ver. Látjuk sóhajos éjszakánkban csillagok szikrázásait: micsoda műhelyed van, Uram! Mért hagyta el engem? Kéményedből szikracsóva leng utánad, amint átrobogsz a hol sötét, hol fényes mezőn. A megérkezés és az elindulás pályaudvarán állunk és állunk türelmetlenül, egyszerre többen is, mintha egyetlen pontból érkeztünk volna, s mintha ugyanoda tartanánk. Robogunk a természet csodálatos tájain, az élet csak kígyózik utánunk. Hogy ittuk a képeket, töltekeztünk a valósággal, és micsoda gyönyörűségeket füttyentgettünk! Hol vannak mihozzánk képest a te dalos madaraid! Mi emberből vagyunk, mérmökből és kovácsból, lakatosból és utasból, várakozókból és megérkezőkből. Végre megállhatunk. Jajok nélkül. Összerogyhatunk, mint a nagyapánk. Megtettük kötelességünket. Szétszedhetnek, kiselejtezhettek bennünket a selejtezési bizottság. Visszamehetünk a tűzbe, felolvadhatunk a nagy egészben, felsírhat a fű. Suhoghat felettünk fekete kaszád, Uram!

BORBÉLY ANDRÁS

Nagyapám és a veje

*Anyám apja, Portik (Kinda) Lázár,
börtönviselt, mert egyszer énekelt,
ugyanazon a napon született,
amelyiken Nyiku Ceaușescu,
mindig hordott zsebkendőt magánál,
mert egyik szeme folyton könnyezett,
írni nem írt semmit, sem magáról,
sem arról, ahol járt, milyen volt a
börtönben, nőekkel, mással íratta
a zsebszerződések, de nevét
megtanulta leírni, szégyellte
volna az ikszeket helyette, hisz
végül is nagyapám nem volt akárki,
börtönviselt, mert egyszer énekelt,
hatvankettő karácsonyán, mindez
őt illeti. Jól bánt a nőekkel is,
kivéve feleségeit, velük:
akár a lovakkal. Mert szerette
őket. Született, élt, szellentett, majd
meghalt. Lenézte vejét, apámat,
mivel ő munkás volt, nem lókupec,*

*vagy minimum földműves, ez még az
a nemzedék. Apám tudott írni
szépen, viszont soha egy könyvet sem
olvasott, amíg visszaemlékszem.
A földrajzot szerette. Lassan élt
ő is. Most jövök én, aki viszont
rohanok és rovom a betűket
helyettük, értük, akik átélték
a századot anélkül, hogy látták
volna Hitlert, Sztálint, a Nyugatot,
mégis mindvégig boldogtalanok
maradtak, kívül a történelmen,
a terméketlen legelő szélén,
csak akkor rázkódtak össze néha,
mikor időnként meghalt valaki
a rokonságban vagy a szomszédok
között, vagy beteg lett valamelyik
háziállat, tehén, ló vagy a disznó,
vagy olyankor, ha megérintette
kihűlt testüket a hullatiszító
fertőtlenítőjének a szaga.*

Bukovina

*Mindenség fakó lakótelepein
Időznek üres szentségtartóikkal
Faluhatártól világháborúig
Beláthatatlan időkön keresztül
Vándorolnak Mint a kenyérmorzsát
Hullatják halott csecsemőiket
Nemzedékek nőnek és halnak ki
Útközben Majd megint csak Mindenség
Fakó lakótelepein találják magukat
Babrálnak üres szentségtartóikkal
Aztán valahol félredobják azt is
Ócska kacat – mondják Majd
Levetkőzik úti ruhájukat – Magunk
Vagyunk – mondják Majd leguggolnak
Mintha csak a nagy dolguk végeznék
Hirtelen mozdulattal elrugaszkodnak
Ledobják testüket Így haladnak tovább
Üres szekerekkel Mennyország fele
Mely Mindenség után a következő falu*

Hidegség, állat

– csángó sorok –

<i>hegyfalban bezápult lélekvár</i>	<i>hidegség</i>
<i>hegy fehér gyomrában szörnyű nagy</i>	<i>állat</i>
<i>panasza pimaszul visszhangzó</i>	<i>hidegség</i>
<i>szíve a hidegség gyomrában</i>	<i>állat</i>

<i>fekete földjében kökény nő s</i>	<i>hidegség</i>
<i>agyából kinéz egy szigorú</i>	<i>állat</i>
<i>kiégett kalással tavaszi</i>	<i>hidegség</i>
<i>koponyacsontja a kápolna</i>	<i>állat</i>

<i>szeméből patakzik a piros</i>	<i>hidegség</i>
<i>nem isten állat ő ó csak egy</i>	<i>állat</i>
<i>szentlélek megváltó úristen</i>	<i>hidegség</i>
<i>szíve az állat az állatban</i>	<i>állat</i>

<i>kérők kuncsorgó szemében</i>	<i>hidegség</i>
<i>tejfehér arcukon lilium-</i>	<i>állat</i>
<i>fekete kalásban fekete</i>	<i>hidegség</i>
<i>gyönyörű szívükben kinő az</i>	<i>állat</i>

Stáció

*Arcod arcom kövén.
Szikrád cseppkötengeremben.
Lehunytam. Lehunytam szemem.*

*Mégis: a világ megmarad.
Állatok élnek fogaink közt,
nyelveink alatt.*

*Lehunytam. Olvadok.
Mint örök tűz porladó kanóca,
élek, és pusztulok.*

Szögvers

*átszúr eltör hasít repeszt
fába falba kőbe testbe
ékezet nevemre verve
szegfű isten tenyerébe*

Az utolsó bácskai történet

Beszélgetés Majoros Sándorral

– „Nem vagyok rá büszke, de nem is szégyellem, hogy családomat velem végig áthatotta a jugoszlávság szelleme.” Így indul a *Rossz nehézség című novellád. Mit értesz a „jugoszlávság szelleme” kifejezésen?*

– Bácska nagyon érdekes vidék, bár földrajzi adottságait tekintve nem látszik olyan lélekemelőnek, mint a hegyvidék vagy a tengerpart. Ez a sík terület két nagy folyó között helyezkedik el, ha valaki Újvidéknél átlépi a Dunát, nem ütközik semmilyen útakadályba egészen az országhatárig, vagyis ez a föld mindig is egyfajta tranzit terület volt, az avarok korától egészen napjainkig. A jugoszláv államhatalom ezt a jelleget, ha lehet, még jobban kidomborította, és mindent megtett azért, hogy itt egy különleges, melanzs országrész teremtsé, amelyben szabadon keveredhet mindenféle kultúra. Mi, bácskai magyarok, kellemesen betagozódunk ebbe a képbe, aminek csupán egyetlen tényező, az a viszonylagos jólét volt a magyarázata, amely hozzávetőleg a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig tartott. Ezzel a munkás-önigazgatással megtámogatott jóléttel, még ha akart volna sem versenyezhetett a nemzeti öntudat. Délszláv telepese falvak gyűréjébe zártan, tehát szigorúan ellenőrizve éltünk, mégis teljesen szabadnak hittük magunkat. Magyar rádiót hallgattunk, magyar irodalmat olvastunk, de azért jó volt, hogy az otthonosság érzésével mozoghattunk ebben az erős és büszke országban, ami keresztben hatszáz, hosszában mintegy ezer kilométert tett ki. Az 1974-es alkotmánymódosítás után kisebbségi nemzetként megkaptuk

azokat a jogokat, amelyekkel addig csak az államalkotó népek rendelkeztek, és ettől még a kételkedők is meginogtak. A vajdasági magyar irodalom vezéregyéniségei közül nyíltan hirdették jó néhányan: a jugoszláviai magyar irodalom annyira jellegzetes, hogy nem természetes része a magyar irodalom egészének. Ebben a gondolkodásban is az előbb említett tranzit jelleg érvényesült: ha úgy akarom, Bácska Európához tartozik, ha úgy, a vad Balkánhoz, egyszer az egyik, másszor a másik látszik vonzóbbnak. Egyébként mindez igazán nem foglalkoztatott engem. Olyan környezetben nőttem fel, ahol egy bizonyos életkoromig nem is éreztem fontosnak, Magyarországon vagyok-e, vagy sem, hiszen annyira közel volt az országhatár, hogy szinte minden átsugárzott. A hátunk mögött meg ott volt a rendkívül magabiztos, szinte már pökhendi Jugoszlávia, amelyben látszólag nagyon erős volt az összetartozás érzése.

– *A családot története meglehetősen törmelékyszerűen szóródik a szövegeidben, csak néhány novellád, például a Teleckai dombok foglalkozik kifejezetten ezzel a témával. Meséj a családról!*

– Majoros nagyapám uradalmi sofőrje volt a Kamjonkai Szemző családnak. Ebből a családból származik az a Szemző Gyula, akiről Mikszáth a Noszty fiút mintázta. Szemző Gyula unokabátyja volt annak a Kamjonkai Szemző Dénesnek, akivel Ignác nagyapám 1937. január 1-jén autószerencsétlenségben meghalt. Zomborból tartottak hazafelé Bajsára, és a városból kifelé jövet beleszaladtak a Ferenc

József-csatornába. Mivel a Kamjonkai Szemzők akkor már eladósodott dzsentrik voltak sok haragossal a hátuk mögött, nagy valószínűséggel merénylet áldozatai lettek, de erre mindmáig semmilyen bizonyíték nincs.

A szülőfalum, a hétezer lelkes Ómoravica, ma Bácskossuthfalva pedig annak az Ungár Piroskának a szülőhelye, aki Tóth Mari alakját ihlette. A bácskai szenzációként elhíresült történetnek ily módon nagyon is szoros kötődése van a családomhoz.

Valójában szegény munkáscsaládból származom, amelyben előttem senki nem próbálkozott az írással. Majoros nagyapám, akit csak hírből ismerek, zenélt és festett is, tehát tehetséges, de mégis inkább csak mesterember volt. Főleg az írói hajlam eredetét kutatni, ám ha jól belegondolok, anyámnak köszönhetem a legtöbbet. Édesanyám rendkívül erős nyelvi képzelőerővel rendelkezett, szuggesztív, jellegzetes nyelvet használt, és olyan szóközléssel bírt, hogy az maga volt a csoda. Például az irigykedés egy bizonyos módjára, amikor az ember epés megjegyzések sorozatát zúdítja kiszemelt áldozatára, azt mondta: kirsánkodik. Kisgyerek koromban gyakran olvasott föl mesét vagy részleteket a *Kincskereső kisködmön*ből. Ezen kívül akadt még néhány értékesebb

könyvünk, de azok valamilyen furcsa okból mind a padláson tárolódtak, és idővel szétették őket az egerek meg a penész.

– *Tösgyökeresek voltak itt a szüleid?*

– Anyai ágon a röghöz kötött Mohácsiak hajszál híján azok voltak, de a Majorosok összevissza mászkáltak a világban. Volt közöttük kefekötő mester, önálló juhász és kocsmáros is. Izgága népek voltak, mindenfelé keresték a boldogulást, de sehol sem találták. Majoros nagyapám Kúlán született, egy szép nagy mezővárosban a bácskai síkságnak szinte a mértani közepén. Amikor a nagyanyámat megismerte, már elvált ember volt, ezt pedig avval tetézte, hogy az esküvőjük utáni évben teherbe ejtette a Kamjonkai Szemzők szakácsnőjét. Fogalmam sincs, milyen trükközéssel tudta kivédeni a világraszóló botrányt, de valahogy csak megoldotta, mert a nagyanyám megbocsátott neki.

Mohácsi nagyszülei (1930-as évek)

– *Édesapáddal milyen volt a kapcsolatod?*

– Apám nagyon érdekes személyiség volt, ordítot róla, hogy apa nélkül nőtt fel, öregasszonyok között. Leginkább a határozottság hiányzott belőle, viszont mindenki kedves és figyelmes embernek ismerte. Hétköznap, vasárnap egyaránt ötkor kelt, és soha nem késett el a munkahelyéről. Beírta avval, amit a körülmények engedtek, sosem vágyott semmi különlegesre. Egyetlen szenvedélye volt csak, hogy vasárnaponként focimeccsre járt. Az irodalomhoz nem értett, ha olvasott, mindig valamilyen katonai vagy történelmi témájú könyvet választott.

Mohácsi nagyapám pedig éppen édesapám ellentéte, rebellis, nehéz természetű ember volt, még börtönviselt is, hiszen '45-ben tett egy-két olyan politikai kijelentést, amiért rögtön bezárták. Az ő padlása még irredenta könyveket is rejtett. Végül 1976-ban, hetvenhat évesen öngyilkos lett. A mi családjunk egyébként biztosan rekordot állíthatott e tekintetben, mert a szűkebb családi körből ötven végeztek magukkal. Mindegyiküknek megvolt rá az oka, de ezt most nem részletezném. Mohácsi nagyapám megözevgyült, szinte magatehetetlenné vált, krónikus isiásza volt, látta, terhére van a gyerekeinek, ezért döntött úgy, ahogy. Ennek látszólag ellentmond, hogy mindkét ágon vallásos familia a miénk: anyámék reformátusok, apámék katolikusok

Petrás Örzse, az író dédnagymamája

voltak, ennek következtében a húgom református, én meg katolikus lettem. Mohácsi nagyapám természetesen nem nyugodott bele egykönnyen, hogy a legkisebbik lánya egy papistához ment feleségül. Emiatt sokáig éles ellentét feszült a két familia között, de enélkül is olyanok voltak, akár tűz és víz. A Mohácsiak a börtönviselt nagyapa árnyékában éltek, ezt a terhet cipelték egy életen át, a Majorosok meg kifejezetten halvérűek voltak, mesterei a családon belüli nézeteltérések elhallgatásának. Ez a két véglet összpontosult a szüleimben, apámban, akinek nem volt apaképe, és anyámban, aki folyton vibrált, akibe rengeteg energia és tehetség szorult. Rendkívül ügyes keze volt, ha például elébe tetek egy képet egy ruháról, elkészítette róla a szabásmintát és megvarrta, pedig csak négy elemít végzett. Apám meg zokszó nélkül betagozódott az új rendszerbe, és megelégedett azzal, amit nyújtott számára. Így fordulhatott elő, hogy a

1959-ben

Gyülekezet közben egyedül a mi házunk maradt olyan, amilyen a háború előtt volt. Mindenhol elbontották a vályogfalakat, felújították a házakat, lassan már minden udvarban autó állt, apám meg arról a biciklijéről ment nyugdíjba, amit az első fizetéséből hitelre vett. Gyerekkoromban mindez nagyon bosszantott, most már inkább úgy látszik, neki volt igaza. De mesés volt a tágabb környezetem is. Szemben lakott a Don-kanyart megjárt Károly bácsi, akinek átlótték a torkát, és mindig kiült a ház elé jajgatni egy fél órát, bár fájdalmi nem voltak, inkább megszokásból tette. A két fia időnként, számomra érthetetlen okból összeverekedett, és ebből nagy, hömpölygős verekedések lettek. Kikeveredtek az utcára, ahol aztán közönség előtt folytatták. Pedig a mi utcánk nem is utca volt, hanem csak egy szűk köz, ahol ha az ember belerúgott egy nagyot a

labdába, mindjárt betört vele egy ablakot. Mindebből látszik talán, rendkívül szép gyerekkorom volt. Szakasztott olyan, mint Márqueznak vagy Móricznak lehetett, akik azt vallották, a gyerekkorukat követően nem történt velük semmi érdekes. Így vagyok ezzel én is. Ha egy szóval kéne jellemeznem a gyerekkoromat, azt mondanám rá: szabadság. Megvolt a teljes szabadságom, és ennél aligha kívánhattam volna többet.

– *Nem érdemelne ez az élményanyag egy nagyobb lélegzetű családregényt?*

– Dehogynem. 1994-ben belekezdtem, de a negyedik fejezet után rádöbentem, hogy nem lennék képes úgy megírni, ahogy szeretném. Félretettem, hadd érlelődjön egy kicsit. A négy fejezet a tervezett történet harmada. Most már egyre sürgetőbb kényszert érzek, hogy befejezzem.

– *Kerékgyártó Györgynek nyilatkoztad nemrégiben: „(...) egy regénnyel még mindig adós vagyok, a terveim szerint el fog készülni az a munka, amelyen már tíz-tizenegy éve dolgozom”. Ez a regény volna az? Esetleg több regényötleted is van?*

– Igen, erről a regényről van szó. Két család furcsa rivalizálásának a krónikája ez, amely 1944 őszétől 1968 nyaráig tart.

– *Több novelládat is, például a Megátalkodottakat, a Fölfeszített vagonokat vagy a Légióstrükköket olvasva az volt az érzésem, még falusi viszonylatban is igen vagány gyerekek lehettek. Tényleg előfordultak ilyen nagyszabású csínytevéseitek?*

– Hároméves koromban már bandatag voltam. Csavarogtunk a határban, leloptuk a gyümölcsöt, vadásztuk a kecskebékákat. Olyan Tom Sawyer-es világ volt az. Vittek magukkal a nagyok, mindig én voltam a legkisebb. A baj csak az volt, hogy amikor nagyobb lettem és végre átvehettem volna a bandavezér szerepét, isteni csapásként megjelent a tévé. Bent kushadt mindenki a szobában és nézte a táncdalfesztivált. Ezt megelőzően még az volt a szokás, hogy este, miután befejezték a ház körüli munkát, fogták az emberek a kissámlit és kiültek a ház elé. Öt-tíz emberből álló kis csoportok, tanyák alakultak ki, ahol késő estig mesélték az érdekesebbnél érdekesebb törté-

A Mohácsi gyerekek (balról jobbra: az író édesanyja, Jancsi bátyja, Zsófia, Eta, Maris néneje, 1940-es évek eleje)

neteket. Akkoriban még elég foghíjas volt a közvilágítás, csak a cigaretták parázslottak a sötétben, úgy hatott mindez, akár a bársony: még különösebb és titokzatosabb lett tőle a szó. Rengeteg katonatörténetet hallottam, nem beszélve a legendákról, a babonákról. Mi, gyerekek voltunk a legjobb hallgatóság, de ha valamelyik mese nem volt érdekes, fogtuk magunkat és átvándoroltunk egy másik ház elé. Ennek a világnak vetett véget a televízió.

– *Voltak meghatározó iskolai élményeid is?*

– Nagyon jó iskola volt a moravica, ráadásul éppen akkor került oda egy fiatal, tehetséges tanárgeneráció, amikor felsős lettem. Az egyik legszínesebb egyéniség Fekete Endre tanár úr volt, aki fizikát tanított, és jól tudta, nem a tananyag a lényeg, inkább meg kell mozdítani a gyerekek fantáziáját. Minden harmadik-negyedik óráján csak beszélgettünk valamilyen tetszőleges témáról. Ennek köszönhetem, hogy a mai napig imádom a fizikát és a csillagászatot. A magyar irodalom oktatása számomra nem volt ennyire meghatározó, de Csernók Erzsébet tanárnő tudta, hogy a szorgalmat elismerni, a tehetséget pedig pátyolgatni kell, úgyhogy ha jobbat írtunk, mindig megdicsért minket. Elsős voltam, amikor beiratkoztam a könyvtárba, és olvasója is maradtam, amíg el nem költöztem a faluból.

– *Milyen hatásra írtál először?*

– Mint már említettem, elsősorban anyám lendített meg, de egy barátomnak, Gál Sancinak is sokat köszönhetek, aki másodunokatestvérem is volt, az óvodában találkoztam vele először. Elvlaszthatatlan jó barátok lettünk. Gyakran meséltünk egymásnak, legtöbbször arról, milyen könyv került a kezünkbe. Ha ő olvasott valami érdekeset, igyekezett elkápráztatni engem és fordítva. Aztán Gál Sanci készített egy játékujságot füzetlapokra, és eladta nekem öt dinárért. Na, erre én is csináltam egyet, és én is eladtam neki öt dinárért. Harmadikos-negyedikes korunkig így ment ez. Ötödikesek lehettünk, amikor Gál Sanci írni kezdett egy folytatásos regényt. Kiköpött Verne volt, mert azt olvastuk akkoriban, de nem számított. Én is elkezdtem egy folytatásos regényt, ami szintén kiköpött Verne volt. Így húztuk-vontuk egymást előre, de valahogy min-

dig előttem járt egy lépéssel, egészen nyolcadikos korunkig, akkor eltávolodtunk egymástól. Sanci végképp felhagyott az írással, kiváló elektrotechnikus és családapa lett belőle.

– *Szakmai tudatossággal huszonöt éves korod körül kezdtél el alkotni. Ezt a weblapodon is megtalálható önéletrajzodban írtad le részletesen. Hogyan indult ez a rendező írói pálya?*

– Azért kezdtem viszonylag későn, mert nem akartam író lenni. Egyáltalán, ki akarhat magának ilyen hivatást józan ésszel? '71-ben, amikor befejeztem az általános iskolát, annyira gyengén állt apám munkahelye, hogy kényszerigazgatást vezettek be, ami hetven százalékos fizetéssel járt. A továbbtanulásom tehát nem jöhetett szóba. Szerencsémre ennek a cégnek elektrotechnikusokra volt szüksége, és aki jelentkezett, azt ösztöndíjjal is támogatták. Így kerültem Szabadkára. Bármennyire is foglalkoztatott az irodalom, a leendő szakmámra, az elektrotechnikára kellett összpontosítanom. Négy évet éltem Szabadkán, és minden héten elolvastam három könyvet: egy szépirodalmi, egy sci-fi és egy ismeretterjesztőt. A diploma után – az érettségít nálunk diplomázásnak mondják – megintcsak nem gondolhattam továbbtanulásra, pedig olyan jó tanuló voltam, hogy még ki is tüntettek. Maradnom kellett a fáziskereső mellett, mert a húgomnak is el kellett végeznie egy középiskolát, apámék ennyit tudtak finanszírozni. Szabadka engem megbabonázott, vagy csak annyira ügyetlen voltam, hogy nem tudtam belevetni magamat a nyüzsgő életbe. Hogy mást ne mondjak: négy év alatt egyszer sem voltam moziban, pedig akkoriban filmfesztiváloknak is otthont adott ez a város. Színházba viszont jártam, sőt bármennyire is szegény voltam, a bérletet mindig megvettem. A Szabadkai Népszín-

házak nagy társulata volt akkoriban. Olyan színésznagyságok játékát láthattam, mint Pataki László, Karna Margit, Medve Sándor vagy Árok Ferenc. Ha nem színházba, akkor focizni jártam az Epres erdőbe, de ezt az időszakot a megszállott olvasás jellemezte leginkább. Még órán is olvastam, az utolsó padban. Előfordult, hogy lelepleztek, de mivel szépirodalom volt a kezemben, mindig megúsztam sima figyelmeztetéssel. Ekkor már az igazi, veretes irodalom érdekelt, imádtam Dosztojevszkijt, Tolsztojt, Csehovot, Huxley-t és a többi klasszikust. A vajdasági magyar irodalmat viszont valamilyen különös okból mindig kerültem. Fogalmam sem volt, hogy az Új Symposion fénykorának szemtanúja vagyok, egyszerűen nem érdekelték a honfitársaim művei. Később, főként Gion Nándor regényei miatt már beláttam, mekkorát tévedtem, de szűkebb pátriám irodalma ekkor sem tudott igazán lenyűgözni. Pedig akkor már túl voltunk az avantgárd abszolutista uralmán, csak hát ami utána következett, maga volt a bizonytalanság. Jött a posztmodern, mint egy kiadós földrengés után az utórezgések. Ebben a káoszban, ami sokkal inkább tespedt nyugalomra emlékeztetett, mint földindulásra, nekem a sci-fi jelentett kapaszkodót. A hatvanas-hetvenes években azért volt jelentős a sci-fi, mert sokan azt hittük, a tudomány megváltja majd az emberiséget. Ekkoriban történt az első holdutazás, futószalagon jöttek a technikai újítások, mindenki hitt a tudományban, és ezt használta a sci-fi. Tehát sokat olvastam akkoriban, ám ennek a korszakomnak vége lett, mihelyst kézhez kaptam az elektrotechnikai diplomámat, visszamentem Ómoravicára, és beálltam dolgozni. Az a munka nagyon távol állt attól, amit szeretek, de igyekeztem helytállni. Nem voltam alkalmas arra,

hogy karvastagságú kábelekkal dolgozzak, már fizikai adottságaim miatt sem. Vékony és gyenge voltam, és a magasságot sem bírtam. Még abban az évben elvittek katonának. Tizenöt hónapot húztam le Boszniának azon a részén, ahol a kilencvenes évek elején a legsúlyosabb harcok folytak, de 1975-ben még semmi sem utalt erre. A leszerelésem után fél évvel, huszonkét évesen megnősültem. A lehető leggyorsabban egzisztenciát kellett teremtenem, így az írásról nem is álmodhattam. Albérletben laktunk a feleségemmel és a kislánnyal egy kiüresedett falusi iskolában. Gyönyörű, nagy udvarunk volt, hatalmas szilvafákkal és terebélyes bodzabokrokkal. Így telt el három év. Közben azért írogattam ezt-azt, főleg humoreszkeket, fölolvastam a családomnak, de különösen nem terheltem vele senkit. Aztán összelátkoztam Varga Szilveszterrel, aki ott lakott a faluban, de addig mégsem ismertük egymást. Kiderült, hogy verseket ír, és ez untig elég volt ahhoz, hogy nagyon jó barátokká legyünk.

– *Hol közölték az első írásodat?*

– A bácsitoplyai Anonymus című irodalmi periodikában, amelynek a kiadását a helyi közösség fedezte. Itt jelent meg először nyomtatásban novellám, azt követően pedig a Magyar Szó kulturális rovatában. Később Szilveszter ötletére szerveztünk egy irodalmi kört, mert úgy látszott, egyedül semmi esélyünk beverekedni magunkat a vajdasági magyar irodalomba. Úgy hittük, ha csoportosan lépünk fel, komolyabban vesznek bennünket. Szóval megalakítottuk a kört, ha jól emlékszem '84-ben, és híreszteltük, hogy mi vagyunk a Havonkenti Barátok Társasága, a HB-csoport. Minden hónapban összejöttünk valamelyikünkénél, és fölolvastuk egymásnak az írásainkat. Parázs vitatkozásokba torkolló, remek találkozásaink voltak. Nem emlékszem, hogy valaha is

dicsértük volna egymás munkáját, ami azt bizonyítja, a kritikai érzékünk kifogástalan volt. Tudtuk, vége szakad ennek, amint valaki följobb tud kapaszkodni a lajtorján. Ez Kontra Ferencnek sikerült először. Nagyon gyorsan ívelt fölfelé az írói pályája, de amikor már beosztást kapott, segített nekünk a megjelenésben. Vele ellentétben én akkor még olyan prózát írtam, ami nem vezetett sehová. Az Új Symposion hagyományait követő, esztétizáló szöveg-irodalmat műveltem, mert snassz lett volna a szétlőtt torkú Károly bácsiról írni. De amikor átjöttem Magyarországra, hirtelen ráébredtem, hogy a Károly bácsik az igazi értékek. Nosztalgiaival gondoltam vissza a családomra meg a falura, akkor írtam a *Telecskai dombok* című elbeszélésemet.

– *Megjelent a HB-csoportnak antológiája?*

– Nem, viszont számos fellépésünk volt. A szabadkai Üzenetben pedig Csordás Mihály készített nekünk egy bemutatkozó blokkot, ami végül teljes kudarc lett, mert a megjelenést követően Fekete J. József szabályosan földbe döngölt bennünket.

– *Hogyan jelent meg az első köteted?*

– Nekem a villanyszerelés lapjait osztották, mesterembernek kellett volna lennem, ehelyett az irodalommal próbáltam foglalkozni. Ez rengeteg összetűzést okozott a feleségemmel, mert eközben frusztrálttá váltam, aki állandó konfliktusban állt önmagával és a világgal. Az irodalommal való foglalkozás időigényes volt, csavargással is járt, és a feleségem nem látott benne perspektívát. Ahogy kijött a könyvem, elváltunk, pedig akkor már megkaptam a Sinkó-díjat, amellyel a legjobb vajdasági elsőköteteseket jutalmazták. Ez abszolút engem igazolt volna, de már külön éltünk, elment a

két gyerekkel, én pedig ott maradtam a közös, negyven négyzetméteres, másfél szobás lakásunkban, amelyet valahogy el kellett volna feleznünk. Aztán kitört a háború, s én átjöttem Magyarországra, de előtte odaadtam neki a lakáskulcsokat.

– *Szirmai-díjjal is jutalmazták a könyvedet.*

– Igen, és ez nagyon meglepett, jelentős sikerként éltem meg. Szirmai Károly az egyik legkiválóbb vajdasági novellista volt, a fia alapította a díjat, és minden évben a legjobb vajdasági magyar próza-kötetnek ítéli oda. Ebben a körben már nagy nevek is előfordultak. Temerinben adták át a díjat, és az akkori jugoszláviai magyar nagykövet is eljött az ünnepségre. Persze a kötet összeállítása nem történt ilyen zökkenőmentesen. A dolog úgy zajlott, hogy Toldi Éva, akit a topolyai Anonymusból ismertem, és aki akkorra már az újvidéki Fórum kiadóházban dolgozott, volt olyan kedves és egy kiadói értekezleten beharangozta a novelláskönyvem. Boldog is voltam, de meg is fogott vele, mert nem volt anyagom. Kínomban előszedtem azokat az ötleteket, témátörédekeket, amelyeket azért őriztettem, ha lesz időm, talán majd megírom egyszer őket. A kötet címadó novellája ilyenformán egy sci-fi szöveg lett, de mert ezek az ötletek annyira soványak voltak, végső elkeseredésemben elővettem a családom, a gyerekkorom történeteit. A díjátadás laudációján ezeket a novellákat emelték ki.

– *Sokat dolgozhattál vele, ha néhány hónap alatt kellett megírnod.*

– Inkább azt mondanám, kínlódom. Nagyon nehéz úgy írni, ha az ember ötkor kel és délután kettőig fizikai munkát végez, ráadásul szárnyalt már az infláció, szinte alig kaptunk fizetést. Kénytelen voltam maszekolni, mert onnét legalább jött egy kis pénz, így este nyolc lett, mire haza-

értem. Ezután ülhettem csak le az írógép mellé holtfáradtan. De valahogy mégiscsak elkészült a könyv.

– *Eszedbe jutott valaha is, hogy inkább nyugatra menj?*

– Az, hogy kimenjek Németországba vagy Amerikába, és ott írjak az anyanyelvemen, számomra elképzelhetetlen volt. Csak Magyarország jöhetett szóba és semmi más.

– *Az irodalmi ambícióid is motiváltak, mikor Magyarországot választottad?*

– A szerszámaimat és a munkásruhámat tettem a kosiba, mert meggyőződésem volt, hogy Magyarországon villanyt fogok szerelni, és vége az irodalmi pályafutásomnak. Csak a szerencsén múltott, hogy nem így történt. A határ innenső oldalán lévő Madarasra jöttünk át egy barátommal, neki ott éltek a rokonai. Azt reméltük, addig dekkolunk majd ott, amíg haza nem térhetünk, de hamar kiderült, Madarason semmilyen munkalehetőség nincs, még répaszedés sem, mert a téesz is bezárt. Feljöttünk hát Pestre.

– *Kalands volt átjutni a határon?*

– Útlevelemmel jöttem át, akár egy turista, de akkor rebesgették már, hogy le van zárva a határ, és a hadköteles férfiakat kiszedik a sorból. Nem állt messze ez a valóságtól, mert a munkahelyeken már javában zajlott a kényszertoborzás, de baj nélkül átjöttünk. Később aztán elkövettem egy óriási hülyeséget. Pesten megismerkedtem egy földimel, aki régóta itt élt és egy kis céget működtetett. Éppen szüksége volt egy negyvennyolc voltos trafóra, na, fogtam magam, és még aznap éjjel visszamentem a trafóért. A Renault 4-esemmel hazamentem Moravicára, kihoztam a trafót és visszajöttem. Másnap vagy harmadnap lezárták a határt.

Utána, ha át akart jönni egy hadköteles férfi, szörnyű kálváriával Bulgárián vagy Románián keresztül szökve tehetett csak meg. Még most is libabőrös lesz a kezem szára, ha a könnyelműségemre gondolok. Az azonnali besorozástól pedig való-

Katonaként Travnikban (1975)

színűleg az menthetett meg, hogy nem sokkal a háború előtt leszereltek a tartalékos állományból, és kékgyenruhás katasztrófaelhárító lettem, akikre még nem volt szükség. Az első szakaszban azokat szedték össze, akiknek otthon volt az egyenruhájuk.

– *Mikor megérkeztél Budapestre, valóban annyira talajvesztettnek és meghasadtak érezted magad, ahogyan a Meghalni Vukovárnál című regényed főhőse, Mohácsi András?*

– Igen, pontosan úgy éreztem magamat. Se rokonom, se barátom nem élt Budapesten. A HB-csoport a Sárvári Írótaborral levelezett, amelynek Mezey Katalin volt az egyik szervezője, így őt kerestem meg leg-

elsőnek, hogy tudna-e segítséget nyújtani.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba vele?*

– A nyolcvanas évek közepén Varga Szilveszter hallott egy rádióműsört a Sárvári Diákirók köréről, és indítványozta, írjunk nekik levelet. Írtunk is, Kemény István válaszolt, így kerültünk kapcsolatba. Később Mezey Kati irodalmi estet is szervezett nekünk az Almássy téri művelődési házban. Oláh Jánossal ők voltak az egyedüli ismerőseim. Óriási szerencsém, hogy Jánost akkor nevezték ki a Petőfi Művelődési Központ igazgatójának, így alkalmazható gondnokként. Az általa szerkesztett Remetei Kéziratokban már együtt dolgoztunk. A második könyvem megjelenése után meghívtak a sárvári diákirók táborába zsűrizni, szabályosan beleráncigáltak az irodalmi életbe, ha akarok, sem maradhattam volna ki belőle, annyira ösztönöztek. A munkahelyemen laktam egy kis manzárdirodában, ahol rengeteget lehettem egyedül, és amikor

rám tört a honvágy, és átéltem annak a hiányát, amit elveszítettem, előszedtem és megírtam a bácskai történeteimet. A *Távolodás Bácskától* című második novelláskötetem több mint kétharmadát itt írtam meg.

– *Hogy alakult Budapesten a magánéleled?*

– Az áttelepülésem után nagyon hamar megismerkedtem Pál Zsuzsával, vele azóta tart a kapcsolatunk. A párom elhivatott, lelkes magyartanár egy középiskolában, sokat köszönhetek neki, mert hitehagyott pillanataimban is mellettem áll. Kiváló érzéke van az irodalomhoz, mindig kijavítja a modorosságaimat.

– *Budapestre történő letelepedésedet követően már végérvé-*

nyesnek tűnt az írói szerepvállalás? Felváltotta-e a kedvtelés alkalmosságát a rendszerességre törő profizmus?

– Ez szépen hangzik így, de esetemben messze áll a valóságtól. Amióta átjöttem, írással vagy irodalomhoz kapcsolódó tevékenységgel foglalkozom. Voltam már kiadványszerkesztő, napilapnál és hetilapnál szerkesztő, ám hogy rendszeresen írnék, olyasmit, ami irodalomnak nevezhető, az erős túlzás. Nehezen szánom rá magam az írásra. Úgy vagyok velem, ha nem tudok megújulni abban, amit csinállok, akkor nem tehetek mást, csupán ismétlem önmagamot. A Bácska témakörrel is ez a helyzet. Úgy érzem, mindent elmondtam már erről a világról, amit szerettem volna, igazán újat hozzátenni nem tudok.

– Különös, nincs benned intenció a mítoszteremtésre, egyáltalán nem idealizálsz a szülőföldedet. Az egyik novelládban azt írod, olyan vidék ez, ahol „(...) senki nem felel semmiért.”

– Szándékkal teremteni mítoszt a lehető legbiztosabb kudarc lenne. Ha egy író tendenciózusan ír, formál egy világot, nem érdemli meg, hogy olvassák a könyveit. Ez nem lehet cél. Én nagyon vizuális típus vagyok. Ha írok, mindig látnom kell azt a közeget, amelyből a szöveg érkezik.

– Élesebb rálátást nyertél erre a vidékre Budapestről?

– Sokáig azt hittem, igen, de mégsem. Csak egy bizonyos szegmensét láthattam élesebben, a hetvenes-nyolcvanas évek Bácskáját, amelyben éltem. A többről szinte jogom sincs megszólalni. A hetvenes-nyolcvanas évek sokáig az ismert univerzum határa volt számomra. Fontossá vált ez az időszak, hiszen ezt vesztettem el. Ha az ember elveszít valamit, hirtelenjében kapkodni kezd, hátha egy töredékét megtarthatja mégis.

– Soha nem támadtak azért

otthon, a faluban, hogy „kitergetted a szennyest”, azaz a szövegeid az ott élők viselt dolgaiból is élnek?

– Néha kaptam egy-két epés megjegyzést, hogy tán nem kéne a novelláimban létező személyek nevét használni, de sosem magyarázkodtam, mert ezt semmilyen szabály vagy etikai kódex sem tiltja. Aki a szememre veti ezt, tegye csak, továbbra sem magyarázkodom. Azoknak a személyeknek, akiket név szerint szőttem az írásaimba, nagy része már halott. Úgy érzem, inkább emléket állítok nekik, egyébként mindegyikük kedves ismerősöm vagy barátom volt.

– Hogyan fogadott be az anyaországi irodalmi élet?

– Elégedett vagyok azzal, ahogy a szakma fogadott. Szerintem többet kaptam, amennyit érdemeltem volna. Említettem már, hogy keveset írok, hogy jól meggondolom, miről, mert rengeteg kétely motoszkál bennem azokkal a szövegeimmel kapcsolatban is, amelyeket megírtam már. Akkor miért legyek elnézőbb azokkal, amelyeket ezután fogok? Ez visszahúz, ezért nem írok könnyen, a témáimat sokáig rágom. Azzal mentegetem magam, ha több tucat könyvet megírok, végleg bele-szürkültem volna egy elvárásba. Az is lehet persze, hogy csak igazolni próbálok magam, és ez az egész nem más, mint merő lustaság.

– Említetted azt is, mennyire fontos számodra, bármivel is foglalkozol, újtól fog hadd hasson rád. Áttörést jelentettek-e az elkészült könyveid önmagad irányába?

– Dehogysis! Benne ücsörögtem ebben a Bácska-skatulyában. Olvastam a kritikákat és megpróbáltam alkalmazkodni hozzájuk. Azt hittem, ezt veszik majd tőlem, mint egy jó rádióadótól. Nagyon sokáig úgy éreztem, nincs ezzel semmi baj, mert volt hozzá bőven munícióm. Harmincöt éves koromig éltem ott,

ami egy komplett életút is lehetett volna. Ha 1991. szeptember 18-án, mikor átléptem a jugoszláv–magyar határt, meghalok, befejezett életet hagyok magam után. Szóval volt élményem bőven. Most azonban másik határhoz érkeztem, ahol a Bácskával fémjelzett alkotói korszakomnak kell véget vetnem.

– Hogyan érkeznek és szerveződnek, formálódnak az alkotói folyamatban a Majoros-novellák történetei?

– Nekem az a rögeszmém, hogy történet, jellemek, a szereplők közötti viszonyok érzékeltetése nélkül nincs prózaírodalom. Hiába a sok ellentétes irányú próbálkozás a tisztán szövegekőzpontú prózával. Az agyunk úgy van kialakítva, hogy történetekből és történésekből érti és értelmezi a világot. Nem véletlen, hogy a Biblia is csupa példabeszédből áll: a történetek jelentik benne azt a hordozó alapot, amelyen az erkölcsi tanulság megtelepszik. Már bocsánat a kifejezésért, de nagy marhaság lenne semmibe venni azt, ami évezredek óta remekül működik. A kérdés izgalmasabbik része természetesen az, hogy mit nevezünk ma, az avantgárd és a posztmodern dűlés után is történetnek? Ki az, aki elő mer jönni egy olyan művel, ami merőben különbözik minden korábban létrejött írásműtől, de valahol mégis beletagozódik a történetközvetítés ősi vonulatába? Nagyon sok minden áll vagy bukik a megfelelő elegyítési arányokon.

– Hatott-e rád a mágikus realizmus? Tudom, hogy például Cortázar-rajongó vagy.

– A mágikus realizmust az én generációm nem tudta kikerülni, bár aki mélyebben is beleártotta magát vagy csak elolvasta a hozzánk érkező latin-amerikai irodalmat, az láthatta, hogy errefelé, ha nem is tévesen, de mindenképpen pontatlanul használják ezt a fogalmat. Nekem a mágikus

realizmus etalonja Asturias *Az a félvér nőszemély* című regénye, amelyben látomásos lüktetéssel kavargó a regénybeli valóság és a regénybeli álom, egyforma teret biztosítva a keresztény meg az indián mítoszoknak, és ami még ennél is lényegesebb: elmosva és feloldva minden köztük lévő határvonalat. Ez a fajta mágikus realizmus olyan, mint lázasan nézni a szoba falára pingált mintát, és fölfedezni benne valami rációt, de akármi-lyen nehéz is vele boldogulni, ez az igazi mágikus realizmus. Minden egyéb, Márquez is beleértve már csak helyi színekkel gazdagított mesélő próza, de éppen ez az, ami megtévesztő. Ha elég messziről nézzük őket, akkor minden helyi szokás és rítus mágikus tevékenységnek látszik. A latin-amerikai mágikus realizmusnak ez lehet az egyik titka,

és ezért is csengett le olyan hirtelenül, mint ahogyan fölfutott. A történetek iránti leplezett vagy leplezetlen igény viszont megmaradt, és ha már Cortazárról szó esett, az ő munkássága az egyik legszebb példája annak, hogy a szimplán csak realizmusnak nevezett stílusirányzat is hihetetlenül árnyalt és összetett. Ami engem illet, nem írok se riportokat, se tényregényt. Az én figuráim csak annyiban valóságosak, hogy némelyik mögött ott van egy valaha élt ember árnyéka, de ez csak a körvonalakra elég, a vérrel és ideggel lüktető igazi hősökre nem. Nálam mindig a történet – bár ezt nevezhetném helyzetnek is – hozza magával a hőst, ebbe a képletbe keresem meg a behelyettesítendő változót és nem fordítva.

– „Majoros Sándor (...) regénye és ezen novelláskötete (Akácfaínek sokáig élnek – K. P.) (...) is látványosan bizonyítja azt, hogy a Bácska eddigi legnagyobb írójának, Gion Nándornak megvan a méltó örököse” – állapítja meg Elek Tibor. *Érzed az örökség súlyát?*

– Nem érzem: Gion Nándor életműve nem maradt torzóban, amit folytatni kéne és lehetne.

A HB-csoport 1988-ban Moravicán (balról jobbra: Sárándi István, Bozsik Péter, Majoros Sándor, Varga Szilveszter – előtte Majoros Andrea –, Toldi Éva, Ladányi István, Kontra Ferenc, Margit István)

– *Novelláid egyik jellegzetességként jegyzi Szele Bálint, hogy: „Majoros Sándor nem zárja le elbeszéléseit a szó szoros értelmében – mintha nem akarná kimondani a szót: »vége.«*”

– A prózában jó néhány befejezési technika létezik, ezek közül csak egy a visszatartott információ. Szerintem így teremődik meg leginkább a lehetősége annak, hogy megértsük: igazi végkifejlet, amely egyszer s mindenkorra lezár valamit, nem létezik.

– *A Kirándulás a Zöld-szigetre című novelláskönyvedet egy alkalommal a legsikerültebbként említetted. Mivel indokolnád az ítéleted?*

– Nem a legsikerültebbként, hanem az egyik számomra legkedvesebbként. Ez az írás egy olyan szí-

tuációt dolgoz fel, amelyből nem lehet jól kijönni. Adva van egy nyílt lábtörés, amelynek sérültjét be lehetne vinni a közelebbi, jól felszerelt észéki kórházba, de az a horvát oldalon van, ami Szlovénia elszakadása után félig-meddig már az ellenség földje. Marad tehát a rosszabb zombori kórház, ahol azonnal amputálnák a sérült lábat, ám ez a mi oldalunkon van, tehát hazai terep. A

dolog eszenciáját az adja, hogy a sérültnek nincs beleszólása az események menetébe: azok hoznak döntést helyette, akik ezzel a tragédiával szemben teljesen közömbösek. A kérdés az, hogy milyen érvek szerint és hogyan fognak dönteni.

– „Majoros Sándor novellái nem magukban csattan-
nak, hanem pofon-
ütnek – szinte meg-
foghatóan egy kéz-
nyúl ki a könyvből, és

arcul csapja az olvasót...”, s Szele Bálint meglátását továbbgondolva ezzel mintha a tényszerűség fikcionális természetére is föl hívná a figyelmet...

– Az irodalom és a valóság összemossa olyan hiba, amely magában hordozza a bűn méltóságát. Nekem sajnos eléggé gyakran kellett szembeszűlnöm olyan kérdésekkel, hogy ez vagy az az írásom mennyire alapult megtörtént eseményeken. Talán azért kerültem ebbe a helyzetbe, mert elég sok háborúközele, sötét tónusú novellát írtam, amelyekről ugyebár jobb volna, ha tisztán a fikció szüleményei volnának, de itt valahogy mégsem azok, és ez nyugtalanító. Amit az előbb mondtam, hogy a történet az alap, amelyre az

irodalom épül, azt azzal egészíteném ki, hogy nem árt, ha ebben a történetben ott bujkál a valóság. Egyik másik írásom talán ezért a valóságbújtatásért vágja pofon a kritikus szerint az olvasót, de én ezt a pofonhasonlatot nem szeretem.

– '99 nyarán vetítették a Magyarok a délszláv háborúban című dokumentumfilm-sorozatot valamelyik televíziós csatornán. Jól emlékszem, a riportalányok egyike azt nyilatkozta, ha kimegy az utcára, beül egy kávézóba, kocsmába és körülnéz, szinte az első pillantásra megmondja, melyik férfi harcolt háborúban, melyik nem. Mire a regényed végére értem, meggyőződésemmé vált, hogy te mégis ott voltál. Honnan értek el ezek a bestiális történetek, például amely a narrátor rémálmát szolgáltatta?

– Találkoztam néhány emberrel, akik átérték ezt a borzalmat. Nem olyan szándékkal beszélgettem velük, hogy majd regényt írok belőle, hanem mint ismerőseimmel, barátaimmal, de amit hallottam, megőriztem. Eszembe sem jutott, hogy erről még könyvet fogok írni. A *Meghalni Vukovárnál* kísérlet volt, játék a formával, a térrel, idővel, a valósággal. Az alapötletem az volt, hogy azt a bizonyos halál előtti utolsó pillanatot, amelyről mindenféle legendák keringenek, kitégítom és ráterítem a főhős egész életére. Ábrázolni akartam, hogyan hat az utolsó pillanat visszafelé és határozza meg szinte a teljes életünket. A regényben két valóság keveredik egymással, de e kettő a végére mégis egy, ám meglehetősen víziószerű valóságba torkollik, amely a halál túlsó felén létezik. Feltételeztem, ha Vukovárban harcol valaki, de világéletében Budapestre vágyakozott, abban a szörnyű káoszban ez a vágy víziószerűen akár teljesülhet is számára. Azért ragadott ez meg, mert katonakoromban Travnikban átéltem hasonlót. Néztam a Vlasics hegyet,

ott Boszniában, és szinte átlendített fölöttem a sóvárgás a szülőföldem iránt, hogy elrepítsen egy különös, virtuális valóságba.

– *Amikor alakítottad a szöveg különösen komplex kompozícióját, gondoltál arra, hogy ezzel az olvasót is próbára teszed?*

– A Vukovár régi típusú olvasót igényel, azt a fajtát, amilyen ma már talán nem is létezik, de amilyenek mi mindannyian voltunk még az internet megjelenése előtt. Akkoriban még nem átfutottuk a szövegeket, hanem elmélyedtünk bennük, akármilyen irodalomról is volt szó. Amikor a könyv megjelent, nem sokan írtak róla, de a kritikák többségéből ezt hámoztam ki: az ítések többsége nem értette, miről van szó. Létezik egy arab közmondás: ha egyvalaki mondja, hogy számár vagy, ne törődj vele, ha ketten mondják ugyanezt, vedd fontolóra a dolgot, ha pedig tízen, akkor vegyél magadnak nyergeset. Komolyan mondom, már nézegettem a nyergeseket, amikor utoljára még tettem egy próbát az akkor már súlyos beteg édesanyámmal is. Félve adtam kezébe a könyvet, mert rögtön az elején van egy durva jelenet, amelyben öt feketeruhás katona megerőszakol egy fejetlen női hullát, és úgy gondoltam, ez már sok lehet neki. Anyám négy elemít végzett, de legnagyobb meglepetésemre pontosan tudta, mi történik ebben a könyvben és mi a végkifejlete. De őneki, ha azt vesszük, helyzeti előnye volt, mert akkor már ágyhoz kötött volt, és bőven jutott ideje az alapos és elmélyült olvasásra. Ezt követően nem vettem magamnak nyergeset.

– *Regényed, az Ulysses horvát fordításából vett idézettel fejeződik be. Hogyan aktivizálódik az Ulysses a Meghalni Vukovárnálban?*

– Az *Ulysses* a regény kulcsmotívuma. A főhős a romok közt megtalálja a horvát kiadás egy példányát, magához veszi, és úgy

cipeli magával, mint valami talizmánt, amely mindaddig védi a veszélyektől, amíg el nem olvassa az utolsó betűjéig. Ismeretes, hogy Joyce hét évig dolgozott az *Ulyssesen*, mert olyasféle enciklopédiának képzelte el, mint amilyen Homérosz *Odüsszeiája*, amely magába sűríti korának minden tudását és mítoszait. Bárhogy is ítéljük meg ezt a művet, nem lehet vitás, hogy a XX. század egyik legjelentősebb irodalmi kísérletéről van szó. Az én Vukovár könyvem közel sem ilyen nagy ívű, de szimbólumvilága erőteljesen az *Ulyssesre* épül. A kapcsolódási pontok közül csak egyet, a Mohácsi András és Leopold Bloom között tapasztalható hasonlóságot említeném, ugyanis mindketten idegenként mozognak a saját hazájukban.

– *Menekülés-regény, háborús-regény a Vukovár?*

– Háborús regény, amelynek bár vannak dokumentarista elemei, mégis inkább a fantázia szülötte.

– „Az Akácfáink sokáig élnek bizonyos szempontból nézve visszatérést jelent...” – írja Varga István. Te is így gondolsz?

– Ez a könyv a lezárása a novelisztika terén végzett „bácskai” kísérletezésemnek. Tudom, hogy nagy merészség ilyet kijelenteni, hiszen idáig mást nem is írtam, csak ezt a most már deklaráltan is elhagyott világot, de ez a „bácskai írószág” eddig is komoly terheket rótt rám, mostanában pedig egyre inkább úgy érzem, ha folytatnám a mesélésnek ezt a módját, már senkinek sem lennék érdekes. Egyébként is úgy érzem, amit novelében fontosnak tartottam, azt már elmondtam erről a világról. Az *Akácfáink sokáig élnek* talán emiatt a döntésem miatt lett könnyedebb, vagy ha úgy tetszik, napfényesebb az előző könyveimnél. A nyelvezete lecsupaszítottan egyszerű, a minimalizmusba hajlóan könnyed, már ha a minimalizmus egyáltalán lehet könnyed.

Nem állítom, hogy ez az a nyelv, amellyel a folytatást elképzelem, de egyre inkább a mindennapi élet mikrojelenségeivel szeretnék foglalkozni, függetlenül attól, hogy ezek a jelenségek földrajzilag hol és kikkel hozhatók kapcsolatba. Budapest most még nem foglalkoztat úgy, mint irodalmi helyszín, sőt, igyekszem magam függetleníteni mindenfajta, a világtérképen ceruzával bekarikázható helyszíntől. Kísérletezni fogok továbbra is, még ha nem is olyan merészen, mint ahogy a Vukovár regényemben tettem.

– *Lefordították a regényt horvát nyelvre. Milyen volt a fogadtatása?*

– Minden várakozásomat felülmúlta. Kolumbán interjút közölt velem a Zarez, ami az ottani ÉS-nek felel meg, ezt megelőzően pedig a pulai könyvfesztiválon nagy érdeklődéssel kísért könyvbemutatót rendeztek. Horvát kiadóm, az ArTresor Zágrábban is szervezett egy bemutatkozó estét, amely komoly sajtóvisszhangot keltett. Nagy élmény volt találkozni, megismerkedni Ljupko Paljetakkal, az *Ulysses* horvát fordítójával, akit megemlítettem a *Meghalni Vukovárnál* egyik fejezetében. A pulai könyvfesztiválnak volt egy félig-meddig kötetlen része, a Reggeli a szerzővel című délelőtti beszélgetős műsor, amelyet neves horvát televíziós személyiségek vezettek. A velem beszélgető riporter úgy adta meg figyelmes elismeréssel az alaphangot, hogy felsorolta az Aranycsapat játékosait. A kötet kiváló fordítója, Xénia Detoni volt a tolmácsom. Meglepetésként ért, hogy a horvátok nem a könyv dokumentarista jellegére voltak kíváncsiak,

hanem a szimbolikájára. Nagyon alaposan elemezték a benne lévő *Ulysses*-motívumot is, ami számomra is teljesen új megvilágításba helyezte a regényt. Végtelenül barátságos és nyitott volt mindenki.

– *Miből élsz?*

Moravicán, a Meghalni Vukovárnál könyvbemutatóján (2005)

– Elsősorban kiadványkészítésből, ezzel foglalkozom az írással párhuzamosan '91 óta, és kitanultam valamennyire a webes szakmát is. Időigényes, minden energiámat felőrlő tevékenység ez, de örülök, hogy egyáltalán van valami, amivel foglalkozhatom. Minden nap írok is egy kicsit, legalább egy blogot a honlapomra, afféle ujjgyakorlatként, miközben más feladatok kihívásaival gyöttrődöm.

– *Készítettél egy saját honlapot Regénytár címmel. Hogyan üzemel, mennyien látogatják?*

– A Regénytárral az volt a célom, hogy az írásaim megjelenjenek a világhálón. A honlap negyedik éve működik, és mostanában már kezd túlnőni a személyes honlap kereteit. Azt még nem merném ráfogni, hogy igazi irodalmi portál lett belőle. A szívem csücske ez a weblap, amelyet magam programozok és magam is csinósítatok. Rengeteg időm megy rá, de ezt nem érzem elveszettnek.

– *Lépten-nyomon elítéled a nagyvárost, néha kifejezetten Buda-*

pestet, amelyet még kávézási szokásaiban – a kortyolgotós bosnyák kávé és a hirtelen felhajtott, méregerős pesti fekete viszonyában is megszólász. Ennyire élehetetlen és szertartás nélküli ez a város?

– Sokáig küzdöttem az urbánus életforma ellen, mert ugyanazt éreztem itt nagyban, amit annak idején Szabadkán kicsiben. Nem tudtam mit kezdeni ezzel a hatalmas, nyüzsgő várossal, amelynek saját furcsa törvényszerűségei vannak. Mindig megmosolyogtam például, ha a közértben a kenyerek közt turkáló embereket láttam. Nálunk, Moravicán a pék élénk tette a kenyeret, és azt vittük, amit kaptunk, senkinek se jutott eszébe,

hogy kifogásolja a színét vagy az állagát. Itt élek mégis, ebben a városban, és ha nagyon elítélném, akkor az lenne a kérdés, miért nem megyek el valahová máshová.

– *Akár vissza Bácskába?*

– Oda már nem. Annak ellenére, hogy Budapest ilyen, amilyen, azért tengernyi itt a lehetőség. Bár tény, turistalátványosságként mutogathatnánk, így néz ki egy igazán elhanyagolt közép-európai főváros. Talán éppen ez a bája.

– *Mikor voltál utoljára Moravica kocsmájában, a Bácska-novelláidban legendássá lett Aranyhordóban?*

– Ha jól emlékszem, a kilencvenes évek közepén jártam ott utoljára, és forinttal fizettem az apatini sörért, mert akkoriban a dinár értéke a béka feneké alá zuhant. Ez volt egyben a legutolsó látogatásom is, mert a kocsmá az ezredforduló környékén megszűnt. Egy ideig vegyeskereskedés volt a helyén, majd festéküzlet, nemrég pedig végleg bezárták.

Zágonyi Ambrus

LENGYEL JÁNOS

Megmaradni magyarnak?

1990-ben érettségiztem, a beregszászi 4. számú Kossuth Lajos Középiskolában. Kárpátalja akkor még a szovjet birodalom része volt. Anyanyelvemen tanultam, mert családom azt szerette volna, ha megmaradok magyarnak. Akkoriban, ha valaki magyarul akart továbbtanulni, csak egy lehetősége volt: az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar filológia szaka. A továbbtanulásnak azonban olyan anyagi feltételei voltak, amelyek esetemben hiányoztak.

Ukrajna függetlenné válása után más szelek kezdtek fűjdogálni. Újra elővettem régen dédelgetett álmomat és nekivágtam a nagyvilágnak. 1994-ben érkeztem Magyarországra, azzal a céllal, hogy egy évi munkával megkeresem a tandíjat és a megélhetésemet biztosító összeget. Tanulni akartam, mégpedig történelmet. Magyarul, magyart. Is.

De a sors másképpen rendelkezett. Hirtelen én lettem az egyedüli kereső. Félárvaként nőttem fel, és akkor beteges édesanyám elvesztette munkahelyét. Ráadás-ként nagynénemet és unokahúgomat is támogatnom kellett. Az egy évre tervezett munkából így lett végül tíz, amit a magyarországi iparban dolgoztam le, napi tizenkét órában. Voltam kőműves, ács, vasszerelő, kubikos, bádogos, állványozó stb.

2003-ban próbáltam szerencsét az egyetemi felvételin. Történelem–kommunikáció szakon szerettem volna tanulni, de felmérve a tandíj jelentette anyagi terhet, maradt a történelem. Ösztöndíjra nem vagyok jogosult, mert történelem szakosként nem jár ösztöndíj, mondván, ilyen szak van a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskolán is. Pedig a kettő között nagy a különbség. Végül két helyre is felvettek: mind az ELTE, mind a Szegedi Egyetem történelem szakára. Az ELTE-n szerettem volna tanulni, de mivel nem kaptam kollégiumi férőhelyet, még egy évet halasztanom kellett.

Az egyetemet végül 2004-ben kezdtem el. Kollégiumi helyet a határon túli magyar diákoknak létesített Márton Áron Szakkollégiumban kaptam. A reformok címszó alatt végrehajtott megszorítások következtében azonban 2007 első felében a szakminisztérium elrendelte a Márton Áron Szakkollégium és a Balassi Intézet összevonását. Az új igazgató körlevele már sejtette a változások irányát. Ma már nem csak határon túli magyar diákok laknak az intézményben.

Említettem, hogy állami ösztöndíjra nem vagyok jogosult, viszont élhetek bizonyos lehetőségekkel. Az

ELTE-n elkülönítettek egy Szolidaritási Alapot, amely a rászoruló határon túli magyar diákokat hivatott támogatni. A Márton Áron Szakkollégiumnak is van egy Tamasz nevezetű pályázata hasonló céllal. Mindkét helyre minimum négyes átlaggal rendelkező diákok pályázhatnak. A támogatás összegét pontozásos rendszerrel döntenek el. Nekem is sikerült néhányszor sikeresen pályáznom. Emellett a Magyar Műveltség Szolgálatól is számíthatok anyagi támogatásra.

Korábban, ha egy határon túli diák sikeresen felvételizett valamelyik magyarországi felsőoktatási intézménybe, a hatóságok automatikusan megadták a tartózkodási engedélyt a képzési idő tartamára. Ma már nem így van, mert állítólag sokan visszaéltek vele. Most minden évben meg kell hosszabbítani az itt tartózkodásra feljogosító okmányt. Az iratok beszerzésének feltételei szinte hétről-hétre szigorodnak. 2007 tavaszától minden Magyarországon tartózkodó külföldinek, így az itt tanuló diákoknak is rendelkezniük kell teljes körű egészségügyi biztosítással, azaz a TAJ-szám kötelező. Eddig elég volt egy nyilatkozat, miszerint szükség esetén az illető a bankszámláján lévő összegből fedezi egészségügyi ellátását. Az állami ösztöndíjas diákoknak ez nem jelent plusz terhet, hiszen ingyen kiválthatják a tb-kártyát. Vagyis az intézkedés leginkább az ösztöndíjjal nem rendelkező és tandíjat fizető határon túli magyar diákokat érinti súlyosan. Ők az Országos Egészségügyi Pénztárral köthetnek önkéntes (önkéntesen kötelező) szerződést a tb-kártya megszerzése érdekében. A havi díj a mindenkori minimálbér harminc százaléka, de ez a díj sem jogosítja fel a diákot a teljes körű egészségügyi ellátásra, hiszen hat hónapon át történő, azaz több mint százhuszezer forint befizetése ellenében is csak az elsősegély költségeit fedezi a pénztár. A kiállított könyvecskét, amely a TAJ-kártyát helyettesíti, minden hónapban le kell pecsételtetni az OEP ügyfélfogadó irodájában.

A ma érvényes rendelkezések értelmében, ha valaki a tartózkodási engedélyt szeretné meghosszabbítani, be kell szereznie a tb-kártyát. Ekkor éri a meglepetés. Az Országos Egészségügyi Pénztár csak olyan külföldi állampolgárral köt szerződést, aki legalább hat hónapig érvényes tartózkodási engedéllyel rendelkezik. Akivel az egészségügyi pénztár nem hajlandó szerződést kötni, az elindulhat kilincselni a magánbiztosítóknál. A diáknak nincs sok választása. Biztosításra szüksége van, sürgősen. Még nagyobb anyagi terhet kell vállalnia. De vállalja, mert tanulni akar. Mert diplomát akar szerezni. Ha végre talál egy magánbiztosítót és az szerződést köt vele, még mindig nincs túl a nehezén. Mert ahhoz, hogy ez a szerződés érvényes legyen, szüksége van a TAJ-

számra. Abszurdum. Hiszen voltaképpen azért fordult a magánbiztosítóhoz, mert az OEP nem hajlandó tb-kártyát biztosítani a számára. Én szerencsére már túl vagyok ezen a procedúrán.

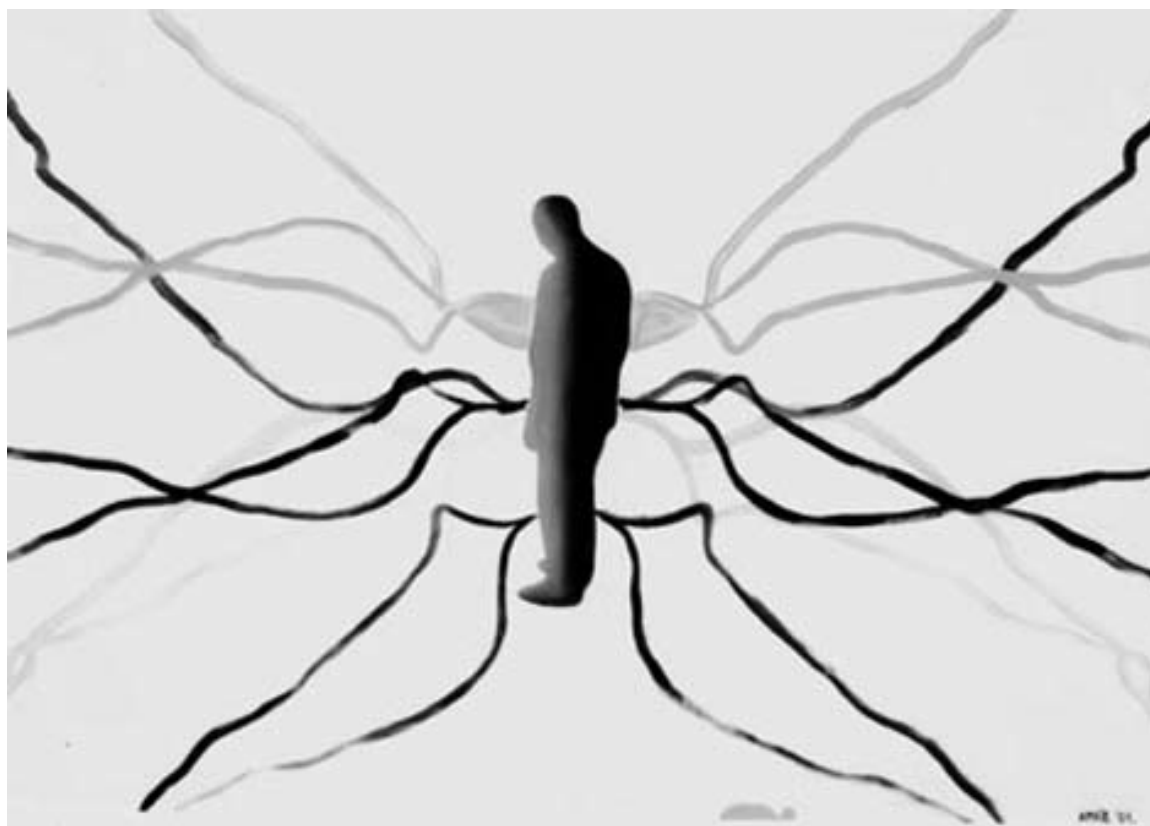
Tartózkodási engedélyt a Bevándorlási Hivatal irodáiban kell beszerezni, amelyek túlszűfoltak, bár az utóbbi időszakban történtek pozitív változások. A hivatal Budafoki út 60. alatti kirendeltségén például a szerdai nap kizárólag az egyetemistáké és a főiskolásoké. De így is megeshet, hogy az ügyintézés egy egész napot igénybe vesz. A hivatalnokok sokszor lekezelők, a túlterhelés fáradalmaitól mogorvák és barátságatlanok. Mintha az ügyfelek lennének minden bajuk forrásai. Ide kötélidegek kellene, mindkét fél számára.

Ezek az intézkedések persze minden Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárt érintenek. De az ösztöndíjjal nem rendelkező, tandíjat fizető, szerény anyagi helyzetben lévő családból származó határon túli magyar diákokat érintik a legsúlyosabban. A tandíj egy félévre lebontva kilencvenezer forintról indulva elérheti a több milliót, egyetemtól függően. Ehhez jönnek az utazási kiadások, a kollégiumi díj vagy az albérlet, a könyvtári bérlet, illetve a könyvek és egyéb taneszközök megvásárlásának költségei. Az élelmezést és a ruházódást szándékosan a végére hagytam, mert rajtuk lehet a leginkább spórolni. Akinek a szülei nem tudják fizetni a tanulmányok költségeit, az a tanulá-

mellett, sokszor az órák látogatása helyett, dolgozik, pályázatokat ír. A diákoknak éppen a tanulásra marad a legkevesebb idejük.

Nemrég felszólítást kaptam, hogy írassam át lecke-könyvemmet és beiratkozási lapomat. Ugyanis én az eredeti nevemen, Lengyel Jánosként iratkoztam be az egyetemre. De kiderült, hogy ez nem megfelelő, mert az én hivatalos nevem, ami az útlevelemben szerepel, az Ivan Lendyel.

Ha annak idején ukrán iskolát, ukrán egyetemet választottam, ma sokkal egyszerűbb az életem. Tudomásom szerint a magyar állam Kárpátalját illetően évente negyven diáknak biztosít ösztöndíjat. Mint már említettem, a történelem szak nem tartozik az ösztöndíjas kategóriába. Éppen ezért az is megfordult a fejemben, hogy kínai szakra kellett volna jelentkeznem, az biztosan ösztöndíjas. S egyébként is, ha hazamegyek, mit csináljak a magyar történelemtanári diplomámmal? Nem lesz rám szükség, mert az újabb ukrán tanügyi rendelkezések a magyar iskolahálózat felszámolását célozzák. Enyhén szólva is meglepő az ukrainai pápai nuncius intelme, amelyet a Kárpátalján szolgáló magyar ferenceseknek címzett: tanuljanak meg ukránul, a következő nemzedék már úgyis azon a nyelven fog beszélni. S úgy látom, a végső cél az anyaországban sem a korszerű műveltséggel és tudással felvértezett magyar nemzet jövőjének a biztosítása.

A szomorúság novellái

Ferdinándy György:
Csak egy nap a világ
Magyar Napló,
Írott Szó Alapítvány,
Bp., 2008.

Ferdinándy világa otthonos hely. Az életrajzi írások egymásutánjába lépésről lépésre „tanul” bele az olvasó, egy idő után már félmondatokból is érti, mire utal a szerző. *A Csak egy nap a világ* című kötet novellái ebbe a barátságos, jól felismerhető, ámbar feszült és melankolikus környezetbe kalauzolnak el minket, a gyűjtemény végére érve az is ismerni véli a szerzőt, akinek ez az első Ferdinándy-élménye. Életrajzinak mondom ezeket az írásokat, pedig a fogalom félrevezető: legtöbbször nem saját életének eseményei játsszák a főszerepet, hanem azok a személyek, akik ebben az életben valamilyen módon részt vettek. Az anya; a kövér dada, Böske; a Fehér Sas csapatának tagjai: Jóska, Frédi; a kis Bodobács; a Babó; a fekete Chica; Ludmilla, a delnő vagy éppen a san salvadori Indocumentado munkáscsapat: Meme, Pátó, Juan (a Képviselő), Compadre. De a főszereplők csak annyiban főbbek, hogy rajtuk keresztül mutatja be Ferdinándy önmagát és a világot. Amikor az emberekről beszél, saját felismeréseit, tapasztalatait, megjegyzéseit is a mondandóhoz fűzi. A kitérők legalább olyan fontosak, mint maga a fabula. Így mégis csak visszaérkeztünk az alkotóhoz. Az elbeszélő én mindig egyfajta ürügyként vesz elő egy-egy barátot, rokont, ismerőst: azért ír róluk, hogy elmondhassa mindazt, ami vele történt egykor, hogy bemutathassa lakhelyeit, a buszt, ahol kalauz volt, a Vércse utcát, a Vas Gereben utcát, párizsi szobáját, a tengeren túli életet (bár hol van a tengeren túl? Odaátról nézve – nyilván – itt), Floridát. Beszélhessen az Újvilágban évtizedekkel ezelőtt dívó sportszokásokról, értekezessen az ötvenes évek higiénijáról, az '56-ban elszakadt, megszakadt barátságokról. Ezek az események, illetve szereplők újra és újra feltűnnek az egyes írásokban, egyfajta körtáncot lejtenek az olvasó szeme előtt.

Ferdinándy alkotásmódjának jellemzője, hogy ugyanarra az élményre különböző elbeszéléseiben más és más nézőpontból tekint, így újabb aspektusát tárja fel. Az '56-os forradalom így válik az első ciklusban folyamatosan épülő történeté: minden kisebb részlet összeadódik, a tizenegy novella egyike sem kizárólagosan a forradalomról beszél, végül mégis kialakul egy sajátos összkép a történelmi eseményről. De ugyanígy alakul a kollégium, a „csapat”, vagy például a franciaországi események története is. Az egyes írások egymással is beszélgetnek,

kiegészítik egymást, más és más szemszögből tekintenek ugyanarra a személyre vagy eseményre.

Az elbeszélő életében központi jelentősége van az ötvenkét esztendővel ezelőtti októbernek, novembernek. 1956 állította fejre a történetmondó életét (természetesen nem feleltethető meg tökéletesen Ferdinándy György életrajzának a narrátor elbeszélése, ugyanakkor ebben a kötetben mégis szoros a kapcsolat élet és szöveg között). „A tanulmányút – ahogy akkor neveztem – egy kicsit hosszúra sikerült. Negyven éven át tanítottam a trópuson.” A kivándorlást több írásban is ezekkel a szavakkal fogalmazza meg. A törés ('56) állandóan visszatérő eleme az elbeszéléseknek. Az első ciklus az Előtte, a második az Utána történetek leírása, elmondása. Így válik a felkelés egyfajta vég- és kiindulóponttá is egyben, omega és alfa (ebben a sorrendben), amely tükröként működik: ha az elbeszélő belenéz, önmagát látja régi életében, és múltja eseményei a jelenben születnek újjá, válnak emlékezéssé. (A harmadik ciklus már elszakadt a forradalomtól, nem kap központi szerepet benne a felkelés.)

Ferdinándy prózája a rövid (sok esetben tö-) mondatok prózája. Szükszavú kijelentések sora alkotja a szövegeket. A szomorúság, a tragédia, a lemondás és az elmúlás fájdalma csak a sorok közül olvasható ki, a minimális megszólalások sűrítettsége érezteti őket, nem a szavak. „Akkor láttam őket utoljára. Vincétől, a fiamtól tudom, mi következett. Egyedül éltek, mint egész életükben. Most, hogy megöregedtek, nem látogatta őket senki sem.” Kopognak a mondatok, a szívszorító érzésekről nem beszél: ott feszülnek azok a tömör kijelentések között, a pontokban. Kevés szó és sűrű történet teszi feszültté és ezzel erőteljessé az írásokat. A ki nem mondott szomorúság (melankólia? lemondás? elmúlás?) szomorúbb a megfogalmazottnál.

Mert Ferdinándy *Csak egy nap a világa* az összeszorított száj mögött bujkáló bánat kötete. Miközben végignézegeti, válogatja emlékeit – mint a *Még mindig élsz?* című novella elbeszélője a lomtanánitáskor kitett papírokat, írásokat – mindig a visszahozhatatlanba, megváltoztathatatlanba ütközik. Elmúlt, és nem jön vissza, mondja ki újra és újra. Miközben végigéli ifjúságát, felnőttkorát és a meglett férfikort, miközben állandóan a múltba tekint, mindig falba ütközik: hiába minden, elmúlt, és ezen nem lehet változtatni. Ez a gyönyörű melankólia rokonítja Krúdyval, Máraival (nem véletlen, hogy éppen őket említi a kötet hátlapján); a „sírva vigad a magyar” közhelyét is erősíti ez a gyűjtemény. A rövid mondatok vigasztalan kijelentései ellentétezzék az események tragikus, mélyebb tartalmát. Ezt a formai eljárást az emlékezés szépsége és bánata tovább erősíti, végül a szövegek lezárása teszi végérvény-

nyessé és teljessé. Ferdinándy jellegzetes novella-zárásai a „szomorú szépség” mintapédái, a melankólia mindent átható szomorúsággá változik írásai végén. (Gondoltam arra is, hogy egymás mellé állítok több ilyen befejezést, de miért fosztanám meg a végigolvasás élményétől a Tisztelt Olvasót?) „Azelőtt gyakran álmotam az Óvilágról. A régi házról, a postaládáról a kertkapuban. Most elhalványulnak az álmok. Tudom már, hogy késő van, és hogy minden hiába. A kör bezárult, ezentúl végérvényesen itt maradok.” Öt mondatban egy teljes élet rabsága, kilátástalan ketrecbe zártsága.

*

Csak egy nap a világ, az egész kötetnek, és az első ciklusnak is a címe, amelynek témája az élet a forradalom előtt, történetek a szabadságharc előttiékről, a világról, mindarról, ami hátramaradt. Szökevény: így is nevezi magát az elbeszélő – és egy kisebb népvándorlás tagjait, akik elhagyták Magyarországot, és a nagyvilágba szóródtak szét. Emlékezés azokra, akik ott-hon maradtak, dolgokra, amelyek '56 előtt estek meg, emberekre, akiknek arca elhomályosult már az emlékezés ködében. Az anya, háborúban, háború után énekelt dalok, a Fehér Sas csapata, a snufákok (elsőévesek a kollégiumban, vagyis: „pockok”), gombfocicsapat, telefonok egy „réginek”, a kollégium, lány piros kabátban (vagy sapkában?), Ili asszony vesszőfutása (rendkívül feszült, fantasztikus ritmusú elbeszélés), egy leltár a Haltenberg családról, a gyermekkorról. És a forradalom, ami mindent megváltoztat. Ebben az ciklusban '56 végpont: ami utána volt, arra már nem érdemes szót fecsérelni. Elég egy két szó a trópusokról, elmúlt ötven esztendőről. Ami lényeges, az Előtte volt.

Balga szüzek, szól a második novellafüzér címe. Átmeneti élet a Rajna partján, Elzászban, ifjúkori szerelem Párizsban, a Babó, a „Kötéltáncos”, visszaérkezés a „francia asszonnyal” Szilasra, „a lány, akit szerettem”, Rios érkezése a szigetre, Chica, Castora, a válás, Ludmilla, a német Manfréd. Két színhelye az életnek, Franciaország és a trópusi sziget. (Ha jól em-

lékszem, Ferdinándy egyszer sem írja le a nevét, én miért tenném?) Új kezdések, próbálkozások, otthonkeresés és persze csalódások és kudarcok, de mindez csupán szüzsé, háttér. A lényeg az emlékezés, az „egykor volt” felelegetése. Az idegenbe szakadt viszontagságai, nők (barátnők inkább, mint szeretők), munka és az örökös visszagondolás az Itthonra, ami évtizedekig volt elzárva az elbeszélőtől.

Végül a harmadik elbeszélés-ciklus, a *Mozgó világ*. Élet Florida és a Sashegy között, a hontalanság, hazátlanság írásai ezek. „Mondjam meg, hogy nincs hová mennem? Se házam, se hazám?” Nem szerepjátszás ez, minden novellából süt a meg nem érkezett ember szomorúsága. Ebben a füzérben már nem csupán a forradalom előtti élet „múlt”, hanem a franciaországi, az újvilági is az. „Jorge! Újra hallom a régi nevemet.” Hiszen harminc évvel ezelőtti emlék már a jamaicai rum és a bennszülöttek egyeteme is. Párizsi kiruccanás egy fiúgyerekekkel, hazautazás néhány napra, levelezés az első és utolsó szerelemmel, Fondori, svájci lak, Vasárnap bácsi és

Mecsóta története, macskák, Everglades, san salvadori munkások és a felejtés fájdalma.

De hiába a különböző témák, Ferdinándy (csakúgy, mint Krúdy) örökké ugyanarról ír. Mi történt akkor, egykor, amikor fiatal volt. Amikor még történetek dolgok. Emlékezés régi időkre, elmúlt asszonyokra, nőkre, ismerősökre, barátokra, helyekre. És mindarra, amit ezekkel az emberekkel, helyekkel kapcsolatban az elbeszélő érzett. Rövid mondatok, feszes írások: „A dolgom viszont egyre rövidebbek. Annak idején szép, hosszú meséket írtam. Most pedig nem tudok összehozni egy négyflekkes karcolatot.” Végül pedig az elmúlás: a szomorúság, hogy minden elmúlik, hiába az emlékezés, nem térhet vissza senki és semmi. „Nem gondolok a jövőre. Néha, álmomban, előjön a múlt. A kétágú mandulafa virágzik. A tenispálya mellett, ott, ahol a kerti bútor. A mandula ritkás árnyéka alatt. Illatos, színes álom, olyan gyönyörű, hogy elsirom magam.”

Urbán Péter

Eb ura...? Szalay Károly:
Egy boldog életű
törpetacskó emlékiratai
Kairosz Kiadó, 2007.

Először is, legfontosabb (volna) az empátia. Érdekes módon azonban, míg egyeseknél ez a legtermészetesebb dolgok egyike, mások értetlenül állnak előtte: mi az, és hogyan működik egyáltalán? Megdöbbenő, hogy ennek hiányában az ember mennyire el lehet különülve-különítve a világtól. Mennyire önmagába zárulhat. Lehet bármily okos, tudhat annyi mindent – és mégsem ért semmit. Minthogy nem érzi, nem élheti át a világ emocionális lüktetésének fantasztikus összetettségét. Mit ér a steril tudás, ha érzéketlenség-gel párosul?

E bevezetés az „egyszerű” kis kutyaregény bemutatása elé azért kellett, mert pontosan erre épül az elbeszélés. Szalay Károly több műfajban alkotott jelentőset; Karinthy Frigyesről és Karinthy Ferencről írott monográfiái, a komikumról és szatíráról írt tanulmányai, korszakmonográfiái, így *A magyar szatíra száz éve*, *Humor és szatíra Mikszáth korában*, *Karikatúra és groteszk a magyar középkorban*, valamint filmtörténeti művei, *A geg nyomában*, *A filmkomikum anatómiája* és történelmi-társadalmi regényei, a *Szerelmes éveink*, *Párhuzamos viszonyok*, *Bikakolostor* bizonyítják, át tudja élni távoli társadalmak, különböző emberek mindennapjait. Fajsúlyos művei után akár komolytalannak tűnhetne legújabb kötete; csak hogy nem az. Beleéli magát egy kutya – általa elképzelt – személyiségébe, átadva magát a lehetőségnek, hogy annak a másiknak (s általában *egy másiknak*) a szemszögéből kísérelje meg nézni a világot. Nem gondolhatjuk komolyan, hogy ember és ember között könnyebb, egyértelműbb volna a kommunikáció, mint az emberen kívüli világ képviselőivel. Egymás megértésének szempontjából nincs nagy különbség az élők között, s ezen nem segít az emberiség „közös” nyelve sem.

A kutya családfájának, küllemének pontos leírása után kibontakozik a tucatból az egyed, az egyedből az egyéniség. Hogyan lesz a merev hivatalossággal az Újpest City Anita nevet viselő „valakiből” Maci, majd Mancsi. Akiről ugyan elképzelhető, hogy ellenvéleményt jelentene be, ha tehetné, talán mást mondana, mint amit gazdája a „szájába” ad, egy dolog azonban biztosra vehető: teljesebbé tették egymás életét, együtt osztoznak a többé-kevésbé mindenkinek kijutó viszontagságokban, együtt élik át, ami valamennyi lény sorsában közös. Az egyetemes igazság-

talanságot és kiszolgáltatottságot, ami talán valamennyi élőlényt megérint, de amit legalábbis minden értelmesebb közülük fel(és el)ismer. Mégsem találkozunk a kötetben az érzélgősségnek akárcsak megközelítésével sem; az író ezt a csapdát ügyesen kikerüli azzal, hogy biztos kézzel tartja egyensúlyban az érzelmi-értelmi szférát.

Miért lepődnénk meg, hogy a kutyus véleménye az emberekről – emberszabású: „Észrevettem, hogy a kétlábúak sémákban gondolkodnak, és közhelyekben fejezik ki magukat.” De hatásosan tenni ellene még akkor is nehezen vagyunk képesek, ha – igen ritkán – ráeszmélünk és tudatosan igyekszünk elkerülni. Vagy: „A kétlábú gondolkodás legfőbb hibája a megfontolatlan általánosítás.” Igen, ezt is tudjuk. És mégis... Mancsi természetesen nincs kibékülve a vele együtt élő macska egyes tulajdonságaival sem, de ez a kritika éppúgy nem gátolja a (viszonylagos) békés együttélést, ahogy az emberekhez fűződő kapcsolatában sem zavarja. S miután Mancsi élete végéhez ér, a tizenöt együtt töltött év után már Cömi cica emlékezését olvashatjuk a könyv utolsó lapjain. De szerephez jutnak egerek is; furcsa módon számomra a kötet legmegrendítőbb lapjai hozzájuk kapcsolódnak. Az egészséges igazságérzettel bíró ember alapvető erkölcsi normája számára felháborítóan megmagyarázhatatlanul és elfogadhatatlanul értesülhetünk egy kisegér hosszadalmas haláltusájáról Mancsi tolmácsolásában. E mindennapi „mellékes” epizódból a legtöbb ember számára észrevétlen, szóra sem érdemes tucatügyből a remek leírás révén elementáris hatású, felzaklató és messzire mutató figyelmeztetés válik.

Persze korántsem kizárólag magasröptű elmélkedésekkel találkozhatunk; Mancsi olykor úgy pletykálgat az emberekről, ahogyan ők szoktak egymásról s a világ dolgairól. Az író-gazdi a kutya látásmódján keresztül sem idealizálja saját szerepét; nem titkolja vehemens természetét, nem szépíti szangvinikus megnyilvánulásait. Az emberek és állatok által egyaránt átélt betegségek, szerelmek, kalandok, megpróbáltatások, a közös élet kis és nagy eseményei végül emlékekké válva csendes számvetéssé szelídülnek. „Hosszú életem tapasztalata szerint önmagukban a dolgok nem jók vagy rosszak. A körülmények teszik azzá őket... Ha életem alkonyán, most, amidőn visszaemlékezéseimet írom, azt kérdeznék meg valaki, mi tett boldoggá, azt válaszolnám, az, hogy rajongva szerethettem gazdáimat. Vagyis boldogságom forrása önmagamban keresendő.”

Wutka Tamás

**A történet
megszelídítése** Bene Zoltán:
Év-könyv
Tiszatáj Könyvek,
Szeged, 2007.

Utcámban húzzák épp a harangot, ahogy Nagyszegen is húzzák, csak hogy nem *meg*, hanem *el*. El bizony, mert így rendeli utolsó leheletével „öt magzatának” Perey Agamemnón. „Azt a harangot, amelyet a szabadságharc után öntöttek Gábor Áron egyik ágyújából, azt a harangot, amelyet fegyver korában Perey Agamemnón sütött el utoljára”. A végakarát szent, s ameddig nem nyer meghallgatást, az elhunyt szelleme kísértetként közötünk lebeg – vagy áttetszőségében maga húzza áhított harangját, lába előtt a halotti torra levágott Sóhaj malac túlvilágról idelengő látomásával. Akárcsak most városomban, Nagyszegen is épp esik, mikor Jámbor Géza, azaz „Jámborné Talpas Erzsók Géza névre keresztelt egyetlen fia”, a későbbi tanító, szexuális felvilágosító és helytörténész szerelmi kalandja kezdetét veszi. Előbb Perey Helén kuvasza dönti felhevülten a sárba, majd a nevezett hölgy személyesen kér bebocsáttatást életébe, a maga határozott módján: „hazakísérem én magát. És többé nem is jövök el magától.” Utcámban is összebújnak a szerelemesek egy árnyékos, rejtett padon, amint Perey Jázon és Gatter Eszter május havában, képzeletük „labirintusában”, s titkos légyottjuk pillanatán a „jácint illata borítja be egész Nagyszeget”. A szerelem és a boldog vég azonban nem egyesülhet mindig. Épp ma halottam: szerelemféléstől megfojtottak egy lányt: pont mint a szerencsétlen Albert Júliát, a „Magyarországi Hülyék Második Ápoló- és Nevelőintézetének” jobb sorsra érdemes ápolónőjét, Perey Leonidász reménybeli aráját. A hullaszállító szekéren kötött ki ő is (javában a boldog vég előtt), hogy aztán Kapa Ferkó, a gondos sírásó majdan földet hintsen rá.

Efféle különös, olykor bizarr humorral átszótt történetek világa ez a Nagyszeg. Furcsa, de mégsem idegen tőlünk. Mintha épp a szomszédos falu lenne, ahonnan még átérnek hozzánk a pletykák – s mire átérnek, új alakot nyernek: olyan emberekről, világról beszélnek, ahol minden megtörténhet. Babonaságokat suttognak, sőtét titkokat sejtetnek, elhítetik velünk a nemlétezőt. – Miközben nem vesszük észre: azok az *idegenek, mások* mennyire hasonlítanak hozzánk. A képzeletbeli települést, amelybe Bene Zoltán könyvét lapozva bepillantást nyerünk, az egymással lazán összefüggő történetek fanyarsága s a szerző mesélő kedve teszi számunkra élővé. Ezáltal válnak e hihetetlen kalandok mégis hihetővé, melyekből az *Év-könyv*ben a tizenkét naptári

hónap mindegyikére jut egy-egy. Szereplőiről teljes képet akkor kapunk, ha a tizenkét hónap mindegyikét végigjárjuk, össze-összefonódó sorsuk mozaikdarabjaiból életük, jellemük lapról lapra rajzolódik ki. Beszédés nevük azonban (akár sorsuk elébe kerekedve is) sokat elárul: Bivaly Károly, a mézszáros és böllér, Létra Menyhért, az önkéntes tűzoltók parancsnoka, Kapa Ferkó, a sírásó, Ugró István, a polgármester, vagy a messziről hazatérő Kelet Ernő. A mesék otthona, a történelem valós pillanataival keveredik: a hely a fantázia szüleménye, az idő azonban nagyon is konkrét – az 1900-es évek elején, az első világháború éveiben járunk. A „háború szaga” belengi az utcákat, házakat, „egy-egy kis fuvallatnyit mindenki hazavisz belőle” a ruháján vagy a „szíve üregében”.

Bene Zoltán, amint könyvének kurta fülszövegéből kiderül, a harmincas éveiben jár, s immár ötödik kötetét tartja kezében az olvasó. A prózairás mai útvesztőjében biztos helyet találnia még így sem lesz könnyű. S ha nem, hát azért, mert a könnyű prédát jelentő szavakat mint alkalmi ékszert vagy épp olcsó bizsut használó, semmiből is várat építgetni akarók közhelyes ügyeskedése nem az ő terepe. A súlyos mondatok terheivel megrakott szekér bakján sem ő ül. Vadászterülete sokkal inkább a bozotos, egy-egy titokzatosnak ígérkező, elkerített, elhagyatott kert. Vagyis a történet maga, annak birtokbavétele, megszelídítése, az itt-ott elburjánzó gaz lenyírása s a friss, jószagú fű ápolása, életben tartása. A történet, amit – mint augusztus havában írja – megkísérel „kihámozni az emlékezet és a feledés által közösen föléhalmozott, korhatag rétegek alól”. – Ami tehát a szerzői fantázia által átítatva is egyfajta emlékezés, mélyre ásás: önmagunkban. De mélyre ásás ugyanakkor az irodalom kollektív múltjában is – a hagyományok ápolása, vagy sokkal inkább: magunkévá tétele. Ugyanakkor az egyetlen menekülési út, a közhelyességé vált *nincs új a nap alatt* szelleméből. Az egyetlen új pedig a *máshogy*, méghozzá az említett kert ápolása közben: kezünk munkája nyomán, ahogy megismételhetetlen illatú, formájú, színű növények teremnek. Érzésem szerint Bene Zoltán még munkálkodik kertjének megszelídítésén – prózájának megmetszésén épp úgy, mint felnevelésén. A tudatosság – miszerint az olló a kertész féltett kincse, nemes szerzőszám, s jó, ha óvatosan bánik vele – talán nem kerül el. Hiszen kertje akkor lesz belakható, ha nem hagyja elburjánzani, miközben éledő hajtásaira is gondos figyelemmel ügyel.

Rózsássy Barbara

Jutalomjáték Kőszeghy Péter:
Balassi Bálint.
Magyar Alkibiadész
Balassi Kiadó, Bp., 2008.

Ritkán adatik meg, hogy egy irodalomtörténésznek igazi jutalomjátéka legyen: kedvenc témájáról annyit és úgy írhasson, amint kedve telik. Kőszeghy Péter, a hazai Balassi-kutatás kiemelkedő kutatója számos tanulmányt írt a költőről, több szövegkiadást készített a verseiből, és saját könyvkiadóját is a XVI. századi költőről nevezte el. Egy egész irodalomtörténeti élet tapasztalatát foglalhatta össze egy olyan könyvben, amelynek paramétereit – terjedelmét, irányát, műfaját, stílusát, szerkezetét – önmaga határozhatta meg. Nagyon fontos körülmény ez napjainkban, amikor az irodalomtörténeti szakma küzd azért, hogy megtalálja a megfelelő megszólalási formát, műfajt ahhoz, hogy a közönséget újból meghódítsa a magyar irodalomtörténet számára. Néhány éve úgy tűnt, hogy egy új, a neopozitivizmust erősen kritizáló elméleti irányzat következtében a szerzői monográfia műfaja a háttérbe szorul, netán ki is hal, de a tavalyi év Petőfi-monográfiája Kerényi Ferenc tollából és a most recenzálandó kötet bizonyítja, hogy tanúi lehetünk az életrajzi alapú szerzői monográfiák reneszánszának. Ezért is külön örülök, hogy Kőszeghy ezt a műfajt választotta. A szövegformálást is szerencsésen úgy alakította, hogy az leginkább megfelelően belső alkatának: olyan filozófus irodalomtörténetet írt, amelynek irányultságát a józan, hétköznapi ész határozza meg, amely nem akarja tudományos kódokba burkolni kérdéseit, s ezért azokra így sokkal pontosabb válasz adható. E szövegalkítási szándékból következően a könyv két síkját választhatjuk szét, az aprólékos filológiai bogarászás eredményeit tartalmazó lapalji jegyzetek világát, és az anekdotázó, mesélő hangnem derűjét, amely a főszöveg stílusát teszi az élőbeszédhez hasonlóvá.

A könyv kiindulópontja az, hogy az elmúlt négy száz évben, de különösen 1874, a Balassa-kódex felfedezése óta irodalomtörténetünk köztudatában egy sajátos – mitológiai szerkezetű – narratíva alakult ki Balassi Bálintról, s ezt az egymást követő tudósok csak átszínezgették saját ízlésük szerint, de komoly filológiai vizsgálatnak nem vetették alá. Ide tartozik, hogy irodalmáraink az elmúlt másfél évszázadban a nemzeti kulturális örökség megismerését és megteremtését egyszerre tűzték ki célul, ezért az olvasott szépirodalmi művek tapasztalatát és a vizsgált források tanulságait vegyítették. Sok esetben a költői-fikciós művek jelentéstartomá-

nyait minden különösebb óvatosság nélkül kopírozták az életrajzi adatok közé és fordítva, az életrajzi adatokkal értelmeztek, magyarítottak műveket. Ennek következtében egyes műveknek túlzottan didaktikus vagy ideologikus értelmezése született, míg a másik oldalról egyes szerzők életét a műveikben olvasható eszmékkel, tanulságokkal igyekeztek kifényezni. Kőszeghy éppen ezzel a mára már kevésbé tartható hagyománnyal számol le. Élesen kettéválasztja a történeti módszerekkel feltárható és rekonstruálható tudásunkat Balassi Bálintról, a XVI. századi emberről, és azt az ismeretanyagotól, amely az egykor élt költő szövegszerűen ránk maradt műveinek értelmezéséből származik.

A kezemben tartott könyv a monográfia első, életrajzi kötete, amely a személy történetével foglalkozik, s finoman árnyalt tónusokkal rajzol köré társadalomtörténeti kontextust. A feltérképezés és az elmesélés módszerére igen jellemző, hogy a kötet majd egyharmadát az apa, Balassa János viszontagságos ügyei töltik ki. Ezek olvasása közben fedezhetjük fel azokat a társadalomtörténeti összefüggéseket, amelyek meghatározhatták egy XVI. századi előkelő nemesifjú világszemléletét, magatartásformáját, a tudáshoz, műveltséghez való viszonyát, életstratégiáját. E hosszabb felvezető fejezetek azért fontosak, mert így mi, „laikus” olvasók is jobban eligazodunk azon választási lehetőségek között, amelyek Balassi Bálint előtt is feltárulkoztak, amikor apja halála után visszatért Lengyelországból, és át kellett vennie mindazt az örökséget – birtokot, nevet, rangot, szokásformákat – amelyek reámaradtak. Szerencsénkre Kőszeghy nem gondolja, hogy ő birtokolja a kizárólagos igazságot, hanem olyan állításokat fogalmaz, amelyekben a feltáruló lehetőségek körvonalait ragadja meg. A múltat rekonstruálni sosem lehet, de lehetséges, hogy magunkat beleképzeljük egy, a régihez hasonló helyzetbe, s megvizsgáljuk azt, hogy elődeink döntéseivel mennyiben tudunk azonosulni, illetve mennyiben tudjuk megérteni-megmagyarázni azokat.

Ez a nézőpont interdiszciplináris látásmódot és szer-teágazó tudást követel meg, hiszen a kérdések, kihívások az élet minden területén jelentkeztek, a birtokperrektől a szolgálatvállaláson keresztül a jó házasságkötések ígéretén át az egyes katonai portyák elhatározásáig vagy akár az olyan szerencsétlen vállalkozásokig, mint a sárospataki vár elfoglalása. A Balassi család birtokmegosztásának jogi kontextusait, a törvényeket és precedenseket ugyanúgy ismerni kell ehhez, mint a porta–Erdély–Bécs háromszög diplomáciai kommunikációs csatornáinak útvesztőit, és hasonlóképpen tájékozottnak kell lenni a korabeli végvári katonaság ellá-

tási rendszerének működése, a megszerzhető bevételek értéke, az egyes jövedelmek tartóssága tekintetében is. A szerző a Balassihoz közelebből és távolabbról kapcsolódó adatokat a teljesség igényével rendezte össze, s ha nem is használt fel minden apró részletet, de nagyon megalapozott és hiteles képet kapunk a korszakról és a benne élő emberekről.

Az ismerhető filológiai adatokra koncentráló, azokból építkező elemzés hatásosan hívja fel figyelmünket arra, hogy az egykor élt személy „történetét” és a műveiben létező – más szóval az adott műcsoporthoz kapcsolt szerzői név mögé képzelt – szerző „történetét” ne keverjük egymással. Nagyon tanulságos ez például a Losonczy Annához fűződő kapcsolat tárgyalásakor. Szilády Árontól kezdve Eckhardt Sándorig az irodalomtörténészek némi regényírói vénával – de legalábbis az ihlettől – megáldva kerekítették széppé Bálint és Anna 1578-as egri megismerkedésének és lángoló egymásra találásának történetét. Amelyre nemhogy nincs filológiai adat, de a fellelhető források alapján arra következtethetünk, hogy ők ketten 1578-ban nem is találkoztak egymással. A nagyciklus első verseiből kiolvasható nagy szerelmi „egymásra borulás” csak a fantázia és a szerzői intenció utólagos terméke, amely természetesen nem von le semmit a versek értékéből, Balassi lírai teljesítményéből, de nem is szabad megtevesszen bennünket az életrajz vonatkozásában.

Az izgalmas, fordulatokban bővelkedő élet elbeszélése közben Kőszeghy folyamatosan összefoglalja a szakirodalom korábbi álláspontját az adott kérdésben, illetve kiemeli az egymással ellentétes nézetek közti eltéréseket. Hosszú jegyzetben felsorolást közöl például arról, hogy az *Euryalus és Lucretia* című drámát kik tartották Balassi művének, és kik nem. (186.) Nagyon rokonszenves vonás mindeközben az a kritikai magatartás, ahogy a szerző saját korábbi állításaihoz, nézeteihez viszonyul. Nem gondolja téziseit megváltoztathatatlannak, például éppen itt, a Losonczy Anna-történet során is elismeri, hogy ő máshogy is vélekedett és írt erről, de immár a források alapos áttanulmányozása után megváltoztatta véleményét: „én sem gondoltam másképp. Holott sokkal valószínűbb, ma már úgy vélem: bizonyos a fordított út: Balassi alakította életét a komédia szerint, ettől a nagy hasonlóság. Persze csak a fikcióbéli, a versekkel elmondható életét, az egyéb életadatokon utólag már nem változtathatott. A Losonczy Annával való szerelem kezdetét nem 1578-ra, hanem 1588-ra kell datálnunk, vagy ha nem is a szerelemét (amelyről mit sem tudhatunk), de legalábbis a házassági szándékát.” (198.) A könyv értelmezései közül hiteles volt számomra Balassi katolizálásának és

az ezzel párhuzamosan, illetve ez után végbemenő lelki folyamat bemutatása, a házassága elismertetését kívánó formális procedúrától egészen a jezsuiták számára készített Campianus-fordításig.

Balassi mint első költőnk mindig kiemelten fontos szerző volt a középiskolai oktatásban, a nyolcvanas évek közepén a Szegedy-Maszák–Veres tankönyv idején nagy újdonságnak számított, hogy az akkor még friss szaktudományos eredménynek számító 3×33+1 versből álló kötetkonceptiót Horváth Iván beemelte az új tankönyvbe, s innentől diákok több generációja tanulta meg ezt. Azóta ennek a hipotézisnek az alapjai meginogtak, maga Horváth Iván is a 2×33-as szerkezetet látja inkább igazolhatónak, a diákok jó része azonban még mindig ismételteti a számmisztikai elemeket magába foglaló elképzelést. Nem tudom, eme új Balassi-könyvnek az eredményei mikor és milyen úton épülnek be a középiskolások tudásába, de minél előbbi hasznosításuk kívánatos volna, mint ahogy annak a módszernek az átvétele is, amely az irodalmi alkotások világát és a szerzők személyének társadalomtörténetileg feltárható világát elválasztja egymástól. E szempontból is különösen izgalmas lesz a második kötet, a *Magyar Amphion*, amelyben Balassi költészetéről, forrásairól, verseinek korabeli és későbbi értelmezéseiről lesz szó, egyszerűen mindarról, amiért mi, a kései utódok szeretjük őt. Mert amint a *Magyar Alkibiadész* összegző epilógusában nagyon markánsan kiemeli a szerző: Balassi nem volt sikeres ember, karrierje még ifjúkorában megtört. Nem volt katonának való, legalábbis abban a rangban, amire egész életében vágyott. Nehéz, indulatos, semmit nem felejtő természete nehezen elviselhetővé tették. Ám csodálatosan szép, lélekkel gazdag verseit már a kortársak is kedvelték, másolták – és hagyományozták a későbbi koroknak.

A könyv barátságos hangulatát a sok, szépen válogatott illusztráció is segíti. Az utolsó oldalakon a felhasznált és utalt irodalom komoly bibliográfiáját böngészhetjük, amelyben bőven megtalálhatók a legutóbbi két-három év vonatkozó szakcikkei, könyvei. Az új Balassi-monográfia nagyon szerethető könyv. Egyrészt Kőszeghy közvetlen stílusa – mintha végig egy Balassi-szemináriumán ülnék, csak éppen ő tartaná az összes referátumot – izgalmassá és olvasmányossá teszi a könyvet, másrészt a sok jegyzettel és lapalji kitérével megadja mind a laikus, mind a tudós olvasóknak a lehetőséget, hogy számba vegyék, megismerjék a szakirodalomban napjainkra felhalmozódott tudást az egykor élt magyar Alkibiadészről: Balassi Bálintról.

Thimár Attila

Cselekvő igényű elkötelezettség

Görömbei András:
Azonosságtudat, nemzet,
irodalom
Nap Kiadó, Bp., 2008.

A Prima Primissima Díj átadásán Csoóri Sándor mondatai felzúdulást keltve hullámoztak végig a termen. Felhőtlen ünneplésre gyűltek össze a nagyestélyik és a szmokingok, ehelyett lesújtó kultúrkritikával szembesültek: „soha ennyi iskolát végzett és tanult ember nem élt a világon, mint ma, és még soha se volt olyan szánivalóan alacsony az emberség szellemi élete, mint korunkban”. Ezt Görömbei András is írhatta volna, hiszen legújabb esszéit és tanulmányait felölelő kötetének hangütése feloldhatatlanul keserű. Mi miatt látja kétségbeejtőnek a kortárs irodalmat a tudós, honnan ered, miből táplálkozik írásainak tragikus kicsengése? Az irodalmi világtrendek széles látókörű szakértői és a magyar valutában fizetett bértollnokok sokszor, sok helyütt papírra vetették válaszaikat.

Aligha volna okom bármelyikükről rosszindulatot feltételezni, ezért bizvást fogalmazhatok úgy, hogy nem *félremagyarázásait*, csupán *félreértéseiket* teszem helyre. Talán mégiscsak Csoórinak kell igazat adnunk a szellemi élet szánivalóan alacsony mivoltában, hogy annyian nehezen birkóznak meg Görömbei tisztán sugárzó, bölcsen összegző, axiomatikus stílusával. Az irodalomtörténész pesszimizmusát a következő tényezőkre szokásuk visszavezetni: 1. A szerző nem érti, hogy a rendszerváltás nem az irodalom *jelentőségét* értékelte le, csupán szembesített azzal, hogy az irodalom önértékének semmi köze a nemzeti azonosságtudathoz. Egy mű önmagában jelent valamit az aktuális értelmezőnek, de nem a politikai közösségnek. 2. A szerző nem látja be, hogy az általa preferált *képviselői líra* a szellemi önkény megtestesítője, mert a politikai közösség akarátának egyedül érvényes letéteményeseként azonosítja magát. 3. Görömbei azért viseltetik ellenszenvvel a demokrácia és a szólásszabadság értékeivel szemben, mert a (korábban *csak* egységesnek *hitt*) politikai elit sokszínűsége nyilvánvalóvá vált, így az olyan fogalmak is, mint a nemzet vagy az erkölcs nem tulajdoníthatók többé a mű inherens tartalmi kérdésének, csak az olvasó ideológiájától függnék.

Hogy cáfoljam mindezeket, vizsgáljuk meg, a kötet írásai alapján milyen viszonyban van egymással *nemzet*, *erkölcs* és *irodalom*. Görömbei a mű személyiség- és közösségformáló igényét szinoptikusnak látja, vagyis ha az alkotás *őszinte* (lásd „a művészet erkölcsi föltétele az őszinteség” – Ágh István), akkor és csak akkor léptetheti működésbe az *igazságot* (Heidegger), ami a tapasztalót megváltoztató *tapasztalattá* válik az olvasóban. A *jó mű*

megteremti a *jó olvasót*, kialakítja saját értelmezői közösségét, nemzetét. Görömbei számára tehát a mű nem objektum, az értelmező pedig nem szubjektum, ezek – a fenomenológia és a gadameri hermeneutika mechanizmusai szerint – egymásra folytonosan visszahatnak (hermeneutikai kör), az objektum is szubjektum és a szubjektum is objektum. Szó sincsen arról, hogy a költő az olvasók „megbízottjaként” járna el, vagy hogy az irodalmi alkotások az értelmező ideológiai megfontolásai alapján határoznák meg a nemzetet, és az olvasó ezzel egyúttal le is fokozná őket, mert (teleologikusan) öncéljaira sajátítaná ki. Az, hogy „a művekben létrehozott igazságok pedig még mindig teret kértek maguknak a műveken kívül is” (Csoóri), nem jelenti a költő, sem az értelmező önkényét. Görömbei nem állít a költészet *fölebe* történelmi (nép, nemzet), szociológiai (osztály) vagy jogi (állam) fogalmakat. Sőt, határozottan a művészet autonómiáját hirdeti: „[a] művészet autonómiája azt is jelenti, hogy ha az alkotót nemzeti közösségének sorsa izgatja, akkor arról kell vallania, azzal kell szembesülnie”.

De hogyan működik valójában irodalom és nemzet kapcsolata? Görömbei hosszan, alkotók egész során keresztül bizonyítja, hogy a nemzeti felelősségtudat nemcsak „összöntöző” irodalmunk egyik fő vonulatának, de „irodalmunk időről időre nyilvánvalóvá tette azt, hogy a nemzetet átértékelése, megtisztítása, kitágítása, humanizálása, szociális és morális értékekkel való telítése létfeltétele a nemzetnek”. Vagyis az irodalom a nemzetet egyik fő alakítója. Két oldalról támadható ez a tézis. Egyfelől a nemzet kategóriáját éri gyakran kritika, mondván, a „posztnemzeti állapot” idejémműlttá teszi, és annak korszerűtlenné nyilvánítása egyszersmind szükséges feltétele a demokratikus társadalom kialakulásának, a nyilvánosság plurális szerkezetváltozásának. Másfelől, ha a nemzet fogalmát el is fogadják, sokan a morálfilozófia szeparabilitási tézisének esnek áldozatául: a nemzetet *tartalma* (a *renani meghatározás* értelmében: „emlékek gazdag örökségének közös birtoklása, [...] a jelenlegi megegyezés, vágy arra, hogy közösen éljünk, annak szándéka, hogy a továbbiakban is kamatoztassuk az osztatlanul kapott örökséget”) cseppfolyós erkölcsi kérdés, melyet csak a jogállami kötöttségek gátolnak, ezért túl bizonytalan ahhoz, hogy cselekedeteinknek indokot szolgáltatson. Az irodalmi *értékítéletet* pedig az esztétika szférájába utalják, mintha ezáltal fölösleges tehertől szabadulhatna, sőt szabadulna is. Aztán sietve hozzáteszik, hogy a jogállam is akkor működik jól, ha elrekeszti magát a tartalmi-erkölcsi tételektől.

Görömbei társadalomképe távol áll az „esszencializmus fanatizmusától” (l. Rortynál) és a „társadalmi mérnökösödéstől” (l. Hayeknél), de ugyanekkora distanciát tart a szociális világ szétdaraboltságába belenyugvó, a társa-

dalmat véletlenszerű folyamatokból konstituáló elméletek-től, melyek szerint az nem más, mint *politikai intézmény-közösség*, az egyéni érdekek eredője. A liberális modellek hisznek ugyan a társadalom organikus fejlődésében, ám annak erkölcsi alapjait leszűkítik az individuum boldogulását lehetővé tevő ésszerűségi posztulátumokra. A „nyílt társadalom” nem *közös célok* elérése érdekében vezetett *közös vállalkozás* szerintük, hanem egyéni célok, ad hoc szerveződő csoportok, szakmák, szakzsargonok képviselte értékek küzdelme, melyet csupán formális-technikai szabályok szorítanak keretek közé. Ez az oka annak, hogy a nemzet fogalmával nem tudnak mit kezdeni. Görömbei ennek éppen az ellenkezőjét vallja, és pozitív kortárs példákkal is bizonyítja, hogy az irodalom a „nemzet lelkiismerete” lehetne a demokráciában is. Nem véletlenül tartja szellemi elődjének Horváth Jánost és eszményét, a „nemzeti klasszicizmust”. Görömbei társadalomfilozófiája is *klasszicista*, hiszen legfőbb elemei: 1. az erkölcsi konstruktivizmus és a törekvés-erkölcs, valamint 2. az erős hit az egységes „társadalmi nomosban”(Cover), mint ami a társadalom kötélya, a folytonosan megújuló állandóság biztosítója. Ezt a magyar történelemben mindenkor az irodalmi hagyomány jelenítette meg, és nem az a baj, hogy az irodalom elveszítette vezető szerepét, hanem az, hogy amit a *helyébe* képzelünk (ti. a demokratikus intézményrendszer), nem váltja föl őt álló, „virrasztó magatartásban”, nem tölti be funkcióit. Attól, hogy az irodalom a Kádár-rendszerben még ellátta a társadalmi nomos – alábbiakban kibontott – biztosításának szerepkörét, ez nem jelenti az ancien régime „visszasírását”. Ahogyan az irodalom – kétségtelenül – hatalmi potenciáljának kívánatos volta sem a választott politikusok lecserélését jelenti önkényeskedő írókra, nem az *írók hatalmát*, hanem az irodalomét, mely alighanem az egyetlen erőszakmentes hatalomgyakorló. Nem az a jó irodalom, ami erkölcsös, hanem az az erkölcsös irodalom, ami jó.

De mit is értek a társadalmi nomoson és erkölcsi konstruktivizmuson? Nagy Tamás jogfilozófus disszertációjában azt bizonyítja, hogy az antebellum Amerikája irodalom és jog kölcsönhatásában szerveződött politikai közösséggé az alkotmány égisze alatt. Nagy idézi Robert Covert: „A jog intézményeinek vagy előírásainak semmilyen készlete sem létezhet azoktól a narratíváktól függetlenül, amelyek meghatározzák és jelentéssel töltik meg. *Mert minden alkotmányhoz tartozik egy eposz, és minden tízparancsolathoz egy szentírás.* Amint azoknak az elbeszéléseknek a kontextusában értjük meg a jogot, amelyek jelentéssel töltik meg, az már nem egyszerűen egy betartandó szabályrendszer, hanem egy világ, amelyben élünk. Ebben a normatív világban jog és narratíva szétválaszthatatlanul

összefüggnek (kiemelés tőlem – F. M.)” A magyar történelemben a rendszerváltásig az irodalom *konstruálta* a társadalom normatív univerzumát, ahogyan az amerikai alkotmányozás időszakában is. Akkor és ott a klasszicizmus stílusjegyei és a republikanizmus eszmevilága forrt össze. Mindkettő középpontjában – csakúgy, mint az irodalomtudós Görömbei felfogásában – az elkötelezetten cselekvő polgár erénye áll (I. Kölcsey). Görömbei irodalomszemléletében a legfőbb erények az írói őszinteség és a hűség a magyar kultúra hagyományához. Kétségtelen, hogy a társadalmakat leíró elméletek vagy abban hisznek, hogy a közösség az önérdekek érvényesítésének esélyegyenlőségi elvéből keletkezik, vagy pedig abban, hogy intézményesül valahol egy hatalmi centrum – ha tetszik: jelentés –, mely összetartja a polgárokat. Előbbi túlértékeli a formák, rítusok, doktrinák szerepét, utóbbi nagyobb hangsúllyal vet számot az organikus átrendeződések vezérlő géniuszaival, elvek helyett az egyéni látásmóddal. Mindkettő nagyra tartja ugyan a szabadságot és az egyenlőséget, ám az utóbbi az egyéni cselekvéseken túl az individuum felelősségét sem becsüli alá. Ha csupán egy vázszerkezet abroncsolja a társadalmat, vagy mindenki felelős különbség nélkül, vagy senki sem az. Valójában a váz a felelős, és mivel annak összetákolásában („a társadalmi szerződés megkötésében”) pro forma mindnyájan részt vettünk, sőt, a részvétel mikéntje és arányai réges-rég rekonstruálhatatlanok, a felelősség nem kérdéses többé: egyszerűen értelmetlen firtatni.

Mi köze ennek az irodalomhoz? Görömbei konzervatív társadalomfilozófiája, és azzal együtt az általa preferált alkotók művészi színvonala könnyen kikezdehető, ha szemléletének alapjait ássák alá. Hogy is lehetne kimagasló költő Nagy Gáspár, ha efféle ódon, narodnyik, antidemokratikus irodalomtörténeti felfogás emeli piedesztálra? Na de ki hiszi azt, hogy a demokratikus jogállami normák önműködőek, s nincsen szükség olyan értéktartalomra (az „értékes valóságra”), mely kitölti a kereteit? Való igaz, ősi magyar vita a társadalomtörténetben, hogy vajon mi okozza a közös értékek hiányát, az értelmezői közösség szétagoltságát, a „zsákutcás történelmet” (Bibó). Ne tévesszük szem elől, hogy az egymást kizáró társadalmi-irodalmi narratívák a magyar nemzetet eddig mindig tragédiákba vezették. Az ideologikus acsarkodás, a gyűlölködés, a történelemhamisítás, a szimbólum-döntögetés nem azonos a pluralizmussal, ahogyan a közös minimum sem a szellemi önkénnyel. A magyar történelem sokféle hazug közjogi berendezkedésének egyikét sem az *összhang*, hanem az *összekacsintás* legitímálta. Sohasem az értéktételező *értelmiségi* attitűd vitte romlásba az országot, hanem mindig egy értékek felett álló *élcsapat*.

Görömbei törekvés-erkölse nemcsak a „szavak értelme” melletti elköteleződés, hanem tevékeny helytállás is. A nemzetegyesítés programját a kettős állampolgárság bevezetéséért való küzdelemben és a határon túli magyar tudományosságért végzett munkájában is célul tűzte ki. Nem a nemzetről vallott elképzelések *jogiasításáról* van szó, sem arról, hogy a politikusok helyett politizálna. Azonban a nemzet lényegét abban látja Görömbei, hogy a demokrácia alapjául szolgáló jogállamiság és a jogállam alapjául szolgáló alkotmányosság *egyedül* a magyar politikai közösségre igaz eszméjének: elveinek és értelmezésének egy elmozdíthatatlan belső magva kialakuljon. A nemzet értelmezői közösség, és mivel értelmezés nélkül nincsen mű, anélkül nincs nemzet és demokratikus közösség sem. Az olvasók eltűnésével megszűnőben ez az értelmezői közösség. („Nincs már olvasó. Átváltozott televíziónézővé.”) Bár a politikai elit sohasem jutott közös nevezőre erről az értelmezésről a magyar történelemben (l. [Magyarországon] „mind a mai napig nem jött létre a liberális nacionalizmus (...) ideológiájához hasonló minimális konszenzus arról, mit is tekintünk magyar nemzetnek” – Gyurgyák János), az irodalom mindig a nemzettudat igazodási pontja volt. Ez az irodalomkoncepció sohasem homogenizálta a vélekedéseket, mint ahogyan az a felfogás teszi, amelyik visszamenőleg érvényteleníti a nemzetért felelősséget vállaló irodalmi műveket, tartalmi tehetetlenek, agitatív ideológiának

nevezve mindezt. Miért tehetetlen a valóság az irodalomnak, és vajon az analitikus nyelvelmélet miért nem? Ha valami, akkor ez káros ideologizálás.

Az irodalomtörténész feladata Görömbeinél, hogy az értékes műveket beemelje a nemzeti értelmező közösség hagyományába. Harold Bloom az „irodalom precedensrendszeréről” beszél: „állandó szóváltás, párbeszéd nemzedékek, vérmérsékletek, akaratok és felfogások közt, részvétel a nyelvi testvériség vitáiban, ami a nyelv hétköznapi használata nélkül érthetetlen, éppúgy mint azon problémák nélkül, amelyekből fakad”. A jó mű feladata, hogy egyszerre kapcsolódjon a hagyományhoz (nem is tehet másként, hiszen a műfajok is folytonos társadalmi struktúrák leképeződései), de különbözzön is. Az irodalomtörténész ismeri föl az új értéket, és dolgozza el a hagyomány szövedékében. „Az önazonosság folyton alakul és állandó párbeszédben képződik” – írja a szerző. Ebben Horváth János a példaképe, aki azért kárhoztatta a konzervatív kritikát, mert Adyt nem tudta beilleszteni a magyar irodalom hagyományába. A nemzeti identitás pedig nem ideológia, hanem a minden államrendszer működéséhez nélkülözhetetlen, torz ideológiával szemben felhalmozott történelmi bölcsesség, melynek „mindig keletkezőben levő létmódja ösztönözzön bennünket nemzeti önismeretet mélyítő, gazdagító és életelvtű, jövőt akaró cselekvésre”.

Falusi Márton

Csenger Levente nyerte el a Barankovics István Alapítvány 2009. évi fiatal írók számára meghirdetett irodalmi ösztöndíját. A díjazott 1977-ben született Székelyudvarhelyen, 1991 óta él Magyarországon. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2005-ben, eddig két novelláskötete jelent meg a Magyar Napló gondozásában: a *Zsírnak való* (2003) és a *Szűnőföldem* (2006). 2003-ban elnyerte a Magyar Írószövetség Próza Szakosztályának díját, 2004-ben az Irodalmi Jelen és az Erdélyi Magyar Írók Ligája novellapályázatának különdíját, 2005-ben a Mórnicz Zsigmond ösztöndíjat, 2007-ben pedig az Alexandra Kiadó novellapályázatának első díját *Eltartási szerződés* című írásával. Jelenleg pedagógusként dolgozik.

Első kötetében az erdélyi gyermekkori történetei elevenednek meg a nyolcvanas évek elejétől az 1989-es forradalomig, keresztmetszetét adva az erdélyi magyar életnek, az általános szegénységnek, megnyomorítottágnak és reménytelenségnek. A történetek egy részében hangsúlyos szerepet kap a vidéki, erdei élet, a gyermekkori idillje, de zárlatukban marad valami baljós feloldhatatlanság. A romlottabb életet, roncsozottabb idegrendszereket bemutató városi novellák élhetetlen világról szólnak, amelyben a munkanélküliség és az alapvető létfeltételek hiánya kiváltotta trauma, az előle való önpusztító menekülés szétveri a családokat, rokoni kapcsolatokat, és mélybe tartó pályára tereli a következő generációt is. Ennek az alagsori nyomorúságnak és pusztulásnak a világa teljesedik ki a szerző második kötetében, a *Szűnőföldem*-ben: a történetek ideje ott folytatódik, ahol az előző véget ért, a kilencvenes évektől. Az írások egy csoportja továbbra is Erdélyben játszódik és a „szilvapálinkával átítatott nyomor”-ra kínál változatokat. A *Szűnőföldem* többi darabja a szülőföldről való elszármazásról és következményeiről tudósít: a folytathatatlan életből a kilátástalanságba, Romániából Magyarországra költözött családok viszontagságairól, felbomlásáról, illetve a Magyarországon már gyökeret vert, magát mégis kívülállónak érző onoka kudarcba fulladt visszatérési kísérletéről.

v á r a d

(Nagyvárad, Erdély)

Főszerkesztő: Szűcs László

E-mail:

varadportal@gmail.com

Honlap: www.varad.ro

A kulturális emlékezetet nehéz megfogni, rögzíteni, hisz állandó változásban van. Azt mondhatnánk, hogy a múlt különböző történetei versengenek a történelemben elfoglalt helyükért, költőiben fogalmazva: az emlékező kegyeit keresik, és ki vannak szolgáltatva kényének-kedvének. A kulturális emlékezet tehát az itt és most terméke, a jelen minden fontosabb változása módosításokat eszközöl rajta. Így tehát a vizsgálat is szinkronvizsgálat, melynek érdekes próbája lehetne egy diakronvizsgálat: két különböző időpontban, de ugyanazon módszerekkel körvonalazott emlékezetanyag összehasonlítása. Mivel a régióban nem áll rendelkezésre korábbi hasonló kutatás, így csak spekulatív alapon jelenthető ki, hogy az itteniek például a negyvenes évek vagy a kommunista idők perspektívájából másként ítélték meg a múltat, mint ahogy most teszik. Másként ítélték meg, hisz ők maguk is mások voltak.

Egyes szerzők azonban arra is felhívják a figyelmet, hogy a múlt jelenbeni alakításának megvannak a maga korlátai is. Az egyik korlátot az jelenti, hogy a múltbéli események száma fix, így a variációk száma behatárolt. A másik korlát már hozzátartozik a múlt lényegéhez: egyes események vállalását elkerülhetetlenné teszi. Van még egy harmadik korlát is, ami nem mindig jelentkezik, de aktuális kutatásom esetében pregnánsan jelen van: különböző csoportközi konfliktusok oda vezetnek, hogy az egyes csoportoknak nem áll módjukban eldönteni, mely múlttra akarnak emlékezni és melyikre nem. A magyarok hiába próbálják elfelejteni a kakastollasok túlkapásait a

40–44-es időszakban, a románság minduntalan emlékezteti őket. És vice versa, hiába próbálja meg nem történeté tenni a románság a Trianont követő erőszakos románosító intézkedéseket, a magyarság fölroja neki.

Nyilván ez a tétel nem kérdőjelezi meg teljes mértékben azt az alaptevést, hogy a múlthoz az emlékezés során instrumentálisan, vagyis manipulatíván nyúlunk.

Az emlékezet-kutatás élenjárói (Halbwachs, Assmann, Connerton stb.) az emlékezet megőrzésének és változásának különböző modulációiról beszélnek. A megőrzés lehet instrumentális, mely esetben az aktorok tudatosan megpróbálják fönntartani a múlt adott változatát (pl. konzervativizmus, ortodoxia), lehet kulturális, ami egy szerves továbbélést jelent – a múlt képe megőrzi érvényességét a későbbi kulturális alakzatok számára is –, és lehet tehetetlenségből adódó, melyen a megszokást, rutint, az ismétlődő népszokásokat értjük. (...)

Lehetetlen megkerülni a kérdést, hogy honnan ered az egyes közösségek kulturális emlékezete. Assmann azt vallja, hogy a kulturális emlékezet elsősorban írott szövegekben jelenik meg, azokat pedig történészek, írók hozzák létre, ezek fontosabb elemei pedig beépülnek a köztudatba, a nemzeti identitás részévé válva. Jómagam is azt tapasztaltam, hogy az, amit a régió lakói a régmúltról tudnak, nagyobbreszt kalendáriumokból, történelemlényvekből való. De nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy van a kulturális emlékezetnek egy eredendően szóbeli regisztere is, amely nem tartozik a hivatalos történelmi anyagokhoz, ami népi eredetű, ami hagyományozódik (a kommunikatív emlékezet rétegeiből származik), s amit par excellence folklórnak nevezhetünk. Természetesen az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy ez egy nagyon vékony szelet, hisz a hagyományozásnak ceremoniális alkalmakra

van szüksége, és az egyre ritkább, és szakosodott hordozókra van szüksége, melyekből szintén egyre kevesebb van.

Láthatjuk tehát, hogy a kommunikatív emlékezet és a kulturális emlékezet viszonyára nem csupán az egymásutánosság jellemző, hanem az is, hogy a kulturális emlékezet egyes elemei bekerülnek a kommunikatív emlékezetbe, természetesen átdolgozva, „aktualizálva”. Így áll össze a naiv történelem, amelyet az adott csoport identitás-igénye hoz létre és tart életben. Ez a naiv történelem a csoportidentitásról sok mindent elárul, következtetni lehet belőle az adott csoport önbizalmi állapotára, a nemzeti identitás megélésének intenzitására, az ősiség és folytonosság, illetve a fenyegetettség csoportpszichológiai megélésére. (...)

...céloom az egyes közösségek történelme szempontjából lényegesnek tűnő összes emléknymot kutatni, az emlékezés gyakorlatát is vizsgálni, a spontán és ritualizált emlékezet technikáit és alkalmait, a narrativitást feltérképezni. Hiszen, ahogy Carr fogalmaz: a közösségek az elbeszélések körül és az elbeszélések révén szerveződnek.

Szó esett már arról, hogy az emlékezés egyik oka a felejtéstől való félelem, és mivel az emlékezés sok esetben genealogikus alapú, sarkítva ez önmagunk elfelejtését is jelentené. Azért emlékezünk, mert az emlékezet a mienk. Erre Ricoeur a mindenkor-énymvalóság fogalmát használja. Persze túlzás lenne azt állítani, hogy a mindenkor-énymvalóságok egyszerű összeadásával eljuthatunk a szublimált, állandó „vegértékű” naiv történelemhez, más szóval az adattáramban lévő magánemlékezetek összessége nem ad teljes képet a közösség történelem-szemléletéről, mégis, ezek a magánemlékezetek a kulturális emlékezet, a „mi-emlékek” elemeivel egybefonódva lehetőséget adnak egy általános kép kialakításához. (részlet Zsidó Ferenc: *Naiv történelem című tanulmányából a Várad legutóbbi, 2008/10-es számából*)

(Marosvásárhely, Erdély)

Főszerkesztő: Kovács András Ferenc

E-mail: lato@rdslink.ro

Honlap: www.lato.ro

Krasznyevszkij századost szerintem azért találta ki Galántai tanár úr, hogy megmentse a helyzetet, mert egy energikus tanár az egész bandát hazakergette volna, hogy szórkozatok a nénikétekkal, meg az öreganyátok térgye és kalácsa! És már vettem volna is a kabátomat, hogy akkor megyünk, egész délután a folyóparton fogok tekeregni Nórával, hosszan tervezgetjük a szökést, hogy egyszer csak összepakolunk pár hasznos vagy fölösleges dolgot, elmegyünk a hegyekbe vagy a pampákra, nekünk itt ne prédikáljon senki a matekról, a sakkról, a jövőről, mert tudjuk azt mi, szerelőakna, mocsok, olaj, korom, és ahhoz minek ez a sok duma? Be is írta Nóra egy jelentkezőlappra, hogy valójában autószerelő akar lenni, de az osztályfőnöke ráripakodott, hogy nincs ilyen opció azon a lapon.

Szóval úgy döntöttem, hogy ezt a Krasznyevszkij századost még megvárom, ha százados, akkor biztos, hogy nem egy szovjet nagymester, és Nóra is maradt, meg nagyjából mindenki, aki eljött, mert Krasznyevszkij százados egy lengyel származású honvédtiszt volt, állítólag Bem tábornok seregei között biztosította a futárszolgálatot, amíg volt még serege Bemnek, aztán valamilyen érthetetlen okból Görgey táborába indult, és a fegyverletételre szerencsésen el is ért Világos környékére, ahol felismervén a verthelyzetet, megpróbált eloldalogni. Volt már a tarsolyában egy levert forradalom emléke, tudta, hogy sok jóra nem számíthat, de a pankotai szőlőkben hiába lopakodott, mert egy orosz járőr letartóztatta, és látván,

hogy tiszt, a legközelebbi magasrangú orosz parancsnokhoz vezette, orosz ezredeshez, akit leginkább az a tény lepott meg, hogy a fogoly zsebében egy dohányzacskóban nem valamilyen illatos füstölőnivaló van, hanem egy sakk-készlet műves figurái zörögnek, mint egy mesebeli kincs, mert a világos figurák elefántcsontból, a sötétek meg ébenfából készültek. Az orosz ezredes természetesen azonnal felismerte a szenvedélyes sakkjátékost, akinek ajánlatot tett: ha Krasznyevszkij tíz játszmából ötnél többet nyer meg, akkor futni hagyják, ha ötnél kevesebbet, akkor beállhat az orosz hadseregbe. Ha döntetlen volna az eredmény, még egy tizenegyedik játszmát játszanak. Amikor ennek a mindent eldöntő, utolsó játszmának a közepén tartottak, megérkezett a parancs, hogy a honvédtiszteket át kell adni az osztrákoknak. Krasznyevszkij százados életfogytiglant kapott, egy évig raboskodott az aradi várbörtönben, ahonnan megszökött, és amilyen gyorsan csak tudott, Bem után indult, a következő forradalomba, ahol sikerült is hősi halált halnia. Viszont az aradi fogság idején volt ideje végig gondolni azt az utolsó játszmát, de nem tudjuk, hogy mire jutott, mert az egyetlen levelében, amelyet szerelmének küldhetett, pontosan leírja ugyan az egész játszmát, és aztán a végjáték előtti állással fejezi be, és azt teszi hozzá, hogy még tíz lépés van hátra... Arra viszont elég volt ez a levél, hogy a bajtársai pontos helyrajzot kapjanak a börtönről, mert a világos gyalogok az alsó szintet, a könnyű tisztek a második, a nehéz tisztek a harmadik szintet jelentették, a megtett lépések a folyosók kanyarulatait, és így tovább, a fehér király nyilván ő maga volt, a sötét figurák pedig az őrséget és annak mozgását jelezték. A szöktetés olyan gyorsan és hangtalanul zajlott, hogy az osztrákok csak napok múlva vették észre, és mélyen hallgattak róla. Ha egy sakk iránt érdeklődő börtöncenzor

nem másolta volna le a levélből az állást, akkor ma nem is tudnánk róla. Persze, egyáltalán nem biztos, hogy Krasznyevszkij egy valódi játszmat írt le abban a levélben, mondta mosolyogva a tanár úr, de ha jó sakkozónak képzeljük el, akkor a végkifejlet biztos, világos király körülbelül tíz lépés után bevisz egy gyalogot, vezérre cseréli, királynőre, ahogy maguk szokták mondani. Ez mindenképpen fontos, mert a százados a szerelmének küldi a levelet, és ez, talán joggal képzelhetjük, hogy nemcsak egy konspiratív levél, hanem egy szerelmi vallomás is.

Gondolkozzanak el ezen az álláson, és rá fognak jönni, hogy sakk-e az, amit itt csütörtök délután játszani szoktak, mondta búcsúzóul Galántai tanár úr. Napokig törtük a fejünket Békiss Ferivel. Közben ő már utána járt, hogy nem volt Krasznyevszkij nevű összekötőtisztje Bemnek, nem raboskodott ilyen nevű ember az aradi várbörtönben, és kisütöttük, hogy valami hibádzik abban a feladványban, leginkább az, hogy nem tudunk igazán sakkozni, de az a Bem tábornok is gyanús, csak úgy melleleg, miért is nem volt ott Világosnál? Már-már azon voltunk, hogy megkeressük Gál Fenomén Andriskát, hogy lássuk, mit mond ő? De ehhez valahogy nem volt kedvünk. Tudtam akkor, hogy a sakknak is vége, de ha arra gondoltam, hogy azok a hosszú délutánok sem lesznek ezután, amikor Nórárt hazakisérhetem, egészen elszomorodtam. Mi lesz belőlem, visszahagytam a szülők, nagyszülők és a fél tanári kar gondterhelt sóhaját. Szerelőárok, olaj, sár, mocsok. Nóra biztosan orvos lesz vagy pilóta meg légikisasszony. Rettenetesek ezek a pályaválasztási gondok.

Életem legutolsó sakkorájára elsőnek érkeztem, és aztán sokáig nem jött senki. Úgy tűnt, hogy magam leszek, és fészkelődni kezdtem a hosszú asztalnál, sehogy se akartam Galántai tanár úrral kettesben lenni egy

fél délutánt, ő is tudta, én is tudtam, hogy mindannak, amit jó szívvel és kedvesen feladott, a negyedét sem vettem át soha. Miről is tudtunk volna beszélgetni, ha Nóra nem érkezik meg, el nem tudom képzelni. De tíz perc késéssel megjött, ennyit a sakkdélutánról lehetett mindenkinek késni. Nem a szokásos helyére ült, hanem egyenesen velem szembe, és mint aki nagyon izgul, hogy rossz a házifeladata, oda-súgta dohányaszagú leheletével, hogy megcsináltad a Krasznyevszkijt? Erre csak mosolyogni tudtam, utolsó alkalom, hogy idejöttem, most már mindegy, nem volt ilyen összekötőtisztje Bemnek, vágtam ki az adut. Ráadásul a feladvány hibás. Az nem lehet, mondta határozottan, mint aki még hisz a felnőttekben. Erre felháborodtam, tele van a világsajtó hazugsággal meg nyomdahiával, hogyne lehetne egy sakkfeladvány hibás?!

És megint ott ültünk egymással szemben, a porszagú tornaszertárban, körülöttünk a polcokon mindenféle tárgyak, régi nemzedékek izzadságszaga,

kiáltások, hajrá meg vissza, kosárlabda- és focimeccsek emléke. Se nem sport, se nem matematika, még csak nem is játék. Unottan raktam ki a figurákat, tudtam a Krasznyevszkij-állást már kívülről, én voltam világossal, mert általában azt szerettem, az a lépéselőny nekem kell, ha nem is jár automatikusan, és már zúgott a fejem a sok kipróbált kombinációtól, ha idelépek, akkor te oda, ha erre próbálok, akkor az ott, és nem lehet ezt sem, és oda sem érdeemes, mert akkor... És valóban nem lehetett, komoly sakkozók olyan álláshoz, hogy világos király mellett maradjon egy beváltható gyalog, nem juthattak. Láttam, hogy Nóra egyre idege-sebb, nem tudtam, miért olyan fontos neki ez az egész, de hogy nekem miért, azon még jobban csodálkoztam. És akkor hirtelen eszembe jutott valami, mégpedig az, hogy amikor egy időben mindig világossal játszottam, milyen nehéz volt sötéttel kezdeni, mintha semmi sem volna a megszokott helyén, és ez néha teljesen összezavart és elbizonytalanított. Ott volt előttem a meg-

oldás, Krasznyevszkij, aki nem volt Bem összekötőtisztje, és nem raboskodott az aradi várbörtönben, és nem küldött sakkfeladványban kódolt üzenetet a kedvesén keresztül a bajtársainak, ha mégis létezett volna, minden bizonnyal megfordítja az állást, tehát világos helyett sötét értendő az állásban, sötét helyett meg világos, részben azért, hogy a cenzúra nehezebben értse meg az üzenetet, részben azért, mert mi nem lehetünk a fehérek, azok az osztrákok.

Éppen átraktuk a feladvány figuráit, fehéreket a feketék helyére és viszont. Maguk mit csinálnak? – dörrent ránk Galántai tanár úr, amikor másodszor is lejátszottuk tizenöt lépésben a végjátékot, és ott állt a sötét király egy beváltható gyaloggal. Éppen csalunk, válaszolta Krausz Nóra pimaszul. Menjenek inkább csókolózni, mondta Galántai tanár úr, magukból sem lesz soha semmi! Tudtuk a folytatást: szerelőárok, olaj, sár, mocskok... Meg a játék öröme, amit akkor éppen megtaláltunk. *(részlet Vida Gábor: A játék öröme című novellájából, Látó 2008/10).*

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, a Sárvári Tinódi Gimnázium és Sárvár Város Polgármesteri Hivatala

2009. április 15-től 18-ig Sárvár városában megrendezi

a magyar nyelvű Kárpát-medencei diákírók, diákköltők 32. irodalmi pályázatának táborát

A pályázatot vers-, próza és tanulmány kategóriában hirdetjük meg, és várjuk minden 14–18 év közötti középiskolás diák magyar nyelven írt írásait. A pályázatok maximális terjedelme 15, írógéppel, számítógéppel (14 pontos betűnagysággal) vagy kézzel írt kéziratoldal. A pályázatok beérkezésének határideje: 2009. február 20. Kérjük, hogy a pályázók postán, egy, jól olvasható példányban küldjék el munkáikat, és a borítékra kívülről írják rá, hogy melyik kategóriában pályáznak (így: „verspályázat”, „prózapályázat” vagy „tanulmány-pályázat”). Tehát, aki két kategóriában is pályázik, két borítékban küldje írásait.

A pályázatokat a következő címre várjuk:

**Írók Szakszervezete, Írók Alapítványa
1068 Budapest, Városligeti fasor 38.**

Fontos: E-mailen beérkező pályamunkákat – az esetleges technikai problémák miatt – nem nyomtatunk ki és nem veszünk figyelembe!

Kérünk mindenkit, hogy tüntesse fel pályázata belső címlapján a saját nevét és címét, iskolája nevét és címét,

továbbá a saját (vagy az iskolája) e-mail címét, telefonszámát. A pályázat nem jelíges.

A legjobb ötven pályázat szerzője meghívást kap a 2009. április 15-től 18-ig megrendezésre kerülő sárvári irodalmi táborba, ahol kiértékeljük a pályamunkákat és sor kerül a díjkiosztó ünnepségre is.

A beérkezett írások visszaküldésére, a várható nagyszámú pályázatra való tekintettel, nem tudunk vállalkozni. A neves költőkből, írókból álló zsűri által kiválasztott legjobb 50 pályázónak az általa megadott címre 2009. március 30-ig meghívólevelet küldünk. A táborban csak a meghívottak részvételét tudjuk biztosítani, számukra a rendezvény díjmentes.

Budapest, 2009. január 6.

A rendezők nevében minden érdekeltnak jó munkát és sikeres pályázatot kíván:

Mezey Katalin
Írók Szakszervezete • Írók Alapítványa

EURÓPAI FIGYELŐ

HAGAR PEETERS

Holland vízözön

*Szegényen építették eleink e hazát
azzá ami lett: védőgát és reptér nőtt ki*

*a tengerből az utcából kőpadló
fiatalok föld alatt hiphop táncukat járják*

*messzi távolból az istent
zsongó mecset, zúgó harang még idecsalják*

*ám e mélyföldön az eső csak úgy porzik
zörgő padlásablaknak csapódik*

*alatta száználmas egyhangú matatás
az ágyban, választékosan vinnyogó mormogás:*

*keményebb, gyorsabb, mélyebb légy te fiú
míg a lécek el nem törnek*

*míg a lécek el nem törnek, és a gátakat
fel nem tépi a combközükből feltörő poldereket elöntő áradat*

Ugyanaz a tenger

*Csak én ismerem mind a két szülőmet
akik hogy tévelygésük ne ismételjék meg
ugyanegy tengerben egyszer fürödtek csak.*

*Életük azóta kettévált akár egy tenger
két szemközti partja, én most a tengeren hajózom
hogy látókörükön kívül kerülve más talajra érjek.
A távolban szárazföld, úgy látom.*

*S ha egyszer szárazföldre értem, nekem sem
sikerül majd otthonra, kikötőre lelni,
mert minden hátszél felhergel
és többé nem akar elülni?*

Ha majd

Ha majd érintésed csak bosszúságot
ébreszt vagy semmit, ha majd
a napok megint csak láncszemek
egy hosszú-hosszú sorban
apoteózis nélkül ha a halál
belénk vegyül és örömtelen
asztalhoz ül velünk, hol csak
a villák unott társalgása cseng,

ha majd véred már nem enyém
hacsak meg nem iszom és a szobában
jelenlétednél több is van, ha ott vagy,
ha majd a tapéta, kabátod a fogason
szememnek közömbös
lábunk alatt magányosan hever az utca,

akkor kérlek, hogy apró koporsóban
egy fa alatt ahol azelőtt
vagy égiünk el és hajtsuk a vízbe
hullámain egykor, vagy menjünk vissza a fényképalbum
őrizte helyekre és a fényképalbumot is
úgy ahogy van és a házunkat is, gyerekeinket
ha lesznek, az egész földet
majd együtt kell eltemetnünk, ha majd

Álomkép

Ma reggel mikor még egészen
fel nem ocsúdtam becsusszant
észrevétlen patás zokniban mellém
a vész hozzám simult s hogy
fel ne ébresszen sűgva mondta a nevem.

Lehunyt szemmel mindeközben láttam
ő is csukott szemmel nézi arcomat
végigsimított a párnán azt hitte: az ajkam
hogy az csókolta ahogy én csókoltam volna.
Mindketten egymást feltételezve öleltünk.

Az utolsó szoba

A sarkokban mindenütt árnyak
elhajtott nők árnyai állnak.

A hátuk megannyi ajtó
egykor mind nyitható.

És beletörtek a zárba a kulcsok
mikor minden ajtót keményen bezártak.

Most meg elfordított arccal
tanulmányozzák a ráncokat

a falban elkerülhetetlenül
egyre továbbterjedő,

tengertől elvágott
forrásuktól túlságos távolra jutott

szertefutó folyóágakat.

Tenger, az örök suttagó

Hullámai halk morajjal halmozódnak
létéről a tenger így ad számot a partnak
szavait végül azonban újra visszanyeli
visszatér a mélységes semmibe
a veszteség üresen tátongó gödrébe.

Olykor felemeli hangját
lábunknál kopogtat
felrázza bennünk a kétséget
félelmeinket felkelti visszafut
ahogy jött megint moraj kíséri.
Titkait magával viszi mindig
minket titokfosztva hagy magunkra.

Éjjel kinyújtózik a víz háta
hozzásimul az éghez a halotti sötétben
a sötétnek nyelve elveszett ám annál kerekesebb
szemeket mereszt ránk. Mi meg csak tósztokat mondunk.
Mást nem tehetünk.
Ennyi hallgatással szemben védtelenek vagyunk.

TOMMY WIERINGA

Két perc

Néha, amikor ránézek a digitális ébresztőóra, 1945-öt mutat. Akkor a háborúra gondolok. Néha 1917-et mutat. Akkor a forradalom jut eszembe. Most 19:45 van, a vekkert 20:00-ra állítom, és egy nejlonzacskóval meg egy pár sárga háztartási gumikesztyűvel felszerelve kimegyek a házból. A folyónál, a fűzfa alatt sok csalán nő. Letépek a csalán hajtásait és berakom a zacskóba. Az evolúció során a csalán csipős leveleinek köszönhetően jól megtanult védekezni mindenféle ellenséggel szemben, de a sárga kesztyűs emberek elől nincs menekvés. A levelek alatt látni lehet a tajtékos kis lyukakat, amiben a kabóca lárvái laknak. Nemsokára, ha hazaértem, megmosom, majd megfőzöm a csalán friss fiatal hajtásait és belekeverem a krumplipürébe.

A csalántenger fenekén egy sárga kőlap fekszik. Az alatt van a macskám. Még a télen temettem ide. A fa alatt akkor még kopár volt a föld, nem volt csalán. Köszönök a macskámnak és megpróbálom elhessegetni azt a gondolatot, hogy mégiscsak furcsa dolog, hogy a macskám sírján szedek csalánt. A W. nevű kisváros felől harangszó hallatszik. Gesztenyefa virágát fújja a szél az úton. Mikor elhallgatnak a harangok, a zsebemben megszólal a telefon. Május negyedike van, nyolc óra, a halottainkra emlékezünk.

Két perc csend. Kiegyenesedek, és a folyókanyarulatot figyelem. A túlparton félárborca eresztettek egy zászlót, hevesen lobog az északkeleti szélben. Már hetek óta a fülemben van a szél zúgása. A halottakra gondolok, de nem igazán sikerül, már olyan régen történt. A motoros sem túl halk, aki a gáton tovarobog. A folyón egy motorcsónak szeli a habokat, ez szintén hangos. A nádasban rikácsoló szárcsa is zajt csap.

Tegnap keleten jártam, Langenveenben, Marinus V.-nél, aki autófilozófus és már régóta ismerem. Egyszer egy évben látogatom meg, ha vizsgára kell vinni a kocsit. Szerinte a világon kétféle ember létezik: orvvadász és vadőr. Én osztom ezt a nézetet. A vadőrök szerinte a Közlekedési Minisztérium tisztviselői, meg a miniszter, akinek fogalma sincs az autókról, de ide tartoznak a közlekedési felügyelet emberei is. Marinus V. jól ismeri a szabályokat. Tudja, hogy mikor lehet áthágni, és azt is tudja, hogy mikor muszáj betartani őket. Ravasz orvvadász ám ez a Marinus!

Az udvaron egy új szerelő dolgozik, egy iraki. A tenyere fekete az olajtól. Annak a parasztháznak a kapujában áll, ahol Marinus műhelye van. Gyönyörű nap ez

a mai, az északkeleti szelet Nyugaton hagytam. Az iraki fickó egy baseballsapkát visel, aminek hátrafelé áll a siltje. Az ötvenes évei közepén járhat, bajuszában már akad elvétve néhány ősz szál. Nem én voltam az oka, hogy a múltjáról kezdtünk beszélgetni, én elég visszafogott voltam. Marinus erőltette a dolgot. Azt akarja, hogy írjak róla. Megpróbálja az irakit szóra bírni.

– Te menekülni Irakból, mi? Te félni Szaddamtól.

Az iraki beszélni kezd, mi meg hallgatjuk élete történetét (amit egyébként jó hollandsággal ad elő). Mikor kitört az Irán elleni háború, sorköteles volt. A katonai szolgálata tulajdonképpen huszonhárom hónapra szólt, de kilenc évre meghosszabbították. Kilenc év.

– Kétszer megsebesültem – mondja, miközben a tarkójára mutat, a sapkája alatt sebhely húzódik –, meg itt is: – fél lábon ugrálva lehúzza az egyik zokniját. Egy gránátszilánk átvágta az Achillesz-inát. A háború után Bagdadban telepedett le, volt egy autószerelő műhelye meg egy étterme, és három kocsi állt a háza előtt. 1997-ben menekült el az országból a feleségével és a gyerekeivel. Ez fejenként nyolcezer eurójába került. A Bevándorlási Hivatalban hamis nevet adott meg, ezt azok tanácsolták neki, akik a menekülésben a segítségére voltak. Hazudj, az biztonságosabb.

– De most itt te lenni biztonság. Akkor te itt miért hazudni? – kérdezi Marinus olyan stílusban, mintha Tarzan érdeklődne Csitanál, hogy hány fehér vadászt látott a dzsungelben.

– Ha fél az ember, akkor sehol sem érzi magát biztonságban – válaszolja bagdadi emberünk.

– Féltünk, mindenki fél Irakban.

A feje felett fecskék röpdösnek ki-be a pajta ajtaján. Azt kérdezem tőle, most hogy megy a sora. Megvonja a vállát, mint aki belenyugodott már, hogy csupa rossz lapot kapott a sorstól az élet nagy kártyajátékában.

– A gyerekeim itt biztonságban felnőhetnek.

Családjával Almelóban lakik. Áldozatot hozott, úgy vágták ketté az életét, mint egy gilisztát. De legalább a gyerekei úgy mennek iskolába, hogy közben nem kell folyton taposóaknáktól félniük, és egy olyan ország polgárai, ahol az önkény legrosszabb formájától nem kell tartaniuk.

Felnyitjuk az autóm motorházát. Valaha német kezek csavarozták össze, most iraki kezek szedik szét, legalábbis részben. A napon ülök, és régi újságokat olvasgatok. Egy másik ember is van még az udvaron. Gaitra azonban csak az egyszerűbb munkákat bízzák. Használt autókat készít fel, a térdén fényesre pucolja a felniket. Gait kávéfőző, és esténként olyan jól elpakolja a szerszámokat, hogy másnap senki nem talál semmit. Marinus azt szokta mondani:

– Van, aki tanulni járt az iskolába, van, aki meg melegedni. Nekünk kijutott mindkét fajtából.

A fecskék a pajtában szemmagasságban fészkelnek. Senki sem bántja őket. Az irodalom mindig azzal etet minket, hogy ebben a világban annyi a gonoszság és a kegyetlenség, meg hogy mindig jön valaki, hogy leverje a fészkeket. Itt biztonságban vannak a madarak. A gonosz alszik. Sivítózza szelik a levegőt a mező felett, és minden évben visszajönnek.

Délben Marinusszal ebédelek Geesterenben, ahol felcseperedtem. Sültkrumplit eszünk sültkolbásszal. Korábban ezt a helyet Lohuis kávézónak hívták, és egy fagyaltgép jelezte a tavasz beköszöntét, de ez még négy tulajdonossal ezelőtt volt. A helyet most Royal kávézónak hívják, és ez már egymás után a harmadik kínai tulaj, aki itt süti a krumplit. A kínainak szürkék a fogai. A kalandorok jobban teszik, ha elkerülik Geesterent. Marinusnak elmondom, hogy nem kell leegyszerűsített hollandot használnia, ha az irakival beszélget.

– Mindent megért, amit mondasz neki.

– Az csak másnap derül ki.

– Tulajdonképpen hogy hívják?

Noha a férfi már három hete Marinusnál dolgozik, mégsem jut eszébe az iraki neve.

– Iraki-Mukinak hívjuk. És hallgat a nevére.

Marinus még valamit el akar mondani. Gait fiát nemrég gyilkosságért elítélték.

– Egy gyilkos apja vagyok, egy gyilkos apja vagyok!

– siránkozott Gait.

Marinusnak nem volt sok kedve ilyesfajta érzelmi kitörésekhez, ezért kérdésekkel próbálta megnyugtatni Gaitot. Te vagy gyilkos? Vagy mondtad te valaha a fiadnak, hogy öljön? Mondtad neki, hogy gyilkoljon? Tudtál volna valamit tenni annak érdekében, hogy megelőzd a dolgot?

Gait minden héten meglátogatja a fiát a börtönben. Mostanság többet látják egymást, mint azelőtt.

Arra gondolok, hogy mi is történt egy órával ezelőtt. Gait guggolva fényesítette a felniket, a fecskék ki-be szállt a pajtaajtón, én meg az alvó gonoszon merengtem. De hogy írjam le azt a világot, amelyben ilyen dolgok történnek az ember orra előtt, *és mégsem látjuk őket?*

Marinus a cipőmet figyeli.

– Szép cipő. Mi a méreted?

– Negyvenhatos.

– Negyvenhatos. Az nekem túl nagy, különben megvettem volna.

Kihozzák a számlát. Tizenegy euro és kilencven cent. Adok hatvan cent borralalót, és a kínai örömeiben kivilantja szürke fogait.

A túlparton egy férfi jön ki a házból. Tenyerével az öngyújtó lángját védve rágyújt egy cigarettára. Négy perccel múlt nyolc. A férfi a túlparton holnap megint teljesen felhúzza a félárbcra eresztett zászlót.

Pusztai Gábor fordítása

JAAP SCHOLTEN

Zelda – avagy hogyan élünk

A buli nem volt különösebben jó. A plafon magas volt, a padló sárgásbarna, és az utolsó húsz ember úgy táncolt, mintha ettől függne az élete. Nem akarták, hogy véget érjen a party. Aki most hazaindul, az áruló. Egy rövidlábú fiú karateütésekkel és -rúgásokkal közeledett felém. Ügyet se vettem rá, attól nem kellett tartanom, hogy egy jól irányzott köríves rúgással belém rúgjon. A vöröshajú lánnyal táncoltam. Alig ismertem, de amikor a zene elhallgatott és a neonlámpákat felkapcsolták, együtt bicikliztünk bele a hajnali derengésbe.

Zeldának hívták. Egy vigasztalan diákszállóban lakott. Valami pincefélében állítottuk le a bicikliket, aztán a külső lépcsőn felmáztunk a negyedik emeletre. A nap már fenn volt. A közös nappaliban lepukkant, velúrral kárpitozott kanapék álltak, és két derékig érő szobanövény. A rendtelenséget és a konyhaszekrény vidámnak szánt színeit kivéve az egész egy kaszárnyához hasonlított. Tizenkét egyetemista lakott ott, akiket szerencsére nem láttam. Zelda háromszor hármasszobájának padlóján egy matrac feküdt. Valószínűleg részegek voltunk. De az éjszaka hátralévő részét elsősorban beszélgetéssel töltöttük. Nem tudott valami jól csókolózni. Nagyon szép és nagyon magas volt, büszke, egyenes tartással járt. Mongolos szemei voltak, szabályosan metszett arca, de ajkait mereven, elkeseredetten szorította össze. Gyűlölte szüleit, mindenekelőtt az anyját, és a falut, ahonnan jött. Unalmát lopással próbálta elűzni. Minél bonyolultabb volt a lopási művelet, annál jobban tetszett neki. Ruhákat dugott a próbafülkék tükre mögé, később értük ment, és a táskájába rejtette őket. Mindez idő alatt nem élt, hanem – ahogy mondta – csak volt. Foetus lemezeit hallgatta és egy jogakönyvet olvasott, és ez „nagyon sokat segített neki”. A falusi élet halálosan unalmas volt, és itt, a nagyvárosban sem volt sokkal jobb.

Elhatároztuk, hogy Berlinbe utazunk.

Egy benzinkútnál kezdődtek a bajok, körülbelül Holten magasságában. Hideg volt, és fújt a szél, a szürkület ráereszkedett a tájra. Zelda lekicsinylően és arrogánsan méregette azt a kevéske autóst, és veszekedett a benzinkutasokkal. Vissza kellett tartanom, hogy fel ne borítsa az édességes polcokat. Jobb volt inkább nem bent menedéket keresni. Nem nagyon akart stoppolni. Szemből sütött az autósok iránt érzett mély gyűlölet. Tulajdonképpen ekkor kellett volna visszafordulnunk.

Most, évekkel később, azt kérdezem magamtól, hogy miért is mentem vele Berlinbe. Le akartam vele feküdni? Akkor meg minnek kellett ennyit körülményeskedni? Azt reméltem, hogy kialakul köztünk valamiféle szövetség? Berlint akartam látni? Azt reméltem, hogy az ajkáról eltüntethetem a keserűséget? Vagy csak egy megmagyarázhatatlan fellángolás volt? Amire tisztán emlékszem, az az, hogy már a holteti benzinkútnál belém hasított a felismerés, hogy ez az utazás nem az, amit akartam, vagy még inkább, hogy egy olyan útitárs ül a nyakamon, akit – ha nem az a szelíd ember lennék, aki vagyok – néhány óra után legszívesebben megfojtanék. De – és ez voltaképp sokkal fontosabb kérdés – ő vajon miért jött el velem Berlinbe?

Az ég sötétlilára színeződött, és úgy negyedóránként tűnt fel a távolban egy-egy autó lámpája. Soha nem jutunk Holtentől messzebbre. Alig volt nálunk holland pénz (egyébként is kevés pénzünk volt), egy langyos krockett még épp ki tudtunk fizetni. Már elég lötytyedt, ezen kívül műizű volt. Mondtam, hogy mosolyogjon, mert ha ilyen mogorva képet vág, soha nem kapunk fuvart. Az ESSO-kút világos, fehér fényeiben fekete ruhánkban úgy néztünk ki, mint két csontig fagyott drogos.

Az éjszaka közepén értünk Hengelóba, ahol megálltunk anyámnál. A következő nap hideg és szürke volt. Anyám próbált bennünket a központi fűtés közelében marasztalni, de nekünk mindenképpen mehetnünk volt. A világ fehér ködfátyolba burkolózott, és elválasztotta az embereket a tárgyaktól. Már előre fölöslegesnek tűnt minden tettünk. Nagyon sokáig álltunk a határ túloldalán, Németországban, egy parkolóban, amelyet körös-körül szántóföld határolt, messze minden várostól, egy autópálya-kereszteződés közelében. Kamionsofőrök bámultak le ránk vezetőfülkéjükből, hátha látnak valakit, akit meg lehetne dugni.

Éjszaka egy nagy Mercedesszel érkezünk Berlinbe, melyet egy kedves, hencegő sofőr vezetett. Olyan volt, mintha a város egy völgyben feküdné, és mi egy hegycsúcsra értünk volna fel. Fények ezrei csillogtak alattunk. Ez még akkoriban történt, amikor Berlin leginkább egy bolsevik tengerben fekvő szigethez hasonlított. Átvágtunk Kelet-Németországon, átléptünk egy stadionfényoszókkal megvilágított határátkelőt, melyet betonból készült tankcsapdák védtek, és ahol tükröt toltak az autók alá, hogy megnézzék, nem csimpaszkodik-e valamelyik nagybácsi vagy szomszéd a kardántengelybe.

Az éjszakát egy lakásfoglalók által használatba vett lakásban töltöttük, ezt Zelda szervezte. Egy félhosszú hajú fiú, aki semmiben sem hasonlított ahhoz, amilyennek az ember egy német punkot elképzel, nyitotta ki az illegálisan használt lakás ajtaját, és egykedvűen a vendégszobába vezetett bennünket. Hallgatagon ment

előttünk a magas folyosón, és minden egyes lépéséből megvetést hallottunk ki. Családomnak volt némi kapitalista beütése. Apai nagyapám buzgó antikommunista volt, és a Vörös Október Frakció halállistájának első számú jelöltjével vadászott. De ez a berlini figura ezt csak nem sejtí? Vagy az arcomra van írva? Túlságosan elpirultam? Az orrom túlságosan jobbra áll?

A lakás vendégszobájának ablakai egy széles, macskakövekkel borított, villamossínekkel felszabdalt utcára néztek. Az utca úgy nézett ki, mintha az orosz csapatok épp az imént vonultak volna át rajta, olyan volt, mint egy negyvenötben készült fekete-fehér fotó. Öt, szanaszét heverő matracot kivéve a szoba üres volt. Nem voltak függönyök. Szerencsénkre mi voltunk az egyedüli szállóvendégek. Kivettük hálózsákjainkat a táskából, és kiterítettük a nyirkos matracokon. Aztán elmentünk egy olcsó étterembe megvacsorázni, melyet Amadeus Mozartnak vagy Johann Sebastiannak, vagy valami hasonlónak hívtak. Háromszögletű asztalok álltak benne, és csak vegetáriánus ételeket lehetett enni. Zeldának épp vegetáriánus korszaka volt. Parányi hátizsákjában magával hozta keményfedelű jógakönyvét. Miután bebújtunk hálózsákunkba, az utcalámpák fénye mellett akart nekem belőle felolvasni. Egymás mellett fekvőtünk, egymáshoz se értünk. Nem volt nehéz türtöztetnem magam. A jóga-szövegtől a vágy utolsó maradéka is elpárolgott.

A következő délelőtt egy modern művészeti kiállítást néztünk meg, egy impozáns, klasszicista stílusú, elhagyatott iskolaépületben. A legtöbb kép szeretet nélküli, utálatos mázsolmány volt, lazán kifeszített vásznon. Öngyűlölet sugárzott mindegyikről, és nem éppen ez hiányzott nekünk. Később átruccantunk Kelet-Berlinbe. A keleten tett első kirándulásunkkor mégis jó volt együtt lenni. Egy tanú jelenlétében kevésbé könnyű eltűnni a Gulág Szigetvilágban. A határátkelőnél szigorú és nyomasztó ellenőrzésen estünk át.

Sokáig álldogáltunk két széles út hatalmas kereszteződésénél. A sarkon egy katona posztolt, egyetlen járókelő sem ment át a piroson, pedig alig volt forgalom az úton. Az út fölött teljes szélességben vörös transzparenszek lógtak kifeszítve. Volt valami merev áttekinthetőség az életben, és ez torkon ragadott bennünket. A város bar-

naszéntól búzlótt, és rossz minőségű üzemanyagtól, melyet a Trabantokba és a többi játékautóba töltek.

Egy golyó ütötte lyukakkal teli épületnél találkoztunk egy fiúval, aki meghívott bennünket magához. Feleségével egy bérkaszányában lakott egy garzonlakásban, és ezzel kiváltságos helyzetben volt. Néhány évvel volt idősebb tőlünk, és csak azért nősült meg, mert így könnyebben juthatott saját lakáshoz. Azt mondta, hogy a világon Kelet-Németországban a legmagasabb a válások aránya. A lakás belseje a hetvenes évekbeli, olcsó svéd pornófilmekre emlékeztetett, de valamivel még lehangolóbb változatban. Elvittek bennünket Berlin legmagasabb tornyába, ez olyan volt, mint Rotterdam legmagasabb tornya, az Euromast. Tetején egy üvegvendéglő lassan körbeforgott.

A többi napot Zeldával külön töltöttük. Egymástól különválva végtelen távolságokat tettünk meg Berlin utcáin. Minden éjszaka egymás mellett aludtunk. Néha beszámoltunk arról, hogy aznap mit láttunk vagy mit tapasztaltunk. Az egész egy házassághoz hasonlított két olyan ember közt, akik az évek során elengedték egymást. És ez nem volt kényelmetlen.

Az utolsó este egy a rohamrendőrség által körülzárt punkbarlangot látogattam meg Kreuzbergben, ahol egy Ramoneshez hasonló banda játszott. Úgy kellett magam beverekedni. Olyan gyorsan játszottak és olyan kevés szünetet hagytak a számok között, hogy azt hittem, tényleg ők azok. Az énekes ugyanolyan magas és langaléta volt, mint Joey Ramone. A tömeg esztétét veszítette. Gabba gabba hey.

Éjszaka verítékben úszva, a fal mellett lopóztam vissza a lakásfoglalók hajlékára. Egy shoarma-árusnál bárányhúst rendeltem fokhagymaszósszal. Miközben a nyársról levagdosott húsdarabokra vártam, Zelda egyik levelét olvastam. A találkozásunk éjszakája és berlini utazásunk közt eltelt két hétben három levelet írt nekem. Írásban jobban ki tudta magát fejezni, mint szóban. Nem volt benne az, ami annyira irritált jelenlétében – határozottsága és németes fanatizmusa miatt. Szerettem leveleit: ... Holnap talán még élek, talán halott leszek (szellemi értelemben, de te ezt úgyis érted). Majd holnap folytatom az írást (ha még élek). Néha képes vagyok világosan átlátni a dolgokat. Ez minden bizonnyal a jóganak köszönhető,

amiben az a legfontosabb gondolat, hogy rá kell jönnöm, közhelyekben gondolkodom. Amikor erre rájövök, akkor az igaz fényt látom (nyugi, egy szektának sem vagyok még tagja). Igen, igen, az ember végül megjavulhat...

Állandóan erről beszélt: a közhelyekről. Megtiltotta magának, és „közhülyéknek” hívta őket. Hogy mi igaz, és mi nem, egész álló nap ezzel foglalkozott. És az energiával. Mindent az energia szemszögéből közelített meg. Elsőre ezért volt minden rendben köztünk: mert annyi energiám volt.

Reggelenként Zeldával joghurtot ettünk müzslivel egy lilára és zöldre mázolt teremben. Az éjszakákért és a reggelikért fizettünk egy szerény összeget, majd szó nélkül elengedtek bennünket. Hollandiába nagyon szerencsés volt a visszaút: mindjárt Berlin mellett felvették és egészen Utrechtig vittek bennünket. Az út hátralévő részét vonattal tettük meg. Elbúcsúztunk, aztán nem írtunk egymásnak, és nem beszéltünk többet.

Hetekkel később Jacknél, egy bulin hallottam, hogy Zelda nincs jól. Jack maharadzsaként trónolt magasított ágyán, onnan figyelte a partyt. Néha valaki felmászott a létrán, hogy beszélgesse vele. Mikor pohárral a kezemben felkúsztam hozzá, mint egy kis majom, hogy elbúcsúzzam, megkérdezte, láttam-e mostanában Zeldát. Elmesélte, hogy Zelda mély hullámvölgyben van, és kórházban fekszik. Hogy egyszerűen „nagyon rosszul érzi magát”.

Másnap, késő délután elbicikliztem a kórházba. Már sötétedett. A kórház a város szélén, egy új városrészben volt. Lifttel mentem fel, a harmadik emeletre, a pszichiátriai

osztályra. Az ügyeletes nővértől megkérdeztem, melyik szobában fekszik Zelda, és hogy beszélhetek-e vele. Oda-hívott egy idősebb nőt. Ő a folyosón át egy orvosi szobába vezetett. Azt feltételeztem, hogy e mellett van Zelda szobája. Egy vastag fotóművészeti folyóiratot vettem neki, mely tele volt csodaszép képekkel. Barna csomagolópapírba csomagolták, és madzaggal kötötték át. Jobb kezemben tartottam, egy tábla fehér csokoládéval együtt. A csokoládé jót tesz, ha az ember rosszul érzi magát.

A szobában volt egy irattárszerű szekrény. Középső iskolám igazgatóhelyettesének szobájára emlékeztetett, akinél akkor kellett jelentkezni, ha kizavartak óráról. A nő felém fordult, és megkért, hogy üljek le. Azt kérdezte, jó barátja vagyok-e Zeldának. Azt is megkérdezte, mikor láttam utoljára, hogy gyakran találkoztunk-e az utóbbi időben. Egy kicsit feszült volt, és anyáskodó. Az volt az érzésem, hogy valami nincs rendben; mi lehet annál rosszabb, mint hogy ilyen szigorúak azzal, aki meg akarja látogatni? A nő fel-alá járkált a szekrény előtt, miközben kérdezett. Kihúzott egy széket, leült, összekulcsolta kezét, és a hüvelykujját bámulta. Lassan felemelte fejét. Olyan volt, mint egy épp a levegőből lecsapni készülő madár. Éreztem, hogy remeg a lábam. A combom meg mintha fából lenne. Megpróbálta elkapni tekintetemet. Én az asztal szélére meredtem, majd bal kezemmel megtámasztottam az állam.

Ekkor mondta ki halkán, amit már úgyis tudtam:

– Zelda meghalt.

Szünet.

– Ma délután leugrott a tetőről.

Szabó Emese fordítása

Mulisch, Harry (1927, Haarlem) A mai holland irodalom kiemelkedő alakja. Az úgynevezett „nagy trió” egyik írója, a II. világháború utáni holland irodalom kiemelkedő egyénisége Gerard Reve-vel és Willem Frederik Hermansszal együtt. Mulisch szülei, Harry Kurt Victor Mulisch (egy osztrák I. világháborús veterán) és Alice Schwartz (egy német zsidó származású bankár lánya) Hollandiában telepedtek le, és itt született egyetlen gyermekük, Harry. A II. világháború, Hollandia német megszállása, családi háttere mély nyomot hagyott a kamasz Mulischban. Írói pályáját is végigkísérte a „jó”, a „rossz” és a „bűnösség” fogalmának keresése, mérlegelése, viszonylagossága. Legfontosabb művei: *Archibald Strohm*; *De aanslag* (A merénylet, Európa, Bp., 1986); *Siegfried* (Siegfried avagy fekete idill, Európa, Bp., 2002); *Het stenenbruidsbed* (A kő nászágy); *Ontdekking van de hemel* (A menny felfedezése, Cartaphilus, Bp., 2008) Több mint tíz irodalmi díjat, ill. kitüntetést kapott, jelölték irodalmi Nobel-díjra is, több művét megfilmesítették (*A merénylet* című művéből készült film Oscar-díjat kapott), több mint harminc nyelvre fordították.

Peeters, Hagar (1972, Amszterdam) számtalan költői fesztiválon szerepelt (Hollandián kívül Belgiumban, Suriname-ban, Indonéziában és Németországban), ahol versein kívül kiváló előadóképességével is feltűnt. Hollandiai kritikusai a mai fiatal költőgeneráció egyik legérdekesebb, legeredetibb költőegyéniségének tartják, számos irodalmi díjat nyert. 1999-ben debütált *Genoeg*

gedicht over de liefde vandaag (Ma már eleget költöttem a szerelemtől) című kötetével. 2003-ban jelent meg *Koffers zeelucht* (Koffernyi tengeri levegő) című kötete, amelyért a J. C. Bloem költészeti díjat kapta. Versírásból él.

Scholten, Jaap Frederik (1963, Enschede) dolgozott kiadókban, a reklámszakmában és a filmiparban. Jelenleg írással foglalkozik. Budapesten él. Három regénye és három novelláskötete jelent meg. *A Zelda – avagy hogyan élünk a Reisavonturen en bedevaartstochten* (Útikalandok és zarándokutak) című novelláskötetében jelent meg 2001-ben.

Wieringa, Tommy (1967, Goor) Gyermekkorának jelentős részét a Holland-Antillákon töltötte. Groningenben történelmet, Utrechtben újságírást tanult az egyetemen. Tanulmányai befejezése után a Holland Államvasutatnál volt pénztáros, majd piaci eladó. Íróként a 2005-ben megjelent *Joe Speedboot* (Motorcsónakos Joe) című regényével futott be, amiért 2006-ban elnyerte az F. Bordewijk-díjat. *Alles over Tristan* (Mindent Trisztánról) című könyvéért 2002-ben megkapta a Halewijn-díjat. Újságíróként többek között országos napilapoknak, mint a Volkskrantnak és az NRC-Handelsbladnak is dolgozik, de rendszeresen jelennek meg esszéi, cikkei más lapokban is, mint pl. Vrij Nederland, De Pers. Forgatókönyvíróként és hangjátékok szerzőjeként is ismert. Műveit több nyelvre lefordították. Magyarul az *Almok Theresáról* című novelláját olvashattuk, amely 2007-ben jelent meg a Bandini Kiadó gondozásában.

HARRY MULISCH
Hasonlatosság

A posta és a teherszállítmány berakodása valószínűleg a szokásosnál tovább tartott; az állomásfőnök már türelmetlenül fújt a sípjába. Még egy elkésett utas, egy egyetemistának tűnő fiú érkezett rohanva, majd lihegve esett a Tiennoppen úrral szemközti ülésre.

Tiennoppen úr éppen arra a nőre gondolt, aki az imént ült ugyanazon a helyen és nemrég szállt le a vonatról. A nő másodpercekig csak zavarodottan bámulta, majd egyszerre zokogni kezdett. Tiennoppen ijedten állt fel, zsebkendővel és cigarettával próbálkozott. Mi a gond? Tud esetleg segíteni?.. Ó, bárcsak tudna, bárcsak tudna! Mintha csak kísértet lenne! Mint két tojás! Megboldogult férje, az ő Karelja támadt fel a halottak közül! Kicsoda ön? Hát nem Karel? Ezek a szemek, ez a száj, sőt még az öltönye is...

Szerencse, hogy leszállt, elmélkedett Tiennoppen úr, – a helyzet elviselhetetlen volt. A nő magán kívül botorkált a peronon keresztül...

– Jaarsma úr! – kiáltotta az egyetemista hirtelen, miközben karjait az ég felé tartva ujjongva felugrott. – Jaarsma úr! Abban a pillanatban le is huppant az ülésre, ugyanis a vonat mozgásba lendült. Két kézzel ragadta meg Tiennoppen úr vállát, úgy rázta meg. – Jaarsma úr, hát ez hogy lehetséges?

– Nem lehetséges – válaszolta Tiennoppen úr, döbbenet és beletörődés között ingadozva utasította el a fiú kijelentéseit. – A nevem Tiennoppen.

Az egyetemista hátravetett fejével hahotázott.

– Még mindig a régi! – kiáltotta felszabadultan. – Még mindig ugyanaz a szemfényvesztő!

– Kérem?

– Hahahaha! Jaarsma úr!

– Tiennoppen.

Az egyetemista félrenyelt a nevetéstől, elvörösödött, köhécselt és torkát köszörülve vetette fejét a térde közé, egy pillanatra csendben maradt, majd ismét hátravetette magát az ülésen és tovább üvöltött.

– Hát ezt nem bírom ki! – kiáltotta.

– Én sem – jelentette ki Tiennoppen úr.

Az egyetemista letörölte a könnyeit és kifújta az orrát.

– És mi a helyzet Lies-zel? – kérdezte meleg hangon egy kicsivel később. – A warmondi eset óta nem láttam többé. Jól van?

Tiennoppen úr kissé kihúzta magát.

– Lies a múlt pénteken szörnyű kínok közepette meghalt – mondta lassan és hangsúlyosan. – Éppen a temetésére tartok.

Az egyetemista lassan majomná változott; a szája a füle felé csúszott, szemei kidülledtek, s eközben karjával a levegőben kalimpált.

Mikor Tiennoppen úr mindezt látta, kivette a kalapját a hálóból és méltóságteljesen elhagyta a kupét. Nos, gondolta magában, ahogy kiért a folyosóra, ennyi lett volna az egyetemista. Ki a következő?

Egy kis ember. Elnézését kérve haladt el mellette, miközben szórakozott pillantást vetett Tiennoppen úrra.

– Nos, Hendrikse – mondta, miközben elment mellette –, minden rendben?

Fáradtnak tűnt. Nem akart neki csalódást okozni.

– Persze, minden a legnagyobb rendben – válaszolta Tiennoppen úr. – Te is jól vagy már?

– Még egy kicsit gyengének érzem magam – válaszolta a férfi, miközben egy kupé ajtaján matatott –, de ismét ehetek bármit. Ne haragudj, Arie-val vagyok, úgy-hogy ha megbocsátasz...

– Ne is mondd.

– Add át Miepnek az üdvözetemet!

– Úgy lesz. Minden jót, haver. – Tiennoppen úr Arie nevének említésére grimaszt vágott, mire a férfi vigyorogva eltűnt a kupében.

Tiennoppen úr mosolyogva állt meg az egyik ablak előtt és a világ forgó korongját szemlélte, ami a horizonton, éppen előtte, vele ellentétes irányba fordult. Tiennoppen a középpontot kereste és meg is találta a távolban, egy férfi alakjában, aki éppen tehenet fejt. Szinte biztos, hogy a megszólalásig hasonlítok rá – gondolta Tiennoppen úr – és elmosolyodott.

Negyed órával később leszállt a vonatról és sietett a peron lépcsőin lefelé. A kijáratnál álló sor nem igazán haladt; feltartotta egy utas, aki nem találta a jegyét és most éppen a ruháját vette le. Amikor Tiennoppen úr már éppen egy másik forgóajtó felé vette volna az irányt, megpillantott maga mellett egy nőt, aki félrehúzott szájjal sziszegte:

– Tégy úgy, mintha nem ismernél.

Tiennoppen úr egy pillanatra ránézett (egy kellemes, fiatal hölgyet látott) és szinte észrevétlenül bólintott, miközben maga elé bámult.

– A férjem... – sziszegte a nő –, ott áll a másik oldalon és rám vár. – Tiennoppen úr egy sovány férfit látott abban az irányba, amerre a nő a fejével mutatott, és csücsörített. Majd ő is félrehúzott szájjal sziszegte:

– Még mindig szeretsz?

Kiverte a veríték a pillantástól, amit a nő vetett rá.

– Ó, drágám, drágám – suttogta.

A sor ismét megindult, érezte, ahogy egy kéz megszorítja az övét, szédülni kezdett – kicsivel később a nő a sovány férfi nyakába borult és megcsókolta. Tiennoppen úr lehajtott fejjel ment be a városba.

Rájött, hogy most hagyta el a kedvese. A nő a férjével a villamoson vagy egy taxiban ült és kihajtott az életéből. Holnap már meg sem ismerné őt. És most ott megyek – gondolta Tiennoppen úr. Ki vagyok én?

Egyre inkább feltűnt neki, hogy több ismeretlen üdvözli őt ismerősként: egyesek lenézően, ezek voltak a felettesek – mások szorgalmasan és illedelmesen, ők voltak a beosztottak. Ahogy elhaladt mellettük, ennek megfelelően gyorsan próbált alkalmazkodni az egyes helyzetekhez, hiszen nem akart zavart kelteni vagy bajt hozni a társadalomra, habár ez nagyon fárasztotta.

Miután kiszabadította a lábát egy bácsit kiabáló kisfiú karjaiból, azon tűnődött, hogy létének felelőssége szinte már elviselhetetlen. Ekkor megpillantott egy férfit a túloldalon, aki földbe gyökerezett lábbal mereven bámulta őt.

Gyorsan a villamosmegálló felé vette az irányt, de a férfi már előtte állt. Az arca nedves volt az izzadságtól.

– Bottinelli! – suttogta remegve. – Istenem... hát visszajöttél?

Tiennoppen úr lassan és fenyegetően bólintott.

– Igen – mondta vészjósló hangon –, újra itt vagyok.

A férfi támolyogni kezdett, majd megkapaszkodott egy oszlopban.

– Hiszen én azt gondoltam, hogy...

– És még mindig azt gondolod? – kérdezte Tiennoppen úr csípős szarkazmussal a hangjában, miközben felszállt a villamosra. – Szemmel foglak tartani, barátocskám. – És miközben a villamos elindult, mutatóujját rázva kiáltotta:

– Majd megtudod, hogy milyen ember Bottinelli!

Később még egyszer visszanézett és látta, hogy a férfi összeesett a járdán; néhányan már körbe is állták.

Tiennoppen úr elégedetten biccentett magának és helyet keresett a villamoson. A kalauz adott neki egy jegyet, majd továbbra is mosolyogva nézett rá.

– Nos, uram? – kérdezte néhány másodperccel később győzedelmesen. – Hát nem megmondtam előre?

– Valóban – válaszolta Tiennoppen úr.

– Velocitas – Hengelose Boys: három – null!

Még egy ember, aki összekever valakivel – gondolta Tiennoppen –, úgy tűnik, mindig valaki másra hasonlítok. Halálra vagyok ítélve.

A vele szemben ülő, ápolt, idősebb úr néhányszor már mélyet sóhajtott. Épp az imént szállt fel, visszahőkölt, mikor meglátta, kivel ül szemben, és gyors pil-

lantást vetve rá sóhajtozni kezdett. Tiennoppen úr érdeklődve figyelte.

– A francba, Steven – szólt az úr hirtelen. – Még mindig haragszol rám?

– Hogyhogy? – kérdezte Tiennoppen úr csodálkozva.

– Hiszen nem is köszöntél nekem.

Tiennoppen úrnak be kellett ismernie, hogy nem üdvözölte, erre az úr elgyötörten előre hajolt.

– Tényleg haragszol még rám? – ismételte.

Tiennoppen úr a körmeit vizsgálta.

– Tulajdonképpen igen – mondta néhány pillanattal később és komoly pillantást vetett az úrra.

– És anyádra nem is gondolsz, Steven?

– Dehogynem – vágta rá élesen Tiennoppen úr. – Gyakrabban, mint te. De akkor is.

A férfi csüggedten dőlt hátra.

– Tudom – bólintott – biztosan gyűlölsz engem. Hirtelen ismét előre hajolt és könnyörögve nézett Tiennoppen úrra. – Ó, kérlek, Steven.

Tiennoppen úr elgondolkodva ráncolta szemöldökét és a vele szemben lévő fájdalmas arckifejezésére pillantott.

– Kezet rá – mondta spontán és odanyújtotta a kezét.

Az úr egy pillanatig nem is fogta fel, milyen szerencse érte; majd könnyek jelentek meg a szemében. Úgy tűnt, közel áll ahhoz, hogy csókokkal borítsa el Tiennoppen úr kezét. De abban a pillanatban, amikor talán éppen belekezdett volna, Tiennoppen úrnak egy idős hölgy intett a peron felől.

– Bocsáss meg egy pillanatra – mondta –, mindjárt visszajövök. Felállt és a hölgy felé tartott.

– Igen, hölgyem?

– Nahát Wijnbergen, milyen jó, hogy látlak; holnap hozz abból a teakolbászból is, egy olyan kis darabot, tudod, mint a múltkor. Az előbb elfelejtettem mondani.

– Rendben lesz, hölgyem.

– Írd fel inkább – mondta a hölgy, mikor Tiennoppen úr indulni kezdett volna – különben még elfelejtjed.

– Hát persze, hölgyem. – Tiennoppen úr elővette a jegyzetömbjét és amennyire ez a rázkódó villamosban lehetséges volt, jegyzetelni kezdett: Kis teakolbász holnapra.

– Ezzel meg is volnánk, hölgyem.

– Viszlát, Wijnbergen.

– Csak felvettem egy rendelést – magyarázta Tiennoppen úr, mikor ismét szemben ült az úrral. – Hol is tartottunk?

Az úr előhúzta a pénztárcáját és öt darab százguldenest vett belőle ki.

– Elfogadnád ezt tőlem? – kérdezte reménykedve, miközben elrakta a tárcát.

Tiennoppen úr vonakodva nézte a pénzt, amit a másik éppen összehajtott.

– Kérlek, rakd el – erősködött az úr – így tiszta lappal kezdhethénk. Végülis az én hibám volt.

Tiennoppen úr beleegyezően bólintott, de még habozott.

– Hát akkor rajta –, és engedve a kísértésnek elvette tőle a pénzt.

Mit csinállok? – kérdezte ugyanabban a pillanatban magától, és döbbenet nézte a pénzt az ujjai között. – Szétzilálom az egész társadalmat!

De az úr már felállt és sugárzó arccal rendezgette a sálját.

– Le kell szállnom, Steven. Ó, bárcsak tudnád, hogy érzem magam! Annyi év után! Gyorsan a peron felé ment és még éppen időben lépett az utcára.

Tiennoppen úr felugrott és utána rohant, de a villamos már túl gyorsan ment és nem mert kiugrani belőle. Kihajolt, felfedezte az urat az emberek között és integetett a pénzzel, amit mindenáron vissza akart adni. Az úr elragadtatott tánclépések közepette integetett vissza és nyomban eltűnt egy mellékutcában. Tiennoppen úr is topogott, de ő a türelmetlenség miatt, ahogy a következő megállót várta. Ha nem adja vissza a pénzt, akkor a világtörténelem örökre elromlik!

Amikor leszállt, látta – s ettől égnek állt a haja –, hogy már késő. A járdaszigeten állt és nem bírt megmozdulni, nézte a körülötte lévő embereket és izzadt a félelemtől. Férfiak és nők, gyerekek és állatok, mindenki köszönt neki. Akik a járdaszigeten várakoztak, levették a kalapjukat vagy barátságosan biccentettek; a nők mosolyogva ismerték fel. De a zsúfolt járdákon is mindenki ismerte és üdvözölte, integettek, meghajoltak és nevettek, látta azonban, hogy a boltokból is kiintegetnek neki, az ablakokból és a padlásszintekről is, sőt még egy szédítő magasságban lévő kéményseprő is odakiáltott neki. Az egész világ jóindulatúan fordult felé, mintha egy régi ismerős, egy hajdani barát lenne. Egy juhászkutya rohant oda hozzá és csaholva ugrott fel rá, egy ló a fejével intett felé. És akkor mindenki megindult felé, kezét ráztak vele, elragadtatva veregették a vállát, balra néztek, jobbra néztek, majd megrohmozták; az autók megálltak, a kapuk kinyíltak, a kerékpárosok leszálltak – mindenfelől boldogan mentek oda hozzá...

– Segítség! – mormolta.

Remegett, a magány leírhatatlan érzése kerítette hatalmába és tovább üzte. Sápattan rohanni kezdett, keresztül a forgalmon, félelme, akárcsak egy zebra, úgy rohant előtte. Nem figyelte, merre fut, kis utcákon keresztül, kertek és gyarak mellett rohant, vakon, ugyanakkor látta az őt üdvözlők villanó arcát: piruló lányok, megfáradt munkások, elhanyagolt értelmiségiek, csalódott családapák, de amikor megpillantották őt, mindnyájan vidámak lettek. Valamivel később ismét egy

zsúfolt utcán volt, ahol iskolásfiúk eredtek a nyomába, füzetüket lobogtatták, és javításért kiáltoztak.

Ekkor érezte, hogy megragadják a ruháját. Egy kiengedett hajú nő nyomta az arcába csecsemőjét.

– Kapják el, ő a gyermekem apja! – kiáltotta a nő. – Itt van, gazfickó, itt van!

De Tiennoppen úr odadobta neki az ötszáz guldent, és kiszabadította magát. Lihegve rohant tovább.

– Micsoda gazember voltam – motyogta –, el kellett volna vennem feleségül, egy gazember vagyok...

Melankólia lett rajta úrra, és összegörnyedve megállt.

Ugyanabban a pillanatban egy oldalkocsis motor húzott el mellette, majd ugrott fel közvetlenül elé a járdára. Két rendőr pattant le róla, s míg az egyik megragadta és gyorsan átkutatta a zsebeit és a hónalját, addig a másik a csuklójára tette a bilincset.

– Mi ez? – kiáltotta Tiennoppen úr. – Mit akartok tőlem?

– Ne szórakozz velünk, Franken – mondta az egyik.

– Nem vagyok Franken, a nevem Tiennoppen. Ártatlan vagyok!

– Ne viccelődjünk – mondta a rendőr és intett a fegyverével. – Üljetek az oldalkocsiba és kuss!

– Mit akartok tőlem? – kiáltotta Tiennoppen úr az oldalkocsiban ülve. – Hova visztek?

– Oda, ahova való vagy – mondta a másik rendőr és elindult, miközben a másik Tiennoppen úrra fogta fegyverét. – Másodjára nem fog sikerülni megszökni, kisapám. Holnap reggel a kivégzőosztag előtt fogsz állni.

– Kinek hisztek engem?

– Mi nem hiszünk semmit, mi tudjuk, hogy ki vagy, egy halálra ítélt háborús bűnös.

– Ez nem igaz! – visította Tiennoppen úr és megbilincselte karjait rázta.

– Pofa be, Franken.

– De én csak hasonlítok rá.

– Hát persze, épp úgy, mint saját magadra.

– Én mindenkire hasonlítok!

A rendőrök nevettek.

– Talán azt akarod mondani, hogy ránk is hasonlítasz? Tiennoppen úr belenézett a nevető arcukba.

– Csak arra hasonlítok, aki éppen nincs itt – mondta.

A felügyelő egy fémvonalzót forgatott ujjai között. Egy gyermekdalt füttyörészett: Ra ra ra, kinél van a labda, az a szép labda, az arany labda?

Egy őrmester vigyázott Tiennoppen úrra, aki egy széken ült az asztalnál és mereven bámulta az asztalon lévő rendőrségi újságban a fényképet. A hasonlatosság magáért beszélt. Mindenki hallgatott.

Kicsivel később kinyílt az ajtó és belépett valaki. A felügyelő felállt.

– Ön Tiennoppenné?
 – Igen, uram – hallotta a felesége hangját Tiennoppen úr.
 – Tiennoppenné, ez itt a férje? – kérdezte a felügyelő, mire az őrmester a felesége felé húzta Tiennoppen arcát.
 – Ő? – Felvont szemöldökkel, fejcsóválva nézett rá a felesége. – Nem.
 Talán már nem is csodálkozott rajta; csak a talajt érezte, a földet, mintha megnyílt volna a lábai alatt, és

hallgatott. Tényleg, ki mondta neki, hogy nem háborús bűnös? És ki mondta, hogy tényleg az?

– Ha! – kiáltotta győzedelmesen a felügyelő. – Haha! Úgy tűnik, mindenkire hasonlítasz, Tiennoppen úr, csak éppen magadra nem!

Látta, ahogy közelít felé a vonalzóval és ütésre készül. Nem hőkölt vissza; az agya lázasan dolgozott. Semmi sem történhet velem, biztosította magát – hiszen nem is vagyok itt.

Kántor-Faragó Márta fordítása

ADRIANN JAEGGI
not even the rain

*az aranyszínű utcákon
 – fakón vigyorognak, lám ismét egy ismerős –
 durr megbotlik a személtládából kiálló vesszőkben
 imámok mosolyognak a megállókban, harc folyik
 az utcai villanyoszlopokért, padokért.*

*Idegenség. Nem te szabad meg, milyen gondolatok
 maradjanak meg a fejedben. Idegenség.*

*(Volt egy férfi aki a barátnőjével na jó szóval azt akarta
 adott neki egy e.e.cummings-kötetet
 a lány az ágyban olvasta az aláhúzott szavakat a fejében
 a rábeszél szöveg a fiú hangja a stúdióban olvasta fel
 durr stand-in gombafertőzés
 portoricói kis keménykezű szerető*

nobody, not even the rain, has such small hands

és mind a veríték valami langyos lelkesedés önti el)

*Idegenség. Durr gondolatok
 Nem szabad őket szalagra venni
 Minden tulajdonát magával cipeli a lány egy kis kofferben
 Melyet Woody-nak nevezett el*

*így ment az aranyszínű utcákon
 a csupa fájdalom lények mellett
 és az esernyők mellett
 és a drága orvosságok mindenre rátapadó szaga mellett*

Wolfgang és én

Hallom hogy Mozart
visszatért a földre
vihetem városnézni
megijed a kocsiktól

az utcán betapasztja
a fülét úgy jár-ke
betérünk egy kávézóba
ott nincs ilyen zaj mondom

nincs szerencsénk
a jukebox üvölt az emberek is
Mozart körül néz
hol a zenekar

abban a dobozban mutatom
és tíz szóban felvázolom neki
a cd és a lézer
működési elvét

odajön hozzánk egy lány
ki a barátod kérdezi
Wolfgang bemutatom neked
hogyan is hívnak

néhány óra múlva a lány lakásában
feltápaszkodom szomjasan az ágyról
Mozart a konyhában áll
le-fel kapcsolgatja a villanyt.

Ima

a könyvtárban mondjuk

Könyv, mondd el nekem hogyan kell élni
hogyan győzhetem le a szerelmet
mondd, hogyan győzték le mások
mutasd az utat, mondd, hogyan
keressem meg a kényerem.

Könyv, egyezzünk meg ikonokban:
egy Jolly Rogers egy kalandért,
egy vérző szív a szerelemünkért,
a napfogyatkozás feltárja
elöttünk a jövőt.

Könyv, régen elvesztünk már,
könyörülj rajtunk. Tanúskodom:
mindannyiunkból csak egy példány van
és prófétám minden könyv.
Tedd, hogy ezt mindenki megtudhassa.

Könyv, mondd el, hogyan élünk.

Kien, Bandini, Biberkopf,
Svejk, Tiuri, Windvaantje,
Horse Badorties, Oblomov.
Owen, Rosenberg, Sassoon:
Egidius.

Könyv, mutasd hogyan kell izzani
mint tigris az éjszakában.
Mutasd meg másoknak is, ha
tanácstalanok és tévelyegnek, ha
rájuk nevetnek bálványaik.

Daróczi Anikó fordításai

Benke László (1943, Újvárfalva) költő. 1993-tól a Hét Krajcár Kiadó vezetője. 2003-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését vehette át. Legutóbbi kötete: *Veszteség* (versek, 2005).

Borbély András (1982, Gyergyóremete) költő. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem ötödikes magyar szakos hallgatója. 2006-ban alapította Bánki Évával az *Újnautilus* kulturális portált, azóta ennek a főszerkesztője. Verset, prózát, kritikát, tanulmányt ír.

Ébert Tibor (1926, Pozsony) író, költő, zeneművész. 1945-ben Budapestre települt. Hosszabb ideig Franciaországban élt. Két színpadi játékát francia színházakban játszották. Több hangjátékát sugározták a Magyar Rádió és külföldi adók. Többek közt Bartók–Pásztory- (1987), Péterfy Vilmos-díjas (2006). 1996-ban a Magyar Köztársaság Érdemrendjével tüntették ki.

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. Jelenleg a Hítel folyóirat versszerkesztője, valamint a Magyar Napló Európai Figyelő és Lapszemle rovatát gondozza. Legutóbbi kötete: *Rádnívta ablak, ajtó* (2007). Gérecz Attila-(2004) és Junior Prima díjas (2008).

Gera Judit egyetemi tanár, az ELTE BTK Néderlandisztika Tanszék vezetője, műfordító. Kutatási területe a modern holland nyelvű irodalom. 2001-ben műfordítói életművéért elnyerte a holland Martinus Nijhoff-díjat. A Gondolat kiadó holland nyelvű irodalmi sorozatának sorozatszerkesztője.

Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adja ki a VITA című folyóiratot. Prózakötete: *Vizek fészke* (elbeszélések, 2005).

Kenéz Ferenc (1944, Nagyszalonta) költő. A bukaresti Munkásélet, majd a kolozsvári Utunk munkatársa (1968–1987). 1989-től Budapesten él. Az Esti Hírlap, majd a Duna TV szerkesztője volt. Székelyföld-díjas. Legutóbbi kötete: *Nagyregény* (2008).

Ködöböcz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar-történelem szakán, majd PhD fokozatot szerzett. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanszékének docense. Egerben él. Művei: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003).

Lázár Bence András (1989, Szeged) költő. 2008-ban a Kárpát-mendencei Diákirók, Diákköltők Országos Találkozóján vers kategóriában arany minősítést kapott. Ugyanezen évben a Deákpoézis, illetve az Író-Deák országos verspályázatokon első helyezést ért el.

Lengyel János (1973, Beregszász) író, újságíró. A Kárpátinfó című beregszászi hetilap budapesti tudósítója, a vásárosnaményi Partium negyedikes irodalmi periodika állandó munkatársa. Jelenleg az ELTE történelem szakán tanul. Kötetei: *Kárpátjáról jöttem* (2003), *A valóság szaga* (2006), *Fallal az arcnak* (2008).

Majoros Sándor (1956, Bácskossuthfalva) író. 1976-tól 1991-ig Bácskossuthfalván elektrotechnikusként dolgozott, 1991 óta Budapesten él. József Attila-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Emberrel esik meg* (novellák, 2007).

Mohás Livia (1928, Bogács) író, pszichológus. Ismeretterjesztő pszichológiai könyveket 1975-től publikál, számos esszékötetet írt, közülük *A táncos, a politikus, a nő címűt* 1999-ben Év Könyve-díjjal jutalmazták. Szobotka-

(2002). Legutóbbi kötetei: *Jessze fája* (regény, 2003); *Nők a harmadik évezredben* (2008).

Petőcz András (1959, Budapest) költő. 1981 és 1983 között a Jelenlét irodalmi folyóirat vezetője, 1997-től főszerkesztője; 1983-ban létrehozza a Médium-Art underground művészeti stúdiót. 2002-től a Magyar P.E.N. Club alelnöke. Kassák- (1987), Graves- (1990) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötete: *Arcok* (elbeszélések, 2008).

Pusztai Gábor a Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékének vezetője. Kutatási területe a magyar-holland kapcsolatok és a holland nyarmati irodalom. Legutóbbi könyve, a *Michiel de Ruyter és Magyarország* (2008), melynek szerkesztője és társszerzője is, a holland admirális és a kiszabadított magyar gályarab prédikátorok témájával foglalkozik.

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) költő. Jelenleg a Debreceni Egyetem néprajz és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz szakán tanul. Gérecz Attila-díjas (1998). Legutóbbi kötete: *Pater noster, Dante* (2007).

Sulyok Vince (1932, Ménfő) költő, műfordító. 1957-től Norvégiában él. Többek között Oslo városa fordítói (1975), Bethlen Gábor- (1994), Pro Cultura Hungarica- (1996), Hollandiai Mikes Kelemen Kör irodalmi díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Szegény ország* (versek és műfordítások, 2006).

Szabó Emese (1974) irodalomtörténész, műfordító. A Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékén oktat. A Magyar Napló *Holland-Indiák* irodalmát bemutató számában jelent meg fordítása.

Szálinger Balázs (1978, Keszthely) költő. Sziveri-, Petőfi-, Bródy Sándor-, Irodalmi Jelen- és Quasimodo-különdíjas. Legutóbbi kötete: *A százegyedik év* (három kisepikai mű, 2008).

Thimár Attila (1969, Budapest) irodalomtörténész, kritikus. Az ELTE magyar-történelem és összehasonlító irodalomtörténet szakán végzett. PhD fokozatot szerzett 1997-ben. Jelenleg a Pázmány Péter

Katolikus Egyetemen tanít. A Szépirodalmi Figyelő című folyóirat főmunkatársa.

Varga-Amár László (1955, Budapest) festőművész. 1979-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán. Több mint hatvan önálló kiállítása volt itthon és külföldön. Többek között a római Ghi nemzet-

közi festészeti pályázat különdíjasa (1984, 1988), NKÖM-díjas (1999).

Wutka Tamás (1951, Budapest) esszéista. Budapesten él. Önálló kötetek: *Benedek István* (1990) *Mindent tudunk* (1994). Publikációk az utóbbi években: Lyukasóra, Új Könyvpiac, Kortárs.

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója, régi magyar irodalommal foglalkozik, a Magyar Nemzet munkatársa. Kötete: *Ki*

írta? Irodalmi művek névlexikona (2004).

Weiner Sennyey Tibor (1981, Eger) költő, a Dél-tenger alapító főszerkesztője. 2005-ben Gérecz Attila-díjat kapott. Könyvei: *A természettel való kapcsolat újragondolása* (2005) *Versek a kisházból* (2007); *A tengerszint feletti magasság meghatározása* (2008).

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk VERSEK rovatába minden hónap elején fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A legtöbb szavazatot kapó verset megjelentetjük a Magyar Naplóban!

A márciusi lapszámhoz **2009. február 13-ig** lehet szavazni. www.magyarnaplo.hu

Nagy Gáspár Alapítvány

A 2009. január 20-án létrehozott alapítvány emlékház kialakítását tervezi Nagy Gáspár szülőházában, amelyben emléket állít a költő szerkesztői (HITEL folyóirat) és közéleti (Bethlen Gábor Alapítvány) munkásságának. Az emlékházat kulturális központként, alkotótáborok színhelyeként kívánja működtetni, így segítve a magyar irodalom és a hozzá kapcsolódó társművészetek (képző- és zeneművészet) értékeinek bemutatását, különös tekintettel a XX. század második felétől kezdődően létrejött alkotásokra. Támogatni és ösztönözni igyekezik azokat a törekvéseket – határainkon belül és túl –, amelyek a magyar nép történelem során felhalmozott értékeit tudatosítják, őrzik és gyarapítják. Elősegíti, hogy Nagy Gáspár költő, író, folyóirat- és rádiós-szerkesztőnek a magyarság hagyományaihoz, a kereszténység örök értékeihez szorosan kötődő életműve a nemzeti kultúra szerves részévé, eleven hagyományává váljék.

Az alapítványt a két éve elhunyt költő felesége és gyermekei alapították. Az Alapítvány kuratóriumának elnöke Dr. Görömbei András, alelnöke Pécsi Györgyi, tagjai Szabó Márta (alapító), dr. Petrik Béla (titkár), Monostori Imre, Ablonczy László, dr. Korzenszky Richárd, Dr. Jánosi Zoltán, Dr. Nagy Gábor, Orosz István, Papp Endre.

Pályázati felhívás a Móricz Zsigmond irodalmi ösztöndíj elnyerésére

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából a Petőfi Irodalmi Múzeum ösztöndíjas pályázatot hirdet fiatal írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi, kritikai, szociográfiai vagy irodalomtörténeti munkájukhoz kérnek támogatást 2009-re. (Az ösztöndíj egy naptári évre szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy tehetséges fiataloknak segítséget nyújtson a pályakezdéshez, kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú alkotótevékenységhez. A pályázatok elbírálásánál előnyben részesülnek azok, akik szépirodalmi tevékenység támogatására pályáznak, eddig még nem részesültek Móricz-ösztöndíjban, ill. akik a meghirdetett időtartam alatt nem részesülnek egyéb itthoni vagy külföldi ösztöndíjban. A pályázat keretében – általánosságban – nem kívánjuk támogatni a PhD-ösztöndíjak idején végzett munkát. Az ösztöndíjak odaítéléséről az oktatási és kulturális miniszter által felkért szakmai kuratórium dönt.

Ösztöndíjban részesülhet: évente 13 fő

Pályázhatnak: **1974. január 1. után születettek**

Az ösztöndíj bruttó összege: 80 000 Ft/hó

Az ösztöndíjasnak vállalnia kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy kb. 20-30 flekkes, az ösztöndíj elnyerése előtt nem publikált dolgozattal (szépirodalmi művel) ad számot a támogatás idején végzett munkájáról.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot,
2. szakmai önéletrajtot (fel kell benne tüntetni, ha a pályázó korábban már részesült Móricz-ösztöndíjban, illetve a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más támogatást, ösztöndíjat),
3. publikációs jegyzéket,
4. 5-10 oldalnyi szövegmutatót,
5. részletes munkatervet,
6. nem kötelező, de hasznos lehet a szakma elismert képviselőinek ajánlása

A pályázatokat a **Petőfi Irodalmi Múzeumhoz (1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16.)** kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

(Kapcsolattartó: Gáspár György t.:317 3611/253)

Beadási, ill. beérkezési határidő: 2009. február 13.

Az elbírálás határideje: a beadástól számított legfeljebb 40 munkanap.

Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatérhető, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, beszámolója elégtelen.

Budapest, 2009. január

Petőfi Irodalmi Múzeum

A Magyar Kultúra Napja alkalmából Érden, a Szepes Gyula Művelődési Központban január 22-én rendezett ünnepségen részt vett a Magyar Írószövetség választmánya. Köszöntőt mondott **T. Mészáros András** polgármester. **Temesi Ferenc** ünnepi beszéde után került sor az idei Bella István- és Péterfy Vilmos-díjak átadására. A Bella-díjat **Nagy Gábor** költő, irodalomtörténész, a Péterfy-díjat **Oláh János** költő, a Magyar Napló főszerkesztője vehette át.

A **Polgári Magyarországi Alapítvány** a Praesens folyóirattal és a Nenzeti Művészeti Szalonnal együttműködve ösztöndíjat alapított fiatal művészek támogatására. Az alapítvány idei irodalmi ösztöndíját a kuratórium döntése értelmében 2009. január 24-én **Iancu Laura** költőnek adta át **Balog Zoltán** országgyűlési képviselő, az Alapítvány elnöke. A költőnek Magyarországon először 2007-ben jelent meg versekötete *Karmaiból kihullajt* címmel a Magyar Napló kiadásában.

A Magyar Írószövetség februári programjából

A rendezvények helyszíne az Írószövetség Klubja (1062 Budapest, Bajza utca 18.). Érdeklődni lehet a 06-1-322-8840-es telefonszámon.

Február 2., hétfő, 17 óra

Toth Éva József Attila-díjas költő születésnapja este. Az estet megnyitja Vasy Géza. Köszöntőt mond: Ágh István és Kalász Márton. Beszélgetőtárs: L. Simon László. Közreműködik: Ferencz Éva énekművész, Oberfrank Pál színművész és a Lyra együttes. Az est házigazdája: Turczy István

Kulturális hírek, események

Február 4., szerda, 12 óra

A Magyar Írószövetség Drámai Szakosztályának rendezvénye *Dráma-börze* címmel.

Február 4., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjének vendégei Karácsonyi Zsolt és Papp Attila Zsolt. A szerzőket Szilágyi István Kossuth-díjas író, a kolozsvári Helikon főszerkesztője mutatja be. Az estet Erős Kinga vezeti.

Február 5., csütörtök, 18 óra

Vörösmarty-est. Előadó: Barlay Ö. Szabolcs irodalomtörténész, az MTA doktora. Közreműködnek: Máry Szabó Eszter (ének), Lantos István (zongora), Rónaszéki Tamás (hegedű).

Február 6., péntek, 17 óra

Ahol állok, ahol megyek – Czigány Lóránt- emlékest. A barátok és pályatársak nevében megemlékeznek: András Sándor, Jankovics József, Kabdebó Lóránt. Czigány Lóránt szépprózai műveiből Papp János színművész olvas fel.

Február 12., csütörtök, 17 óra

Veress Miklós születésnapja köszöntése. Az est házigazdája Szakolczay Lajos, közreműködik Vallai Péter színművész.

Február 16., hétfő, 18 óra

Költőnk prózában. Kiss Irén és Pardi Anna szerzői estje.

Február 17., kedd, 17 óra

Bencsik Gábor *Cigányokról* című könyvének bemutatója. A könyvet Rostás-Farkas György mutatja be.

Február 18., szerda, 18 óra

Az Írók Alapítványa–Széplhalom Könyvműhely és a Bethlen Gábor Alapítvány közös rendezvényén az „...egyenesen szembenézni a sorssal...” *Magyar Írók Zbigniew Herbertről* című kötetet mutatják be. Köszöntőt mond Joanna Stempińska, a Lengyel Kötársaság magyarországi nagykövete. A könyvet bemutatja Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész és Mezey Katalin költő, a Széplhalom Könyvműhely vezetője. Közreműködik Bácskai János színművész.

A budakeszi Nagy Gáspár Városi Könyvtár februári programjából

Február 12-én, csütörtökön 18 órától Szvetelszky Zsuzsanna kommunikációkutató a pletykáról tart előadást. (Budakeszi, Fő u. 108.)

Pest Megye Szimfonikus Zenekarának koncertsorozata Pest Megye Millenniumának tiszteletére *Mesterségünk címere. Operaáriák* címmel

Február 23., hétfő, 13 óra: Csili Művelődési Központ (1201 Bp., Nagy Győri István u. 4–6., tel.: 283-0230)

Február 24., kedd, 14 óra: Uránia Nemzeti Filmszínház (1088 Bp., Rákóczi út 21., tel.: 486-3400)

Február 25., szerda, 13 óra: Erzsébetligeti Színház (1165 Bp., Hunyadvár u. 43/b, tel.: 401-3060)

Pályázati felhívás a Babits Mihály műfordítói ösztöndíj elnyerésére

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából a Magyar Könyv Alapítvány ösztöndíjas pályázatot hirdet fiatal műfordítók részére, akik szépirodalmi (próza, líra, színmű), kritikai, szociográfiai vagy bölcséleti műveket ültetnek át magyar nyelvre, s munkájuk időigénye hat hónaptól egy évig terjed. Az ösztöndíj célja, hogy kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú műfordítói tevékenységhez. Pályázhatnak a magyar irodalom külföldi fordítói is. Ők igénybe vehetik a balatonfüredi Magyar Fordítóház kínálta lehetőségeket. (Az ott-tartózkodás ideje szükségszerűen rövidebb az ösztöndíj időtartamánál.)

Pályázhatnak: **1969. január 1. után születettek**

Az ösztöndíj bruttó összege: 80 000 Ft/hó

Ösztöndíjkeret: 4 fő/év, amely a megpályázott időtartamnak megfelelően megosztható

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot,
2. szakmai önéletrajzot,
3. publikációs jegyzéket,
4. részletes munkatervet (mely tartalmazza a tervezett fordítás pontos terjedelmét),
5. a szakma elismert képviselőjének ajánlását,
6. magyar vagy magyar nyelven publikáló könyvkiadóval vagy a külföldi könyvkiadóval kötött szerződést vagy szándéknyilatkozatot,
7. műfordítási szövegmutatványt az eredeti csatolásával max. 20 oldalnyi terjedelemben.

A pályázó az ösztöndíj időtartama alatt nem részesülhet más magyarországi ösztöndíjban.

Az ösztöndíjak odaítéléséről az oktatási és kulturális miniszter által felkért szakmai kuratórium dönt.

Az ösztöndíjasnak vállalnia kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy közzétételre is alkalmas beszámolóval (3–5000 n terjedelemben), valamint az elkészült mű kéziratával ad számot a támogatás idején végzett munkájáról. Bármilyen megjelenés esetén közli azt a tényt is, hogy a munka idején ösztöndíjban részesült. Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatértható, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, beszámolóját a kuratórium nem fogadja el.

A pályázatokat a **Magyar Könyv Alapítványhoz** kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

Cím: 1146 Budapest, Hermina út 57-59.

Feladás határideje (postabélyegző): 2009. március 16.

Az elbírálás határideje: a beadástól számított legfeljebb 40 munkanap. A pályázati kiírás és adatlap beszerezhető az Oktatási és Kulturális Minisztérium ügyfélszolgálati irodáján és letölthető a minisztérium honlapjáról (www.okm.gov.hu), valamint a Magyar Könyv Alapítvány honlapjáról (www.konyvalapitvany.hu).

Budapest, 2009. január

Magyar Könyv Alapítvány